

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSI SZAKFOLYÓIRAT

XL. ÉVF. 2. SZÁM

1965. FEBRUÁR

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

A böjt: a keresztyén ember tavasza (Dr. Ottlyk Ernő) — — —	65
--	----

TANULMÁNYOK

Az egyház diakóniai életformája, I. rész (Szerdahelyi Pál) —	68
A munka (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — — — — — —	76
A család lelkipásztori szemmel, II. rész (Táborszky László) —	85
Az egyházak ökumenikus történetének alapvonásai, I. rész (Rédey Pál) — — — — — — — — — — — — — — —	83
Vaticanum II. (Dr. Nagy Gyula) — — — — — — — — —	97
„A haza minden előtt” (Barcza Béla) — — — — — — — — —	112

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Húsvét ünnepe (Pröhle Károly) — — — — — — — — —	116
Húsvét 2. ünnepe (D. Káldy Zoltán) — — — — — — — — —	119
Húsvét u. 1. vas. (O. E.) — — — — — — — — — — — — —	122
Húsvét u. 2. vas. (Sárkány Tibor) — — — — — — — — —	125

Címlapon:

Belső részlet a hartai templomból

Fénykép

LELKIPÁSZTOR

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt

Csekszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest 220 507

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

(5.0154/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Fv.: Bolgár I.

A böjt: a keresztyén ember tavasza

Első pillanatra különösen hangzik ennek a két fogalomnak az egymás mellé állítása, hiszen inkább ellentétet vélünk közöttük. Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: nem mond-e ellent egymásnak a böjt és a tavasz? Amit az egyik tartalmaz, azt nem zárja ki a másik?

Pedig a régi latin egyházi szóhasználat szerint a böjt: „ver sacrum” — szent tavasz —, amely a Krisztus áldozati halálából táplálkozik. A régiek nem ok nélkül kapcsolták össze a böjtot és a tavaszt.

Az egyházi esztendő isteni drámája végigvezet bennünket Isten kegyelmének nagy tényein. Ennek a folyamatában most új határhoz érkezünk az egyházi év menetében.

Mögöttünk vannak a Vizkereszt utáni vasárnapok, amelyeknek mindegyike Isten fiának dicsőségét ragyogta. A karácsonyi ünnepkör befejező időszakában a vasárnapok Krisztus dicsőségét és hatalmát hirdették s méltán viselték a Vizkereszt utáni vasárnapok istentiszteleti alapigéi ezt az összefoglaló címet: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban”. Ezt az alapvető bibliai kinyilatkoztatást tárta elénk sajátos üzenetben, különböző megvilágításban minden vasárnap.

Hetvened vasárnapjával már előretekint az egyház nűsvét, a feltámadás, a diadalmas élet ünnepe felé. Hűsvét nyolcadától, fehérvasárnaptól visszafelé számítva az időt, nevezte el az ősi egyház Hetvened vasárnapnak a böjtot megelőző előkészítő idő első vasárnapját. Ennek nyomán kapta nevét Hatvanad és Ötvened vasárnap is. Nagypéntek és hűsvét elválaszthatatlanságával függ össze, hogy erre az időszakra rávetődött a golgotai kereszt árnyéka, de egyben Krisztus áldozata új életet teremtő csodájának fénye is, ami erőteljesen hívja megtérésre és keresztyén új életre az embereket. A három vasárnap igéinek ezt az irányát fejezi ki istentiszteleti alapigéinek összefoglaló címe: „Böjt felé — igaz megtéréssel”.

Böjt most kezdődő időszaka a régi egyházi hagyományok szerint hamvazó szerdától nagyszombatig tartott úgy, hogy a

vasárnapok nem estek bele a böjtölésbe. Így jött létre a negyvennapos böjt, Jézus Krisztus nagyvennapos pusztai böjtölésének emlékére. Az ősi egyházban húsvét ünnepén nagy tömegek járultak a keresztség szentségéhez, így az előző heteket a keresztség szentségére való előkészítés idejéül is kihasználták. A már megkereszteltek számára pedig ez az időszak a keresztség szentségében kapott kegyelemhez való visszatérés volt. Ilyen módon a böjti időszak a megtérésnek, a bűnbánatnak, ugyanakkor a bűnbocsánatnak és az új életnek az időszakává is vált.

A böjt evangélikus értelmezése szorosan a Szentírás nyomán halad. Az Ószövetségben élesen elítélték a próféták a merő külsőségekben megnyilvánuló böjtöt. Az igazságban és szentségben való böjtölést követeltek, amely nem feledkezik meg sem Isten iránti, sem emberek iránti köteleességéről. Ézsaiás próféta keményen szemükbe mondja az álszenteknek és képmutatóknak, hogy hiábavaló a vallási szertartások és előírások külsőséges betartása, ha az életük tele van gonosszággal, mert az igazi böjt az emberszeretet cselekedeteinek gyakorlásából áll (Ézs 58, 1—8). Jézus Krisztus természetesnek tartja, hogy tanítványai is böjtölnek, hiszen az ő életükből sem hiányzik a bűn, a bűnbánatra indító ok. Tiszta és őszinte csak akkor lesz a tanítványok böjtje és bűnbánata, ha rejtve marad az emberek szeme elől és csak Istenre tekint: „Mikor pedig böjtöltök, ne legyen komor a nézéstek, mint a képmutatóké, akik eltorzítják arcukat, hogy lássák az emberek, hogy ők böjtölnek. Bizony mondom néktek, elvették jutalmukat. Te pedig mikor böjtölsz, kend meg a te fejedet, és a te orcádat mosd meg, hogy ne az emberek lássák böjtölésedet, hanem a te Atyád, aki titkon van; és a te Atyád, aki titkon néz, megfizet neked nyilván” (Mt 6, 16—18).

Isten igéje alapján tiltakoznak evangélikus egyházunk hitvallási iratai minden olyan magatartás ellen, amely a böjtöltőkét akarna kovácsolni az üdvösség elnyeréséhez, mintha böjtölés és ehhez hasonló eszközökkel az ember magától is ki tudná érdemelni Isten kegyelmét, az üdvösséget. Üdvösségszerző hatalma csak Jézus Krisztusnak van, aki egyetlen közbenjáró Isten és ember között, nélküle és rajta kívül semmiféle — bármilyen jóhiszemű — vallásoskodás sem segít. Luther a Kis Kátében az úrvacsorai tanítás kifejtésénél a böjtölést és az Úrvacsorához való testi előkészülést szép külső önfegyelmezésként ajánlja, de nyomban hozzáteszi, hogy nem ezért és ehhez hasonló emberi teljesítményekért kapjuk Isten kegyelmét, hanem egyedül a Jézus Krisztusban való hit által.

A böjt szent tavasza, az evangélikus böjt tehát nem negatívumokból áll, nem merül ki étkezési szabályok betartásában,

hanem nagy és szent pozitívum a lényege: Istennek és rajta keresztül embereknek a tiszta és engedelmes hittel való szolgálata. Ez az időszak különös erővel sürgeti az ó-ember meghalását és az új élet születését. Luther azt mondja: „Csak a Krisztus halálára nézz — és életet találsz”. Ebből az áldozati halálból támad az új élet születésének ideje számunkra. Ezért tavasz a böjt. Új kezdet. Isten hozza mindkettőt, hozza a természet ébredését téli álmából — és hozza ismét egy újabb lelki elindulás szent tavaszának lehetőségét. Mindkettővel életet akar munkálni, mindkettővel előbbre akar vinni. Isten a tavaszt böjti lélekkel akarja elkezdetni velünk, azaz keresztre tekintő és onnan hitben és cselekedetben megújuló lélekkel.

A böjti vasárnapok igéi szándékosan nem Krisztus szenvedéstörténetéről, nem a passióról szólnak, hanem Jézus Krisztus győzelmes harcát mutatják a bűn és gonoszság ellen. Ugyanakkor ezek az igék azt is hirdetik, hogy ő győzelmét nem tartja meg a maga számára, hanem nekünk adja s minket is részesít benne. Az öt böjti vasárnap az isteni dráma nagy fordulópontja, nagypéntek és húsvét felé úgy visz minket, hogy állandóan munkálja gyülekezeteink életújulását és a Megváltóval való legbensőbb életközelségét. Ez a felülről való hit és életújulás ad erőt ahhoz, hogy a földön keresztyénül éljünk, szeressük embertársainkat, munkáljuk javukat és előmenetelüket. Mert a Jézus Krisztussal való közösségünk mindig egybefűz minket embertársainkkal való közösségbe, amelyben a keresztyén lelkiismeret hevít drága hazánkért való építőmunkára, az emberiség jövődjéért való szent felelősségre. A böjttel együtt érkező tavasz új feladatokat és új célokat szab elénk. Hadd származzék erő és élet munkás hétköznapijainkba a böjti időszak megújító levegőjéből! Hadd fakadjanak a Krisztus áldozati halálából kezelhető eredmények a mi életünkben! Hadd teremje hitünk a jócselekedetek gyümölcseit!

Igy lehet a böjt valóban: a keresztyén ember tavasza!

Dr. Ottlyk Ernő

Az egyház diakóniai életformája

I. RÉSZ

BEVEZETÉS

Jézus Krisztus az Ő egyházát nem uralkodásra, hanem szolgálatra rendelte a világban. Az egyház lényege, életének értelme és célja: a szolgálat, a diakónia. Ebben van egyedüli létjogosultsága is. Istennek hála, napjainkban a világ keresztyénsége egyre inkább magáévá teszi azt a régi, kétezeréves felismerést, hogy az egyház Istentől rendelt szolgálatát csakis a diakóniai életformában végezheti el.

Még mindig akadnak azonban szép számmal olyanok, akiknek jobban „imponál” az uralkodó egyház „eszménye”, mint a szolgáló egyházé. Ezért szeretnék sokan a kapitalista országokban az egyház hatalmi pozícióit minden áron megtartani, s a jövő számára konzerválni, és biztosítani az egyház vezető szerepét a nemzet és a társadalom életében. S jöllehet a *„keresztyén” nemzet és a „keresztyén társadalom” hazug ideája nálunk tökéletesen csődöt mondott és a fasizmusba torkollott 20 évvel ezelőtt*, mégis egyes keresztyének szívében még mindig ott kísért az Isten által teljesen megítélt „uralkodó egyház” gondolata, s nem tudnak egykönnyen szabadulni ebből a megkötözöttségükből.

E helytelen magatartás oka jórészt hamis teológiai nézetekben keresendő. Ezek a helytelen teológiai spekulációk viszont bénítják és hátráltatják az egyház egészét abban, hogy Istentől rendelt szolgálatát betölthesse a világban és közelebbről annak a nemzetnek és társadalomnak az életében, melybe őt Isten beleállította.

Ezért szükséges és hasznos foglalkoznunk néhány helytelen teológiai nézet bírálatával, annak érdekében, hogy az egyház minden káros megkötözöttségtől mentesen, felszabadult szívvel végezhesse el szolgálatát.

I. AZ EGYHÁZ DIAKÓNIAI ÉLETFORMÁJA

Mielőtt e helytelen nézetek bírálatával foglalkoznánk behatóbban, szükséges a magunk számára tisztáznunk a diakónia szó jelentését és az egyház diakóniai életformájának a mibenlétét.

a) A „diakónia” jelentése

A „diakónia” szó a görög nyelvben szolgálatot jelent, s a „diakonein” (szolgálni) igéből származik. Fel kell azonban figyelnünk arra, hogy a görög nyelvben egész sor szó van a „szolgálat” kifejezésére. A diakónia szó a szolgálat egy ágát, egy bizonyos fajta, speciális szolgálatot jelöl, expedig az asztaloknál való felszolgálat. Ez a „felszolgálás” teljes koncentrációt, odaadó figyelmet, megerőltető fizikai és szellemi munkát igényel. (Gondoljunk csak a pincérek munkájára!) Az egyház is ezt az

eredeti értelemben vett „diakóniát” gyakorolta kezdetben, vagyis az asztaloknál való felszolgálatát, az agapé alkalmával. A szó eredeti jelentése azonban hamarosan tovább bővült, s jelentette a szegények, a rászorulóknak megsegítésére végzett szeretetszolgálatot is.

Diakónián — szűkebb értelemben — ma is az egyházi szeretetmunkát értjük, melyet az egyház az ige hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása mellett, Ura parancsa szerint végezni köteles mindenkor. Tágabb értelemben azonban a diakónia jelenti azt a világméretű szeretetszolgálatot is, amit az egyház nemcsak inségbe jutott tagjai iránt, hanem hazája, népe, sőt az egész emberiség érdekében végez napjainkban.

b) A „diakóniai életforma” értelmezése

Ez a tág ölelésű diakónia az egyháznak nemcsak essentiája, hanem habitusa is, azaz olyan magatartás, mely meghatározza az egyház minden életmegnyilvánulását, egész szolgálatát. Az egyháznak szüntelenül ebben a diakóniai életformában élve kell hivatását betöltőnie, vagyis végeznie kell a mai világban is Jézus Krisztusnak az egyes emberért és az egész világért való szolgálatát, az evangélium hirdetése, a szentségek kiszolgáltatása, az imádság és a szeretet gyakorlása által. Az egyház szolgálatában egyforma hangsúly esik a diakónia mindkét vonalára, s nem lehet egyoldalúan végezni csak az egyik irányú diakóniát a másik rovására. A „befelé” és „kifelé” végzett diakónia *együtt* adja meg az egyház diakóniai életformájának a tartalmát.

A diakóniai életforma szüntelen éltetője és motorja pedig a felülről kapott szeretet, az agapé. Ez a minden emberi korlátot felülemelkedni tudó szeretet teszi képessé az egyházat arra, hogy szolidaritást tudjon vállalni a ma emberével, s hogy szolgálata konkrét segítséggé legyen korunk égető problémáinak megoldásában.

II. A DIAKÓNIAI ÉLETFORMA KIALAKULÁSA AZ ÚJTESTÁMENTOMBAN ÉS AZ EGYHÁZTÖRTÉNETBEN

Az egyház diakóniai életformája nem új „találmány”, hanem az a keresztyénység kezdeteire nyúlik vissza, s gyökerét az Újtestámentumban találjuk, megvalósulását pedig az egyháztörténet egyes szakaszaiban, így az őskeresztyénység és a reformáció korában, valamint a mi korunkban figyelhetjük meg.

a) Jézus Krisztus diakóniája

Az evangéliumok tanúsága szerint Jézus Krisztus „diakonos” lett a földön. Egész földi élete diakónia volt, mégpedig igen tág ölelésű. Ő maga jelentette ki küldetése felől: „Az embernek Fia nem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon és adja az Ő életét váltságul sokakért.” (Mt 20,28.) Tanítványait is arra intette: „...aki közöttetek nagy akar lenni, legyen a ti szolgátok, és aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti szolgátok.” (Mt. 20,26—27.) Lukács evangéliuma szerint Jézus a tanítványok rangvitájakor kimondottan utalt a diakónia eredeti értelmére, az asztaloknál való felszolgálásra: „Mert melyik nagyobb, az-é, aki asztalnál ül, vagy aki szolgál? Nemde aki asztalnál ül? De én közöttetek olyan vagyok, mint aki szolgál, ...hogy egyetek és

igyatok az én asztalomon az én országomban...” (Lk 22,27. skk.) És nagycsüörtök estéjén megmosta mind a 12 tanítványa lábát — még Júdásét is!

Jézus azonban nemcsak tanítványai felé végezte a diakóniát, hanem egész népe javára is: a szegények, a számkivetettek, a „cégéres bűnösök”, az élet hajótöröttei, a betegek és szenvedők diakóniájában telt el földi élete, s még az éhezők kenyérgondját is magára vette. Tág öleléssel szolgált: zsidóknak, samáriabelieknek, pogányoknak egyaránt. Sokrétű, „többdimenziós” diakóniát végzett: tanításával, csodáival, egész életével, és — világméretű diakóniát végzett a Golgotán, megváltó áldozati halálával!

Jézus Krisztus tehát nemcsak alkalmilag, esetenként gyakorolta a diakóniát, hanem minden idegszálával benne élt a diakóniai életformában. Életének célt és tartalmat adott a diakónia, az emberek szolgálata. Sohasem önmagáért élt, hanem mindig másokért, sohasem a maga javát kereste, hanem a másokét. „Nem azért jöttem, hogy kárhoztassam a világot, hanem hogy megtartsam a világot.” (Jn 12,47.) S a „megtartás” módja és eszköze a szolgálat, a diakónia, melyet nemcsak földi életében végzett, hanem végez ma is, igéjén és szentségein keresztül, Szentlelke által, s végez az Atya jobbán azzal is, hogy szüntelenül esedezik éretünk! Ez az Ő közbenjáró szolgálata is a diakónia gyakorlása!

b) Az apostolok diakóniája

Az apostolok — mint Jézus tanítványai és küldöttei — Uruktól kapták a parancsot és a felhatalmazást a diakónia végzésére. „És előszólván 12 tanítványát, hatalmat ada nékik a tisztátalan lelkek felett, hogy kiűzzék azokat, és gyógyítsanak minden betegséget és erőtlenséget.” (Mt 10,1.) „Betegeket gyógyítsatok, poklosokat tisztítsatok, halottakat támasszatok, ördögöket űzzetek.” (Mt 10,7.) „Azért ha én, az Úr és a Mester megmostam a ti lábaitokat, néktek is meg kell mosnotok egymás lábait. Mert példát adtam néktek, hogy amiképpen én cselekedtem veletek, ti is akképpen cselekedjétek.” (Jn 13,14—15.)

Az apostolok diakóniája nem más, mint Jézus Krisztus diakóniájának a folytatása. Ennek bizonyossága a Cselekedetek könyve és az apostoli levelek is. (Lásd Péter és János, valamint Pál gyógyításai, továbbá álljon itt néhány igehely a levelekből: *Pál*: Gal. 5,13. Szeretettel szolgáljatok egymásnak, Gal. 6,2. Egymás terhét hordozzatok..., Gal. 6,10. Cselekedjünk jót mindenkkel,... II. Kor. 5,18. Mindez pedig Istentől van, aki nekünk adta a békéltetés szolgálatát..., *Péter*: Ha valaki szolgál, azzal az erővel szolgáljon, melyet Isten ad, I. Pét. 4,11., továbbá I. Pét. 4,8. Mindenekelőtt pedig legyetek hajlandók az egymás iránti szeretetre, *Jak*. 2,15—16. Ha pedig az atyafiak szűkölködnek, és valaki azt mondja nekik közületek, menjetek el békességgel, melegedjétek meg és lakjatok jól, de nem adjátok meg nekik, amire szüksége van a testnek, mi annak a haszna? — *János* I. 3,17—18. Akinek pedig van miből élnie e világon, és elnézi, hogy atyjafia szükségben van, és elzárja attól az ő szívét, miképpen marad meg abban az Isten szeretete? Fiaskáim, ne szóval szeressük egymást, se nyelvvvel, hanem cselekedettel és valósággal. — *Júdás* levele: És könyörüljétek némelyeken, megkülönböztetvén őket. [22])

Külön ki kell térnem még néhány szóval Pál apostol diakóniájára. Pál alapos teológiai megfontolásokkal végezte a maga szolgálatát, s

nemcsak a szeretetmunkát, hanem az ő egész apostoli tevékenységét is diakóniának nevezte. („Hálát adok a J. Kr.-nak, aki szolgálatra rendelt”, I. Tim. 1,12.) Pál hármas értelemben mondja az ő apostoli munkáját diakóniának. Az „új szövetség” szolgálata: a megbékéltetés, az igazság és a Lélek szolgálata. (II. Kor. 3. és 5.) Ez a diakónia hozza az embert új viszonyba Istennel, a megbékéltetés, a bűnbocsánat útján végbemenő megigazulás és a Szentlélek ajándékán keresztül.

Ebben a teológiailag mélyen átgondolt és életprogrammá válósult, világperspektívájú diakóniában égett el Pál apostol életmécse.

c) Az őskeresztyének diakóniája

A Cselekedetek könyve és az apostoli levelek tanúsága szerint nemcsak az apostolok gyakorolták a diakóniát, hanem az első keresztyén gyülekezetek is.

A jeruzsálemi gyülekezet nemcsak az ige hallgatásában, az úrvacsorában, hanem a diakóniában is foglalatossá vált. „Mindnyájan pedig, akik hívének, együtt voltak, és mindenük közös volt, s jószágaikat és marháikat eladogatták és szétosztották azokat mindenkinek, amint kinek-kinek szüksége volt.” (Csel. 2,44—45.) „Mert szűkölködő sem volt közöttük senki.” (Csel. 4,34.) Az első keresztyének mind a gyülekezeten belül, mind pedig kifelé, a többi gyülekezet felé is gyakorolták a diakóniát. Szeretevendégeiken, az agapékon egymás mellett ült és testvéri csókot váltott egymással gazdag és szegény, úr és szolga, s a gazdagok, a tehetősebbek a magukkal hozott eledelt testvériesen megosztották és közösen fogyasztották el a szegényekkel. S amikor pl. Pál apostol tudomására jutott, hogy Korinthusban e téren néha rendellenesség mutatkozik, akkor keményen rendreutasítja a gyülekezetet. „Ki-kí az ő saját vacsoráját veszi elő az evésnél, és némely éheznek, némely pedig dőzsöl. Hát nincsnek-é házaitek az evésre és ivásra? Avagy az Isten gyülekezetét vetitek-é meg, és azokat szégyenítitek meg, akiknek nincsen?” (I. Kor. 11,21—22.)

Jeruzsálemben 7 diakónust választottak, akiknek csakis az asztaloknál való diakónia, felszolgálás volt a feladatuk.

De nemcsak étellel és itallal látták el a szegényeket, az özvegyeket és árvákat, hanem ruházattal is. Csel. 9. szerint a joppéi gyülekezet szegényeinek Tábita, a szegények jóltevője készítette a ruhákat.

Az első keresztyén gyülekezetek a kívülvalók felé rendszeresen végeztek a szeretetszolgálatot. I. Kor. 16. és II. Kor. 8—9. fejezete szerint valamennyi páli gyülekezetben folyt a gyűjtés a jeruzsálemi gyülekezet szegényeinek megsegítésére. Mindegyik gyülekezet pontos „szegénylistát” vezetett. A betegetek ápolták, az özvegyeket, árvákat és szegényeket rendszeresen támogatták. A római gyülekezet Kr. u. 250-ben mintegy 1500 név szerint felsorolt rászoruló tartott nyilván. Antiochiában pedig mintegy százezer gyülekezeti tag közül kb. 3 ezer szegény, özvegy, árva és gyermek neve szerepelt a „szegénylistán”. Míg egy ókori író szerint „ember embernek farkasa”, addig a pogányok így nyilatkoztak az első keresztyénekről: „Ezek szeretik egymást, anélkül, hogy ismernék egymást.” A II. század fordulójáról ránk maradt feljegyzés szerint „alimizsnádat mindig szorongasd ott a markodban, mivel tudod, kinek kell mindig adnod”.

Az egyházi atyák írásaiban is gazdag utalást találunk arra nézve, hogy az őskeresztyén egyház gyülekezeti elevezen gyakorolták a diakóniát.

Az első 3 évszázadban ebben a diakóniai életformában élt és szolgált az egyház. Sajnos azonban, a nagykonstantinusi korszak kezdetével, a keresztyénség államvallássá lételével (Kr. u. 323.) az egyház mindinkább levetkőzte ezt az életformát, és uralkodó egyházzá lett. A hierarchia kialakulásával a főpapság nemcsak az egyházon belül, hanem a világi életben, a politikai és társadalmi életben is korlátlan hatalomra törekedett. Róma és Bizánc vetélkedésében már nem a diakóniában, hanem a világhatalomért, az egyeduralomért folyt a versengés. Ebben az időben a diakóniát hosszú évszázadokon keresztül nem a hivatalos egyház gyakorolta, hanem csak egyes keresztyének és gyülekezetek. Néhány fénylő név ragyog fel előttünk, pl. Assisi Ferenc, és az „előreformátorok”, akik nem az uralkodó, hanem a szolgáló egyház képviselői voltak ebben a korszakban.

d) A reformáció diakóniája

A diakónia krisztusi-újtestamentumi életformája csak a reformációban éledt újjá. *A reformáció nagy felismerése volt az is, hogy Isten az egyházat nem uralkodásra, hanem szolgálatra rendelte. Ezért a világi hatalomra törő, uralkodni vágyó egyház hamis eszményét elvetette, s a szolgáló egyház újszövetségi gondolatát állította homlokterébe. A diakónia végzését az egész egyház, de egyben az egyházat alkotó egyes gyülekezetek és gyülekezeti tagok kötelességévé is tette. A reformáció újra a felebarát szolgálatát helyezte előtérbe. A szeretet kettős nagy parancsolatát állította a keresztyén élet központjába: szeresd az Urat, a te Istenedet és szeresd felebarátodat!*

Luther írásaiban, reformátori munkájában és pásztori szolgálatában egyként a megújított egyház diakóniai magatartásának szükségessége jut kifejezésre. Luthernak a két birodalomról szóló tanítása szerint a keresztyén ember Isten mindkét uralmának részese, s kötelessége a világban krisztusi szeretettel szolgálni. A keresztyén ember legyen a másik ember „Krisztusává”! Keresztyén hitünknek mindig „szeretetlen munkálkodó hitnek” kell lennie, melynek gyümölcsei a jó cselekedetek, a felebarát szeretetben való szolgálata. Luther mondotta azt is, hogy a hitnek állandó, kettős irányú mozgása van: Isten kegyelmébe merül bele és Krisztussal lesz eggyé, hogy azután kimenjen a világba, és a szeretetben odaforduljon a felebaráthoz.

Ugyanez a „diakóniai felismerés” érvényesül Luther nagy segítő-társának, a lutheri reformáció másik nagy teológusának, Melanchthonnak a teológiájában is. Eszerint ez a világ — a bűn rontása ellenére — Isten elrejtett kormányzásának és cselekvésének színtere, s „a keresztyén ember azt a feladatot kapta Istentől, hogy itt gyakorolja a hitet és az emberek iránti szeretetet”. (Loci praecipui thel., 1559.)

Az institutionális üdvintézménnyé merevedett és világi nagyhatalommá nőtt pápás egyház eltévelyedése folytán így lett a reformáció egyháza a diakónia egyházává, mely kezdettől fogva az ige szolgálatán keresztül az emberek szolgálatát tekinti fő feladatának.

e) A diakóniai életforma megújulása napjainkban

A reformáció egyházai — 450 éves történelmük során — sajnos, az utóbbi száz év alatt szolgáló egyház helyett egyre inkább uralkodó egyházzá lettek. Hazánkban az 1848. évi XX. tc. életbelépésével, majd az

1867. évi kiegyezéssel egyházunk is egyre nagyobb közéleti szerephez jutott, de ezt a kiváltságos helyzetét nem a diakónia vonalán, hanem a hatalomvágy, a pozíciószerezés, az uralkodás vonalán igyekezett kamatoztatni.

Isten a második világháború után csődbe juttatta az egyháznak ezt az útját, s a történelem eseményein keresztül kényszeríté arra, hogy egészen levetkőzze ezt az Isten által teljesen megítélt magatartást, és öltözze fel újra a kétezeréves diakóniai életformát. Az uralkodó egyház útja ma szerte a világon zsákutcába vezet. Isten csak a szolgáló egyház számára biztosít jövőt!

Korunk egyik nagy teológusa, a köztiszteletben álló Hromádka professzor vallja: „Az egyház szüntelenül úton van, és munkájának tekintettel kell lennie arra az időre és helyre, amelyben az egyház él. Ez számunkra egészen egyszerűen azt jelenti, hogy kötelességünk egyre mélyebben belehatolni reformátori örökségünk magvába, és kötelességünk körülnézni, hogy lássuk, mi történik a mi világunkban.” Ez a „belemélyedés” és „körültekintés” pedig egyként arra a felismerésre vezet, hogy a történelmet kormányzó Isten akarta szerint az egyház útja a jelenben és a jövőben egyaránt a diakónia útja. *A diakóniai magatartás ma az egyház számára újtestamentumi és egyháztörténeti posztulátum!*

A keresztyén egyházakban ma már világszerte tért hódított az a helyes felismerés, hogy nemcsak „Isten lelki kormányzásának” szolgálata a keresztyének feladata, hanem szolgálunk Isten a „testi kormányzás” területén is, a hitből fakadó felebaráti szeretet cselekedeteiben. És napjainkban egyre inkább erősödik az egyházak hitbéli felismerése a diakónia világméretekben való gyakorlására. Ráébred az egyház, hogy nem hallgathat, nem vonulhat vissza saját fedezékébe, s nem osztogathat onnan „bölcse tanácsokat” a megváltozott körülmények között élő mai embernek. Ha az egyháznak van mondanivalója — márpedig van —, akkor ezt nem „ex cathedra”, s nem a szószék magasából kell elmondania a világ felé — sőt, ma már a tételeknek a templomkapura való kiszögezése sem használna semmit! —, hanem *utána kell mennie* az embereknek, azok közé a megváltozott viszonyok közé, melyben élnek. S nem elég csupán szóval, jó tanáccsal, az evangélium hirdetésével szolgálni nekik, hanem áldozatos, segítő szeretettel kell a diakóniát elvégeznie!

Schweitzer Albert helyesen állapítja meg, hogy Jézus Krisztus példázatában (Lk 15,3—7.) a pásztor az elveszett juhnak nemcsak a *lelkét* menti meg, hanem az *egész juhot!* Az egyháznak is törődnie kell nemcsak az emberek lelkével és üdvösségével, hanem földi életének ezernyi problémájával is, s azok jó megoldását elő kell segítenie. Így *az egyház diakóniája ki kell terjedjen mindenekelőtt az élet és a világbéke szolgálatára, a társadalmi egyenlőség, a faji egyenjogúság támogatására, az éhség, a járványok és a tudatlanság elleni világméretű küzdelemben való részvételre is.*

Az egyháznak ezt a szolgálatot nem huzakodva, „tessék-lássék” kell elvégeznie, hanem odaadóan, szívvel-lelékkel. Mélyen megdöbbenő Hromádka professzor ama megállapítása, hogy a keresztyének kevésbé segítették a népeket az elmúlt évtizedekben a kölcsönös közeledésre és megértésre, s hogy a vezető államférfiak sokkal határozottabban lépnek előre a békés együttműködés érdekében, mint a hivatalos keresztyénség! Pedig mennyit tehetne és kellene tennie az egyháznak ezen a

téren is, a bizalom, a megértés, a békés koegzisztencia, sőt a pro-egzisztencia, az együttműködés és az egymásért élés szolgálatában!

Magyarországi evangélikus egyházunknak is a diakónia magatartásában kell élnie az épülő szocializmus közepette: felebaráti szeretetben szolgálva és segítve népünket a békés építómunkában és a fejlődésben. A diakónia életformájának két jellemző terminus technicusa van: *együtt és egymásért!* Az egyháznak *együtt* kell élnie és *szolgálnia* népünkkel, *együtt* kell *haladnia* az egész emberiséggel, a nagy, közös célok megvalósulásáért való szolgálatban; s ugyanakkor szolgálatát mindig másokért, *egyomásért* kell végeznie, a közösség, az egyház, a nemzet és az emberiség javára!

Ezen a diakónián nyugszik meg Isten áldása!

III. A DIAKÓNIAI ÉLETFORMÁT ZAVARÓ, HELYTELEN TEOLÓGIAI NÉZETEK BÍRÁLATA

Az egyház diakóniai életformáját néha helytelen teológiai nézetek zavarják, s ezzel nehezítik szolgálatának jó betöltését.

Ezeknek a helytelen teológiai nézeteknek 3 közös jellemvonásuk van. 1. Farizeusi göggel néznek a „kívülvalókra”, a világot „massa perditionis”-nak tartják, az egyházat pedig az „igazság” kizárólagos birtokosának tekintik. 2. Tagadják az egyház világméretű diakóniájának a szükségességét, s az egyház szolgálatát leszűkítik a „belső körre”: csupán az egyházon belül gyakorolt diakónia létjogosultságát ismerik el. 3. Az egyház szolgálatát nem a földön, a valóság talaján képzelik el, hanem valami légtüres térben, s épp ezért e nézetek nincsenek tekintettel arra a helyre és időre, történelmi korra, ahol és amikor az egyháznak el kell végeznie a maga Istentől rendelt szolgálatát.

Ezek után ismerkedjünk meg közelebbről néhány helytelen teológiai állásponttal, melyek károsan hatnak az egyház szolgálatára, és vegyük ezeket egyenként a tárgyilagos kritika bonckése alá.

1. A pesszimista történefilozófia kísértése

Elsőnek azzal a helytelen nézettel foglalkozunk, mely az eszchatológiáról szóló egészséges keresztyén tanítást a pesszimista történefilozófia álláspontjával elegyíti.

Ennek az álláspontnak a tarthatatlansága nyilvánvaló, mert nem keresztyéni, Isten-ellenes és embertelen nézet.

Először is a Krisztusba vetett hit mindig derűlátó. Hívő keresztyén ember sohasem lehet pesszimista. A tiszta keresztyén tanítást pedig soha nem szabad a filozófia tanításával elegyíteni, hiszen akkor Isten igéje helyett emberi beszédet, emberi bölcselkedést hirdetnénk. Ha pedig „nem látjuk értelmét” a békéért való lankadatlan fáradozásnak, akkor hát engedjünk csak szabad folyást a bűnnek, a gyűlölködésnek, a Sátánnak? Mert végső soron a háború véres aratása a gyűlölet, a bosszú, vagyis a bűn káini vetéséből fakad. Jézus pedig minden követőjének kötelességévé tette a bűn elleni harcot, amint Ő is harcolt ellene a végsőkig, a keresztfán elszenvedett haláláig! Gondoljuk csak végig, mi lett volna, ha Jézus is úgy vélekedik, mint e nézet képviselői, ha „nem látta volna értelmét” Ő sem a bűn, a halál és a Sátán elleni küzdelemnek? Akkor nem állana a kereszt a Golgothán, s mi valóban védtelenül és

totálisan lennének kiszolgáltatva a bűn rontásának és a Sátán hatalmának, s nem lenne sem bűnbocsánatunk, sem életünk és üdvösségünk! De Ő „értelmét látta” a sokak szerint „értelmetlen küzdelem”-nek is, felvitte bűneinket a fára, és vére árán Istennél engesztelést szerzett nekünk, a harag és kárhozat gyermekeinek! S ő bízta reánk a „békéltetés szolgálatát”, nemcsak Isten és ember, hanem az emberek egymással való megbékéltetésének a diakóniáját is!

S ha a fenti hamis nézetet vallanók, akkor mit szóljunk Istennek az első karácsony éjszakán, Fia születésekor kinyilatkoztatott akaratához, hogy „legyen béke e földön”, s hogyan is értsük akkor Jézus szavait a Hegyi Beszédben: „Boldogok a békességre igyekezők (a békeség-szerzők!), mert ők az Isten fiainak mondatnak.” (Mt 5,9)?

Végül azt se feledjük, hogy ma, az atomfegyverek árnyékában a béke megőrzése egyet jelent az étellel, a magunk és gyermekeink, az egész emberiség jövőjének biztosításával, a békéért folytatott harc feladása pedig nemcsak egy újabb háborút jelentene a történelem számtalan háborúi sorában, hanem a halált, a pusztulást, az élet megszűnését ezen a bolygón. Isten kezébe pedig nem szükséges atombombát adni, és ne vindikáljuk el Tőle az utolsó ítélet jogát! Azt ne mi akarjuk helyette elvégezni! Az utolsó ítéletet Isten fogja végrehajtani: emberek „segítsége” és atom-, vagy hidrogénbombák „bevetése” nélkül is!

(LMK-ban felolvasott dolgozat)

(Folytatjuk)

Szerdahelyi Pál

A Sajtóosztály

értesíti a gyülekezeteket, hogy az Énekeskönyv új kiadása nyomás alatt van. — Megjelenését a Lelkipásztor közölni fogja

A munka

A teológiai etikában sohasem lehet az egyes problémákat elszakítani az Istennel való összefüggésből. Nincs a teológiai etikának olyan fejezete, amely ne táplálkozna Isten akaratának kereséséből. Ezért függ össze olyan szervesen az evangélikus teológiában a dogmatika az etikával. Az erkölcsi kérdések sem önmagukban szerepelnek csupán, hanem mindig Istenre való vonatkozásban. A cselekedetek, mint a hit gyümölcsei jelennek meg, ezért egyszerre esik hangsúly arra a hitre, amelyből mint forrásból fakadnak a hit tettei, és azokra a cselekedetekre, amelyek a hit gyümölcsei. Az Istenről szóló tanítás önmagában is elvezet ahhoz, mit kíván Isten az embertől. És amikor a konkrét keresztyén élet kérdéseiről van szó, újra Istenhez tér vissza a kérdező keresztyén ember, mert csak Ő általa tud eligazodni.

A hit és a szeretet összefüggése felől közelíthető meg a munkáról szóló tanításunk is, mert ebben tárul fel a gyümölcset termő keresztyén hit mindkét oldala, az is, amely Istenre tekint, és az is, amely a felebarát javát keresi.

A HIT ÉS A SZERETET ÖSSZEFÜGGÉSE

A mi evangélikus egyházunk különösen is megbecsüli az Isten- és emberszeretet összefüggésének tanítását. A reformáció az Isten igéjének lényegét a hit által való megigazulás tanításában ragyogtatta fel. Ez azonban korántsem jelenti a hitélet belső körére visszahúzódó magatartást, amit egyes lutheránusok Luther nevével visszaélve gyakorolnak, hanem ebből a hit és szeretet összefüggésének kibontakozása következik.

A hit által való megigazulás tanításában feltárul Isten hozzánk való szeretetének egész gazdagsága. Minél világosabban áll előttünk a kegyelmes Isten, annál jobban telik meg szívünk iránta érzett hállával, annál inkább kell szeretetére visszasugározni a mi iránta való szeretetünknek, amelynek Istentől rendelt cselekvési területe ez a világ, amelyben élünk. Isten iránti szeretetünk abban tükröződik, ahogyan embertársainkat szeretjük, ahogyan értük dolgozunk, ahogyan javukat szolgáljuk.

Így függ össze egymással a hit által való megigazulás és az Isten- és emberszeretet. Ez egyben a lutheri aktivitás forrása. Isten nem azért kegyelmezett meg ingyen, kegyelemből, hit által az embernek, hogy a kapott talentumát elássa, hanem, hogy gyümölcsoztesse, továbbadja másoknak, a felebarátoknak, a hazának, az egész emberiségnek. Jézus Krisztus aki egyedül illetékes az Írás summájának meghatározására, a „nagy parancsolatban”, az Isten- és emberszeretet szolgálatában jelölte meg az ember feladatát. Ez lény-

gében nem más, mint amit a hit és szeretet összefüggése kifejez. A lutheri reformációnak ezt az örökségét kell élnünk naponta. Ennek a következményeit kell megvalósítanunk a hétköznapiak sodrában.

Ez a tanítás a teljes Szentírás üzenetén alapul, amely a szeretetet tartja az Istenben való hit és élet összefoglaló erejének. A Jézus szeretetének megbizonyítása sem szavakból állt csupán, hanem a gyógyításnak, az embermentésnek, a segítségnek és végül önmaga odaáldozásának a szeretetéből.

Jézus szavának az Isten- és emberszeretetre vonatkozó kettőségből semmi sem hagyható el. Így kerek és egész a nagy parancsolat. Ha csak a nagy parancsolat első felére tennénk a hangsúlyt, akkor kimaradna az emberek javára történő szolgálatra kiküldő parancs. Ha csak a szeretetet hangsúlyoznánk, akkor elmaradna Istennek, a szeretet forrásának mindent ajándékozó ereje. Mindkettő meghamisítása a Jézus Krisztus által kiemelt nagy parancsolatnak. Isten iránti szeretetünk és a felebaráti szeretet egymás mellé helyezése tehát azt jelenti, hogy szeretetünket Isten iránt a felebaráti szeretet gyakorlása által mutathatjuk ki. Ez az emberszeretet soha nem merülhet ki általánosságokban és elvont igazságokban, hanem az mindig konkrét megvalósulási területet kíván.

A MUNKA KRISZTOCENTRIKUS ÉRTELMEZÉSE

Ebbe az összefüggésbe kell beállítani a munkát, mint a hálából fakadó Isten- és emberszeretet egyik legdöntőbb területét. Itt ugyanis a keresztyén ember nem esetlegesen, nem ötletszerűen, hanem rendszeresen és céltudatosan áll embertársai javának szolgálatában — Istenért és az ő parancsáért. A hit által való megigazulás központjának, Jézus Krisztusnak a személye felől új és igaz megvilágításba kerülnek mindazok az igék, amelyek a munkáról szólnak. Jézus Krisztus, mint az egész Szentírás magyarázatának a kulcsa, mértéke és alapja, eligazít a munkára vonatkozó igék értelme és iránya felől is. Ő, aki egyedül illetékes az Írás summájának meghatározására, a „nagy parancsolat”-ban az Isten- és emberszeretet szolgálatában jelölte meg az ember feladatát. Ez természetesen az egész emberi életet átfogó nagy lehetőség, aminek csak egyik területe a munka, de viszont feltétlen területe. Végigvonul a munka ténye, mint természetes és magától értetődő emberi foglalatosság, az egész Szentíráson, annak számtalan képén, hasonlatán, példázatán. Mint mindent az életben, a keresztyén ember a munkát is az Isten- és emberszeretet jegyében végzi: hálával és hűséggel. A munka iránya és célja tekintetében Krisztus felől kapunk világosságot: az egyén, a család és az embertársak javára kell szolgálnia, általa is meg kell valósulnia valaminek Isten egyetemes emberszerető akaratából. Sőt, éppen a munka az emberszeretet rendszeres, céltudatos és tervszerű megvalósulásának a területe, a keresztyén felebaráti szeretet kézzelfogható gyakorlásának mezeje.

A munkának ez a krisztocentrikus értelmezése nem valami elvont eszmény a Szentírásban, hanem nagyon is konkrét és gyakorlati tartalmat nyer. Pál apostol a saját élete példáján mutatta meg, hogy a keresztyén hit mit jelent a mindennapok sodrában. A tesszalónikabelieknek emlékeznük kellett arra, hogyan vált valósággá Pál apostol életében a gyümölcsstermő keresztyén hit, hogyan égett keze alatt a munka, hogyan vált jó példává mindenki számára. A hit egyszerre jelentette nála az Istenben való rendíthetetlen bizodalmat és a földi kötelességteljesítésben tanúsított hűséget, Élete nem osztott két külön világra, mintha földi hivatásunknak, hétköznapi munkánknek semmi köze sem volna keresztyén életünkhöz, attól teljesen független volna, hanem éppen ellenkezőleg: Pál apostol a maga életpéldáján keresztül bizonyította be, hogy a munkában való hűség és az emberek javával való törődés elsőrendű területe a keresztyén hit gyümölcsstermésének.

Ezt Pál apostol annyira komolyan véteti minden keresztyénnel, hogy egyenesen Jézus Krisztus nevében lép fel azokkal szemben, akik rendetlenül élnek, és nem akarnak hűségesen munkálkodni. Ezt pedig azért teszi, mert a földi hivatásunkbeli munkánk és egész magatartásunk tanúskodik arról, hogy hitünk megfogyatkozott-e és reménységünk megerőtlenedett-e, vagy pedig erőt nyertünk-e az Úrtól.

Amikor Pál apostol az Ószövetségre való utalással azt írja, hogy „aki nem akar dolgozni, ne is egyék”, a munka egyetemes, minden emberre vonatkozó isteni célkitűzéséről tesz bizonyosságot. A dolgozók éppen ezzel az egyetemes törvénnyel száll szembe. Isten akarata az, hogy ilyen szoros összefüggés legyen a munka és a jólét között. Isten akarata az, hogy csak munkával lehessen legyőzni a természet erőit, és az emberek javának és előmenetelének szolgálatába állítani. Isten ezt az egyetemes célt tűzte ki az emberiség elé: „... töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá”.

A Szentírásban tisztán érvényesül a minden emberre egyformán vonatkozó etika, amelyben nincs különbség ember és ember között. A munka már ott szerepel a Paradicsomban is (1 Móz 2,15) — erre Luther mutatott rá először — és ott szerepel majd az utolsó napon is, ahol a Szentírás szerint ketten dolgoznak a mezőn, ketten örülnek a malomban: az egyik felvétetik, a másik ott hagyatik. (Mt 24,40 kk.) A pásztoréletben (Dávid), vagy a földművelésben (Saul) való részvétel magától értetődő. Amikor pedig Isten teremtő munkáját dicséri a 104. zsoltár és leírja a természet világát, ebben az emberre egyenesen azt tartja jellemzőnek, hogy dolgozik: „Az ember munkájára megy ki és az ő dolgára mind estvélig.” Az idevonatkozó hatalmas ószövetségi anyagból még csak egy mozzanatot emelek ki, azt, amikor Nehémiás Jeruzsálem falait építteti, s amikor az egész nép szívvel-lélekkel részt vesz a munkában, s a közjó megépítéséért fáradozik.

Bizonyosan nem véletlen, hogy amikor az Ige testté lett, az örök Ige Jézusban, az ács fiában öltött testet. Nagyon is valószínű, hogy Jézus maga is részt vett a testi munkában. Tény, hogy példázataiban és hasonlataiban olyan elemeket használ, amelyek egészen közeliak voltak a testi munkával foglalkozók számára, s már azzal a ténnyel, hogy a munka területéről vett képek Isten országát szemléltetik (a magvető, a konkoly és a búza, a halász példák), nem lehettek oly megvetett dolgok, hogyha jónak látta Isten elrejtett dolgait ezeken keresztül szemléltetni és megeleveníteni. Jézus alkalmilag tett megjegyzése: „Méltó a munkás a maga jutalmára” (Lk 10, 7), a keresztyén munkaerkölcs alapigéjének is tekinthető. Egész kinyilatkoztatásából, különösen pedig a szegényekhez, az elnyomottakhoz, az egyszerű emberekhez való közeledéséből nyilvánvalóvá válik, hogy „a bűnösök és vámszedők”, a halászok és szegények barátja nem veti meg ezt a réteget, hanem előszeretettel fordul feléjük. Ugyanakkor kemény szóval ítéli el a gazdagok kapzsiságát és telhetlenségét.

Pál apostol munkához való viszonyára jellemző 2 Tessz 3. 6—12, amelyben az apostol kijelenti, hogy ingyen kenyeret nem evett, hanem munkával és fáradsággal, éjjel-nappal dolgozva élt a gyülekezetben, hogy senkinek se legyen terhére. Sőt, keményen elítéli azokat, akik rendetlenül élnek, semmit sem dolgoznak. Az ilyeneket arra inti, hogy csendesen munkálkodva a maguk kenyerét egyék. Ebben egyenes utasítás van az általános munkakötelezettségre. Ki kell vetni a keresztyéneknek maguk közül a dologtalant, mert senki sem húzódnak munkakerülés indítékából a keresztyénség leple alá. A közeli paruzia sem szolgáltathat okot a munkában való meglankadásra. Pál a saját maga példájával szemlélteti, hogyan kell a keresztyén embernek a világi életben forgolódnia. Újból ez a világos parancsszerű igény csendül fel 1 Tessz 4,15-ben: „Becsületbeli dolgoznak tartsátok, hogy csendes életet folytassatok, saját dolgaitoknak utána lássatok, és tulajdon kezeitekkel munkálkodjatok, amiként rendeltük néktek.”

Isten az emberi értelem és kéz felhasználásával is végezni akarja gondviselő és világfenntartó munkáját. A keresztyén ember úgy tekinthet a világbeli munkájára, mint ami egy parányi része Isten világáról és emberekről gondot viselő akaratának. Ugyanakkor azonban minden jól végzett munka egymagában is részese Isten gondviselő munkájának, mert részt vesz Isten munkára küldő parancsa teljesítésében. Tekintet nélkül arra, hogy hívó vagy hitetlen ember végzi a munkát, ha az jól végzett munka, önmagában értékes és becses. Hiszen nincs olyan becsületes munka, amelyben meg ne volna az emberek boldogításának és előbbrevitelének nagy és szent célkitűzése. Ez a közös cél fogja át mindazokat, akik egymásnak jót akarnak, akik munkájukkal magukat, hazájukat és az egész emberiséget gazdagítják. Mi, keresztyének természetsszerűleg tartozunk bele ebbe a széles emberi szolidaritásba, a dolgozók és a jót akarók

világot átfogó táborába. A mi munkánk abban különbözik más embertársainkétól, hogy mi hitből, Isten akaratának való engedelmségből, Jézus Krisztus iránti hálából szolgáljuk felebarátainkat ebben a hazában és az egész világban. De hitünk nemhogy elválasztana hétköznapi munkánktól, hanem éppen elmélyíti abban való hűségünket és becsületességünket.

A reformáció kora óta evangélikus egyházunk tanítása mindig kiemeli Istennek az élet rendes viszonyai között való szolgálatát. A lutheri erkölcsiségnek, ha nem is kizárólagos, de főmegnyilvánulási területe a családi élet és a hivatásszerű munka köre. A családiasággal együtt a hivatáshűség a lutheri erkölcsiségnek egyik legjellemzőbb vonása s elsősorban annak az útnán igyekszik betölteni legmesszebbmenő társadalmi, nemzeti és egyetemes emberi feladatait is. Ezért van a keresztyénség lutheri típusának bizonyos józan, egészséges, munkaszerető jellege.

Luther valóságos forradalmi újítást jelent azzal, hogy a Római levélhez írt magyarázatában a testi munkát egyenlő értékűnek tartja a lelkeszi szolgálattal, sőt a szerzetesi életformát támadó irataiban a becsületesen dolgozó parasztnak vagy cselédlánynak a munkáját többre értékeli a terméketlen és dologtalan szerzetesi életnél. Ezzel a pogány gyökerű arisztokratikus antik forrásokból táplálkozó skolasztikus középkorral szemben újraértékeli Luther a munkát a keresztyén ember életében. Míg a középkor a feudalizmus szellemében osztályozta a munka egyes ágait, addig Luther a munka értékét függetlennek tartotta annak feudális rangsorától. Az egyszerű emberek lenézett munkáját ugyanúgy a teremtés rendje iránti engedelmségnek tartotta, mint a szellemi munkát, s így minden munkát azonosan Isten parancsára vezet vissza. A munka minőségét nem lehet azzal mérni, hogy mennyi annak a lelki dolgokkal való kapcsolata — ez a tomizmus spiritualista nézete volna —, hanem aszerint kell értékelní, hogy a világ teremtésével adott rendet mennyiben szolgálja. A munkának nem kell egyenesen Istent szolgálnia, hanem azzal, hogy embereket szolgál, találja meg a munka legigazibb működési mezejét, a cselekvő keresztyén testvérszeretet szolgálatát. Mert azzal, hogy a munka embert szolgál, Isten akaratát szolgálja, ezért a világi-gazdasági munkában való szorgosság nem távolít el Istentől, hanem az éppen az iránta való engedelmséget jelenti. Természetesen Luther látta a munka erőfeszítéssel és fáradtsággal járó jellegét, aminek a bűnbeeséssel való kapcsolatát hirdette, de ez senkit sem jogosíthat fel arra, hogy meneküljön a munkától. Nemcsak a kolostorelet dologtalanóságának volt Luther kérérlhetetlen ellensége, hanem elítélte a munkátlanságnak azt a formáját, amire a kialakuló kapitalista pénzgazdálkodás során már egyre több példa szolgáltatott okot, hogy ti. valaki tőkéje kamatjából éljen dologtalanul. Különösen a Fugger-bankházat támadta ismételten.

A felebarátok összességének, a társadalmi közösségnek a szolgálata a hivatásban végzett hűséges munka útján valósul meg. „Egy

csizmadiának, egy kovácsnak, egy parasztnak, szóval kinek-kinek megvan a maga mesterségével járó hivatása és foglalkozása és mind-egyiknek kötelessége, hogy a maga hivatásában és foglalkozásában másoknak használjon, szóval, hogy a sokféle foglalkozás mind az egy közösségre irányuljon, a test és lélek javát munkálja éppen úgy, mint ahogy a testnek tagjai mind egymásnak szolgálnak.” (A német nemzet keresztyén nemességéhez.) Ugyanezt mondja más helyen: „Mi mindannyian egy test vagyunk, de minden egyes tagnak megvan a maga külön munkája, hogy azzal szolgálja a többit.” (U. o.)

Nem véletlen, hogy éppen Pál apostol, a hit által való megigazulás evangéliumának nagy hirdetője int a hétköznapokban való hűséges, becsületes keresztyén magatartásra. Nem véletlen, hogy az evangélikus egyház, amely a Szentírásból különös erővel emeli ki Istennek a hitben adott megigazító kegyelmét, erősen hangsúlyozza a munkaerkölcs és hivatáshűség elmélyítését. Nem véletlen mindez, hanem az Isten akaratának való engedelmeskedés, aki azt várja, hogy hitünk megteremje a maga jó gyümölcseit abban a világban, amelyben élünk. Isten iránti szeretetünk abban is tükröződik, ahogyan felebarátainkat szeretjük, ahogyan népünket, hazánkat és az egész emberiséget szolgáljuk!

Luther szerint: „Valóságos imádság, ha valaki a maga dolgát hűségesen folytatja”. Valóban, a munka a hit imádságává válhat Isten dicsőségére, ha azt keresztyéni lélekkel végezzük. Hiszen a felebaráti szeretet nem valami különleges „szent” cselekedetekben gyakorolható valami, hanem elsősorban a mindennapi helytállás becsületességében és hűségességében. Itt válik láthatóvá keresztyéniségünk.

A MUNKA KÖZÖSSÉGET LÉTESÍTŐ EREJE

Az emberi élet előbbrevitelének, az emberekkel való szolidaritás vállalásának és a felebaráti szeretet gyakorlásának legkövetkezetesebb formája az emberi munka területe. Isten parancsa: „Töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá” (1 Móz 1,28) azt a kitüntetést adja az embernek, hogy Isten munkatársa lehet, az ember közreműködhet a világ átforgalmazásán és megújításán. A teremtő Isten végtelen jóságától indítatva, az embernek értelménél fogva elegendő eszközt bocsátott rendelkezésére ahhoz, hogy a világot megismerje és a maga javára formálja. Ez azonban nem hull magától az ölünkbe, hanem a megismerésre és átforgalmazásra való törekvés egyike azoknak a feladatoknak, amelyeket Isten az ember elé kitűzött. Az isteni kinyilatkoztatásba vetett hittel együtt adva van a természet önfeltárásának megbízhatóságába vetett hit is. A természetbe az ember a megfigyelés és a kutatás útján egyre mélyebb bepillantást nyer. Ugyanakkor egyre világosabban ismeri fel az emberi társasélet összefüggéseinek törvényszerűségeit is. Ez a meggyőződés arra a követelményre vezet, hogy az embernek fáradság

hatatlanul kell küzdenie Istennek, s az általa teremtett természetnek és az emberi közösségi életnek az egyre mélyebb megismeréséért. A keresztyén ember tehát igenli a tudomány haladását, s a szakadatlan törekvést a haladás értelmében. Isten akarata az, hogy csak munkával lehet legyőzni a természet erőit és az emberek javának és előmenetelének szolgálatába állítani. Ennyire szoros összefüggés van a munka és a jólét között. Mert Isten nem az ember kikapcsolásával, hanem az emberi értelem és kéz felhasználásával is végezni akarja gondviselő és világfenntartó munkáját.

Így fűz egybe minket, keresztyéneket, az emberi élet megjavításáért folytatott küzdelem egy nagy, átfogó közösségbe, a munkának a közösségébe, az emberi élet előbbrevivésének a közösségébe.

A természet meghódításának és az ember szolgálatába állításának sokszínű és szerteágazó munkája nem is képzelhető el másként, csak úgy, ha az emberek egymással összefognak, erőiket egymás segítségére fordítják, tudásukat és tapasztalataikat kicserélik és javaikkal közös célt munkálnak. A világtörténelem a bizonyítéka annak, hogy mennyi jó és nagy eredmény született az emberiség élete folyamán a jó célok érdekében való összefogásból.

Az emberi szolidaritás vállalásának a gazdasági élet területén is meg kell mutatkoznia.

A keresztyén ember élete kiszakíthatatlanul beleszövődik a társadalmi és gazdasági környezetbe. Sem a keresztyén ember, sem az egyház, sem az egyház teológiája, sem az egyház lekipásztori szolgálata ki nem kerülheti az emberi együttélés alapvető kérdéseivel való foglalkozást. Természetesen, amikor a gazdasági élet kérdéseire közeledünk, a Bibliát nem tekinthetjük olyan könyvnek amelyben minden előforduló esetre részletes szabályozást találunk. De Isten mindennel ellátott minket világi feladataink gyakorlásában is, mert nekünk adta a hit és ész ajándékát. A világi élet kérdései józan megítélést igényelnek. A keresztyén emberben is meg kell lennie annak a bátorságnak, hogy értelmét használja. A világi dolgokra vonatkozóban ez nem lehet másként, de ezt sem cselekszi hitétől függetlenül. A termelő munkának közösségekbe való összefogása, az összehangolt együttes munka, amelynek célja az egyéni és a közösségi érdek egyaránt történő szolgálata, nemcsak nem ellenkezik a hit és ész feltételeivel, hanem különösen alkalmas lehetőséget nyújt ahhoz, hogy az ember Istentől kapott rendeltetését ennek keretében valósítsa meg.

Az összefogásban rejlő erő mindig hatalmasabb, mint az egyes ember ereje. Keresztyén felelősséggel, jó lelkiismerettel kell állnia a keresztyén embernek minden jó ügy érdekében való emberi összefogás mellé.

Az ilyen összefogásban hatalmas erők rejlenek, nagy erkölcsi értékek valósulnak meg. Az összeférhetetlenségnek, veszekedésnek, széthúzásnak és más egyéb közösségellenes bűnöknek nem lehet tét-

len szemlélője a keresztyén ember. Hasonlóan kell megítélnie a gondatlan kezelést, aminek következtében nagy értékek mennek tönkre, a lopások különféle nemeit, a hanyag és felelőtlen munkavégzést, a kapun belüli vagy kívüli dologkerülést.

A keresztyénség közösségi magatartást kíván és a közösség szolgálatára hív minden keresztyént a krisztusi felebaráti szeretet parancsa.

Ezen a téren nem kell semmi különlegeset sem tennie a keresztyén embernek ahhoz, hogy segítse társadalmunk fejlődését, s máris olyan szolgálatot végez, amely kedves Isten és ember előtt, s amely mélyen benne gyökerezik egyházunk ősi tanításában és magatartásában.

A KERESZTYÉN EMBER: KÖZÖSSÉGBEN ÉLŐ EMBER

Mindennek gyakorlati alkalmazása azt jelenti, hogy a keresztyén embert az a lelkiület tölti el, hogyan tudja jobb és eredményesebb munkát végezni felbaráta javára, hogyan tud minden kilógabonát, szenet, vasat és egyéb értéket megőrizni, ha nem is a maga vagy családja hasznára takarítja meg és hasznosítja, hanem a felebarátok, az embertársak javára. A keresztyén erkölcs egésze a munkaerkölcsre is érvényes. Pogány álláspont az, amely az emberek közötti versengést arra használja fel, hogy mindenki magának akarja megszerezni az anyagi javak lehető legnagyobb mennyiségét. Így egy ember meggazdagodásának sok más, nyomorba döntött ember adja meg az árát. Az önzés és kapzsiság eredménye az egyiknek győzelem és uralkodás, ellenben a másiknak vereség és halál. A felebaráti szeretettől mindez olyan messze van, mint az ég a földtől. A keresztyén ember csak a jóban versenghet, csak abban, ami előbbre viszi az emberi közösség életét. Ebből a lelkiületből fakad a munkában való segítség a gyengébbek és elmaradottabbak számára az erősebbek és fejlettebbek részéről, hogy általános fellendülést lehessen elérni minden embertársunk javára.

Mindez, ami a bibliai emberszeretetből a keresztyén munkaerkölcsre következik, abban foglalható össze, hogy a keresztyén ember munkájával céltudatosan, rendszeresen és tervszerűen szolgálja a felebarát javát. A munkának a krisztocentrikus értelmezése ellentmond az évszázadokon át kialakult individualizmusra való nevelésnek, amiből önzés, kapzsiság, de tragikus magányosság is fakadt. A munkaerkölcsöt is áthatotta a telhetetlenségnek és a mohó szerzési váagnak az ösztöne. Ez az antiszociális, tehát erkölcstelen magatartás a munkaerkölcs kérdésében is kiütközött.

Akik a régi rabember szemével nézik a munkát, azoknak legfőbb gondjuk, hogy lehet lerázni a felesleges terhet, hogyan lehet minél nagyobb falatot kicsikarni s azután továbbállni. Az emberek nagyrészt az anyagi javakban látták az élet egyetlen célját. Hiába akarta az egyház erről a gazdagokat lebeszélni, a piac szeszélyei el-

len harácsolással és másokon való elősködéssel akartak védekezni. „A pénz — minden”, bármilyen eszközzel is „pénzt kell csinálni” — ezek a jövővel szembeni bizalmatlanságnak a nézetei, mert a piac vak törvényeinek játéka hol felvetette az embert magasba, hol megletaszította a feneketlen szakadékba. Ez a létbizonytalanság hedonizmust szült, amelynek elve: „minden órának szakítsd le virágát”, „élvezd a gyönyöröket, amíg lehet”. Sokan a becsületes munka helyett a hízélgés, a hajbókolás eszközeivel akarnak érvényesülni, vagy pedig a spekuláció, kalmárkodás útjára tértek.

Az egyéni önzésen alapuló társadalmi rendben mindezek a munkaerőkölcsbe ütköző bűnök gazdag táptalajra találtak. s mélyen beleivódtak a mai köztudatba is.

A bibliai Isten- és emberszeretet felől tájékozódó keresztyén etikának mindezekkel szemben hangoztatnia kell, hogy az ember csak a közösség javára végzett munkában találhatja meg Isten jótetszését. A keresztyén ember számára nem lehet meddő kérdés az élet értelme és célja. Ez a kegyelemből, hit által megigazult ember számára a felebarátok összességének, a hazának és az emberiségnek a javára kifejezett cselekvő keresztyén életben található meg. Ennek alapján a keresztyén ember természetes érdeklődéssel fordul minden olyan ügy felé, amely a társadalom jólétét érinti. Idegen tőle az a nyárspolgári „arany szabály”, amelyet ezek a mondások fejeznek ki: „nem tartozik rám”, „semmi közöm hozzá”. Hanem szívén viseli hazája sorsát, további fejlődésének ügyét. A bonyolult kollektív munkafolyamatok között sem tud közömbösen elsiklani az általa észlelt hiányosságok felett, felemeli szavát, ha látja, hogy kellő hozzáértés nélkül használják a munkaeszközöket, ha észreveszi, hogy hanyagul vagy hűtlenül kezelik a megmunkálásra váró anyagokat, ha bürokratizmussal találkozik, ha valahol azt tapasztalja, hogy nem fordítanak kellő figyelmet és gondot a dolgozó emberek szükségleteire és igényeire, nem hagyja szó nélkül, ha munkaképes emberek tétlenül lopják a napot, ha valaki életmódjában vagy a közösséghez való viszonyában fegyelmezetlenséget tanúsít, ha valaki munka nélkül akar meg nem szolgált anyagi előnyhöz jutni.

Mindennek teológiai alapja az, hogy az Isten által adott hivatás (klésis, vocatio) mind az örökéletre, mind a földi hivatásra érvényes abban az értelemben, hogy az örökéletre szóló elhívásnak földi hivatásunk területén kell szüntelenül gyümölcsöt teremnie. A mindennapi munkában válik nyilvánvalóvá hitünk, szeretetünk és új életben járásunk.

Dr. Ottlyk Ernő

A család lelkipásztori szemmel

II. RÉSZ

Hogyan ítéljük meg a válást?

Ezzel a kérdéssel elérkeztünk a legfontosabb és legkényesebb ponthoz, hiszen itt csapnak össze leginkább az egymással ellentétes nézetek és felfogások. Más a boldog házasságban élők és megint más a rossz házasságban élők felfogása. Ezen a ponton oszlanak meg leginkább a vélemények.

E kérdés megítélésében általában két szempont érvényesül: hol külön, hol pedig együtt: a férfi és nő szabad akaratata, illetve a gyermekek, a család sorsa. E két szempont figyelembevételével mondja Dr. Gerhard Weber—Danuta Weber: „Meg kell engedni az embereknek, hogy a hajótörést szenvedett házasságot felbontsák és újabb családot alapítsanak. A házasság nem életfogytiglan tartó börtön, s a házastársak nem gályarabok. Ha kihunyt közöttük a szerelem és semmit sem tudnak egymásnak nyújtani többé, szabad akaratukból váljanak el, mint ahogy szabad akaratukból házasodtak össze. A házasság felbontásának lehetősége mindenképpen humánus és a haladás szellemének megfelelő engedmény. Nem lehet tehát kifogást emelni az ellen, ha indokolt esetben élnék a válás lehetőségével. Igen lényeges azonban, hogy alaposan vizsgálják meg a házasság körülményeit és hogy mind a két fél bizonyosságot szerezzen arról, hogy életük útja valóban messze eltávolodott egymástól, és nincs többé remény arra, hogy kapcsolatukat tovább fenntarthassák. A válás nemcsak annyit jelent, hogy a házastársak otthagyják egymást, a válás az egésznek — a családnak szétszakadását jelenti... Ezért csak nagyon nyomós ok vezessen váláshoz.” (V. ö. Dr. Gerhard Weber és Danuta Weber: *Ő meg én*, Budapest, 1963. 26—27. lap.) Hasonlóképpen ír Dr. Kulcsár Kálmán: „Nem lehet helyteleníteni a válások számának növekedését, mert ebben végeredményben a nőknek felszabadulása, önálló életüknek lehetősége jelentkezik. De lehet helyteleníteni azokat a tényezőket, amelyek ezen túlmenően okozzák a családok bomlását.” (A válás és a társadalom, Budapest, 1957. 118. lap A válás című gyűjteményes kötetben.)

Családjogi törvényünk (1952. évi IV. tv) részletesen foglalkozik a válással is. A 18. §-a azt rendeli, hogy a házasság komoly és alapos okból felbontható. „Mai jogunk elvi álláspontja, hogy felelőtlen, komoly-nak nem tekinthető okokból a bíróság ne adjon helyet bontási kérelemnek. Értelmét, szocialista tartalmát veszített, társadalmi és egyéni érdeket nem szolgáló, üres keretté vált házasságok fenntartása nem államérdek, de ugyanakkor éppen az alkotmány elvi kijelentése mély alapot nyújt arra, hogy egyéni kedvtöltés szerint felelőtlen bontási kérelmek ne találjanak bírói meghallgatásra.” (Dr. Beck Salamon: *Elmélkedések a bontóperekről*. A válás c. gyűjteményes kötetben.)

Evangelikus egyházunknak nincs tételesen megfogalmazott tanítása a válással kapcsolatban. A protestáns teológusok álláspontja nem egységes. Barth szerint Jézusnak a házassági elválás elleni intelme nem törvény, hanem evangélium, felszabadítás az emberi rendelkezések alól. Ezért visszaélés, ha ebből a jézusi igéből törvényt csinálunk, mint azt a római egyház tette. A házasság felbontása, ha határeset is, de mégis

tekintetbe jöhető lehetőség. Nem szabad megakadályozni, hogy az elvált emberek új életet kezdhessenek. Ne feledjük el, hogy irgalmassággal tartozunk egymásnak. (V. ö. Groó: A család etikai alapkérdései. Lelkipásztor, 1952. 499. lap.)

Quervain a válást „az evangélium rendjével szemben megmutatkozott emberi csődbe kerülés bizonyosságának” tekinti.

A Szentírás alapján valljuk, hogy Isten akarata feltétlen érvényt követel. Ebből következően minden házassági válás Isten akaratának megszegése, tehát bűn. Isten akarata szerint nem szabad, de a bűn világában olykor lehetséges a válás. Az elváltak esketése nehéz lelkipásztori kérdés, amelyben a döntés esetenként különbözhet.

Az előzőekben már szóltunk arról, hogy a válások kapcsán az elvált szülők gyermekei a legnagyobb vesztesek. Az ő életüket sebzí meg legmélyebben a családi közösség széttröése. A bűnözök statisztikája mutatja, milyen sok esetben vitt az erkölcsi eltévelyedés, romlás útjára a gyermekkori rossz családi élet, a szülők válása.

Ezért az egyháznak, a lelkipásztoroknak is mindent meg kell tenniök annak érdekében, hogy a házastársak, s a családok élete egyre boldogabb, zavartalanabb legyen. Mert a boldog házasság, boldog családi élet a legfőbb ellenszere a válásnak.

2. A születésszabályozás.

A családi élet legégetőbb kérdései között az egyik, talán a legfontosabb kérdés a születésszabályozás. A válásokról szó esik baráti beszélgetésekben, társaságokban stb. — mondtuk fentebb. Ez még inkább így van a születéskorlátozással. Nem véletlenül használjuk ez utóbbi kifejezést, hiszen a születésszabályozás általában születéskorlátozást jelent. Ezzel a kérdéssel ma különlegesen sokat foglalkoznak hazánkban az orvosok és a szociológusok, írók és demográfusok. A sajtóban heves viták, a televízióban és rádióban élénk eszmecsereik folynak e kérdésben. Érvek és ellenérvek feszülnek egymásnak, cikkek és tanulmányok taglalják a születésszabályozás elvi kérdéseit és gyakorlati következményeit.

Hivatalos statisztikai adatok szerint Magyarországon 1962-ben az élveszületések száma 130 060, a vetélések száma pedig 197 571. 1963-ban az élveszületések száma 132 342, a vetélések száma ugyanakkor 5,2⁰/₀-kal több volt az előző évinél.

A művi vetélés kérdése csak része a születésszabályozás kérdésének, ezért először az utóbbival foglalkozunk.

A *születésszabályozás nem újkeletű*, már az ókori Egyiptomban is gyakorolták.

A születésszabályozás háttérében különféle szempontok érvényesülnek. Elsőként említhetjük a csecsemőhalandóság örvendetes csökkenését. Anna angol királynő (1665—1714) sorsa példa arra, milyen magas volt a gyermekhalandóság Angliában 1750 előtt. Anna, aki boldog házasságban élt, és az akkori lehető legjobb orvosi ellátásban részesült, élete során 17 gyermeket szült. Ezek közül csak egyetlenegy élte túl első életévét, de ez a gyermek is meghalt, még mielőtt 11. életévét betölthette volna. Ezzel szemben 1963-ban hazánkban ezer élve született gyermek közül csak 42 halt meg.

A gyermekek igényesebb nevelésére való törekvés is közrejátszik a születésszabályozás tényezői között. Vannak, akik csupán önző, kényelmi okok miatt nem vállalják a gyermeket. Az ilyeneknek előbbre való az autó, vagy a motor, a televízió, vagy talán a szabad szórakozás, mint

a gyermek. Ezek a művi beavatkozástól sem riadnak vissza. (Erről később lesz szó.) A születésszabályozásról szólva, talán nem is szükséges külön hangsúlyoznunk, hogy azt fogamzásgátlásként értjük.

A fogamzásgátlás megítélésében is megtalálható az a sokrétűség, amellyel a válások esetében találkoztunk.

A fogamzásgátlás, vagyis a gyermekek száma meghatározásának joga a házastársakat illeti — ez a legáltalánosabb vélemény. A házastársak hivatottak komoly megfontolás alapján eldönteni, hogy mennyi gyermeket vállalnak. A férfit nem illeti meg több jog e tekintetben, mint a nőt. A házastársak felelőssége egyforma e kérdés eldöntésében.

A római katolikus egyház álláspontját a Codex iuris canonici 1013. kánona határozza meg. E szerint a házasság elsődleges célja utódok nemzése és nevelése; csupán másodlagos cél lehet benne a házastársak kölcsönös segítése és orvossága a test indulataival szemben. Következésképpen a házasságon belüli testi kapcsolat bűnös, ha nem a gyermekáldásra irányul.

A protestáns teológusok többsége ezt a kérdést nem annyira a törvény felől, mint inkább a *hit döntése felől közelítik meg* (Barth, Brunner, Dedo Müller stb.). Nem arról van szó, hogy a fogamzásgátlást kiszolgáltatják a házastársak önkényének, hanem arról, hogy minden egyes esetben keresnünk kell az Istennek tetsző utat (Bovet). A hitelenségből fakadó, tetszés szerinti, felelőtlen, csupán a házastársak kényelmét és önzését szolgáló születéskorlátozás, mint Istennek a házassággal kapcsolatos céljával összeférhetetlen cselekedet, súlyos véték Istennel szemben.

Ugyanakkor azt is el kell ismernünk, hogy az önzés, a felelőtlenység megnyilatkozhat a korlátlan és zabolátlan gyermeknemzésben is (részeg férfiak zsarnoksága). A férfiak felelőssége e téren tehát fokozottan nagyobb, mint a nőké.

Mindig Isten előtt állva kell dönteni férfinak és nőnek abban a kérdésben, hogy mennyi gyermeket vállalnak. A döntés felelőssége alól senki sem ment fel minket.

Barth mondja, hogy a Krisztus születése után a gyermek nem tartozik szükségképpen a házassághoz, mert már megszületett a Fiú. A házasság lealacsonyítása az, ha embertenyészti intézményt csinálunk belőle. — De ugyancsak ő mondja, hogy „A születésszabályozás ez is lehet: tudatos és eltökélt, a hit kockázatával vállalt lemondás a lemondás lehetőségéről, bátorság és hajlandóság a gyermek, tehát a szülővé válás iránt”.

Nem szabad megfélemlenünk arról, hogy Isten látható áldása van azoknak a szülőknek hívő bizodalmán, akik több gyermeket vállalnak. Isten csodálatos módon meg tudja őrizni a törékeny, sokgyermekes édesanyák egészségét.

Igen tanulságos a neuenburgi egyháznak a házasságról tett nyilatkozatában a következő: „Felelősek vagyunk azokért az erőkért és eszközökért, melyeket gyermekeink nevelésének érdekében reánk bízott Isten: ezért felelősek vagyunk azok számáraért is. Egyformán óvakodjatok attól, hogy azt a számot félelemből, justaságból vagy egoizmusból leszűkítsétek, de attól is, hogy meggondolatlan módon nőni engedjétek. Vannak idők, amikor a házastársaknak az anyák egészségére vagy a gyermekek javára való tekintettel kerülniök kell a nemzést anélkül, hogy lemondanának a házassági kapcsolatról. Ne vonják el egymástól magukat, hanem gondoljanak a páli igére: „A feleség nem ura a maga testének,

hanem a férje. Hasonlóképpen a férj sem ura a maga testének, hanem a felesége.” (1 Kor 7,4)

A *terhességmegszakítással*, művi vetéléssel kapcsolatosan megállapíthatjuk, hogy az egészen más elbírálás alá esik, mint a fogamzásgátlás. Az abortusz minden esetben élet kioltása, az 5. parancsolat tilalma érvényes rá, bűnös cselekedet. De — orvosiilag igazolt tény — nagyon káros is! Bizonyos esetekben, az anya életének megmentése érdekében mégis megengedett, sőt szükséges is lehet. Azonban csakis ebben az esetben.

Mi az egyház, a lelkipásztor feladata a születésszabályozás égető és súlyos kérdésében?

1. Rá kell mutatnunk arra a sok önzésre, nagyfokú kényelemszeretetre, gyávaságra és hitelenségre, egyszóval: bűnre, amely meghúzódik e kérdés mögött.

2. Hirdetnünk kell, hogy a fogamzásgátlás bűn, de a korlátlan gyermekvállalás az önzetlen szeretet hiányának és a felelőtlenségnek éppen olyan bűne lehet.

3. Isten előtti felelősségben, a hit bizodalomával, s a bűnbocsánat reményiségével kell kinek-kinek döntenie e nehéz kérdésben.

E tanulmányunk keretében a címnek megfelelően igyekeztünk áttekinteni a férfi és a nő, a szülők és a gyermekek viszonyát és megvizsgálni a családi élet általunk legégetőbbnek tartott két kérdését. Hol vázlatosan, hol részletesebben, de az igazságnak megfelelően próbáltuk megrajzolni azt a képet, amely fölé ezt írhatjuk: A család lelkipásztori szemmel.

Táborszky László

Az egyházak ökumenikus történetének alapvonásai, I. rész

Az egyházak történetében rendkívül érdekes és izgalmas fejezetet nyitott az ökumenikus mozgalmak szakasza. Míg hosszú századokon keresztül (főként a protestáns egyházaknál) az volt a fő törekvés, hogy önálló egyházi életüket mentül jobban kialakítsák hitvallásaiknak megfelelően és ennek következtében az egymástól való elszigetelődés és elhatárolódás jelei mutatkoztak, addig az utóbbi időben az egymáshoz közeledés, az egymás felé nyitottság állapotába kerülnek ezek az egyházak, a hitvallásos magatartás feladása nélkül. Az ökumenikus gondolat világméreteket kezd ölteni és egyre nagyobb teret foglal el minden egyház teológiájában és életében. Irodalmi téren is kiszélesedőben van a munkássága, s a teológiának szinte valamennyi ágát előnyösen befolyásolja. Lassan számolnunk kell azzal, hogy önálló tudományággá fejlődik (ökumenika).

A magyarországi evangélikus egyház nemcsak élénk figyelemmel kíséri az ökumenikus törekvéseket és annak várható eredményeit, de maga is aktívan részt vesz az ökumené munkásságában. Már az is tiszteletre méltó vállalkozás lenne, ha a magyar evangélikus egyház ezirányú irodalmi tevékenységét valaki rendszerezné és összegyűjtené. Ezen túlmenően egyházunk a kor követelményeinek megfelelően a teo-

lógión is műveli az ökumenikus ismeretek elsajátításának feladatát. Ma már minden valamirevaló teológiai intézmény erre a kérdésre súlyt helyez, és bár az ökumenikus mozgalmak története egészen fiatal és friss hajtása a keresztyén egyházaknak, mégis itt az ideje annak, hogy behatóbban foglalkozzunk e kérdés alapvonásaival. Dolgozatom nem támaszt nagy igényeket. Inkább az a cél vezet, hogy az ökumenikus mozgalmak kialakulása kapcsán néhány hamis látást és felfogást eloszlassanak.

Két kísértés jelentkezik az ökumenével kapcsolatban. Az egyik az, hogy a mozgalmak célkitűzéseinek hiányos ismerete következtében abban a hamis illúzióban ringathatjuk magunkat, hogy közel az óra a „nagy egymásrataláláshoz”. Megszűnik egyház és egyház között levő sokrétű határvonal és valami nagy, közös egyház tagjaiként élhetnek a Krisztusban hívők. Zavaros fogalmak és elképzelések kavarnak e tekintetben. Fel kell ismernünk, hogy ezek a jelenségek ott ütök fel fejüket, ahol a hitvallásos alapmagatartás körül is problémák adódnak.

A másik kísértés párhuzamosan jelentkezik. Ez pedig abban mutatkozik, hogy az ökumenikus törekvés hallatlan nagy munkáját lebecsülik. Értelmetlennek és céltalannak tartják az egyházak ezirányú fáradozásait. De sokszor még az ellenséges szándék jelei is megmutatkoznak, amikor az egyház hitvallásos bástyáira felvontatják az ágyúkat és mindannyiszor heves tüzelésbe kezdenek, valahányszor az ökumené harcosai megjelennek. Ez a magatartás is a dolgok hiányos ismeretéből fakad.

Az ökumenikus mozgalom helyes ismerete megszabadít bennünket az egyoldalú, elfogult állásfoglalástól. Ott és azon a helyen kell kezelnünk, ahová tartozik. A szenvedélymentes, józan ítéletalkotáshoz a helyes teológiai magatartáson kívül szükséges a fáradságvétel, hogy belepillantsunk a mozgalmak születése és kialakulása folyamatába. Lényegében úgy leszünk hűséges magatartásúak evangélikus egyházunkhoz is, ha egyházunk hivatalos kapcsolatát, vagy ha egyházunk elhelyezkedését ismerjük a nagy egyházi tömörülések folyamatában. Ennél a kérdésnél fel kell hívnunk a figyelmet egyházunk hivatalos tényezői részéről elhangzott nyilatkozatokra.

1. Az ökumené.

Az „ökumené” jelentette kezdetben az egész lakott földet (a szó maga az oikos-házból ered). Ilyen földrajzi, politikai és kulturális értelemben alkalmazta Herodotos is a Kr. előtti V. században. Később pedig ugyanebben az értelemben jut kifejezésre a római birodalommal kapcsolatban. Augustus császár parancsa szerint „az oikumené irattasék össze” (Lk. 2,1). Mt 24,14-ben „az országnak (Isten országának) ez az evangéliuma hirdettetik majd az egész oikumené-n (világon)”. Az ökumené tehát az a terület, ahol az egyház él és ahol az evangélium hallatszik. Így szó lehet egy jövődöbeli ökumenéről is, mégpedig egy megújult világban (Zsid. 2,5).

Amint azonban a római birodalom keresztyénné lett, az ökumené jelentősége is megváltozott és egyértelművé vált a „keresztyén világgal.” Ökumenikus zsinatokat tartottak, vagyis egyházi gyűléseket, amelyre a keresztyénség valamennyi püspöke, diakónusa stb. meghívták

nyert. A konstantinápolyi patriarcha „ökumenikus patriarcha” volt, mert a keresztény birodalom fővárosában élt.

Egy harmadik jelentőségéről is tudunk az ökumenének. Mégpedig „ökumenikus tanítókat” ismerünk. Ebben az összefüggésben azokra az egyházatyákra gondolunk, akiknek tanítását mindenütt és minden időben elismerik a keresztények. Ilyen értelmezésben alkalmazza a reformáció egyháza is a kifejezést. Ezért lehet szó ökumenikus hitvallásokról (a három egyetemes hitvallás).

A XIX. századtól az ökumené magatartást jelöl meg. Viszonyt abban az értelemben, hogy egymás kölcsönös megértésére törekvés van. Maga a mozgalom tehát abból a felismerésből született, hogy az egyház, Jézus Krisztus teste szétforgácsolódott, s ennek beláthatatlan következményei vannak. *Nem az egyesítési szándék fűtötte a mozgalom tagjait olyan értelemben, hogy egyetlen egy egyházzá kovácsolja a tagokat* (mint pl. a római egyház), de a közös alapra épített, közös feladatok keresése mindenkor fémjelezte az ökumenét.

2. Az egyház szétszóródása.

Az anyaszentegyház szétszóródásának folyamata igen korán megindult. Azt szoktuk mondani, hogy már az apostolok korában sem volt meg a tökéletes egység. Különbözőek voltak a karizmák tekintetében, de méginkább vérmérséklet, műveltség stb. dolgaiban. Jn. 17,11 és Jn. 10,16 igékkel kapcsolatban már *gondolhatunk arra, hogy milyen bonyolult kérdés lesz az egység kérdése, ha Krisztus maga sem zárkózik el ennek jelzésétől.* A pünkösdi egységet hamar összekuszálta a Jézus követőiben jelentkező bűn. És noha Pál leveleiben az egység sarkalatos jeleire utalás történik (Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztesség! Ef. 4,5) mégis az első században már a különbség jelei mutatkoznak.

Mi lehetett ennek az oka? Elsősorban az, hogy hiányzik a fundamentális közös irat, a kánon. Kézen-közön forognak „szent iratok” a gyülekezetek birtokában, de egyre több adódik ezek közül, amelyek tévhitet tartalmaznak. Szektás nézetek és tanítások bontják most már tudatosan az egyházat, sőt már a gyülekezeteket is. Zsinatok és gyűlések próbálnak a válságos helyzetben segíteni. A II—III. század egyháza már úgy látszik nem tud megbirkózni ezzel a kérdéssel. A IV. sz.-tól az összekötőkapocs a kánon, a szimbólumok és a hagyományok lesznek. Eközben a kereszténység államegyházzá lesz, kezdődik a *nagy-konstantinusi kor.*

A politikai változással szinte párhuzamosan megindul a *keleti és nyugati egyház önálló, külön fejlődése.* A teológiai és személyi különbségek, sok más tényezővel együtt eredményezték az 1054-es nagy egyházszakadást.

Közben számos olyan próbálkozást tudott megfékezni Róma, amely az egyház reformálását tűzte ki célul. A XV. században éri az egyik legkomolyabb figyelmeztetés Rómát. *Husz Jánost* hiába égetik meg 1415-ben, mozgalmának felszámolásához kevésnek bizonyult még Hunyadi Mátyás serege is. Száz év múlva újabb, egyúttal végső megrázkódtatás éri Rómát a *lutheri reformációban* (1517). A lutheri reformáció szinte egész Észak-Európát leszakítja Róma testéről.

A megújulás nyitott kapuján a XVI. század elején hirtelen sokfelé szaladt a nyáj. Különböző egyéniségek a Szentírásban nyert ki-

nyilatkoztatást felettébb változatos hangsúllyal látták el, melynek nyomán a reformáció mozgalma tovább osztódott. S mire lecsillapodott az újtási láz, sereg protestáns egyház alakult ki.

Az ellenreformáció bizonyos fokig összetartásra ösztökélte és a hitvallások megfogalmazására, valamint egyházi szervezetek létrehozására kényszerítette a protestáns egyházakat. A szervezet, vagy keret merev falain belül ment végbe a protestáns egyházak fejlődése. Amint azonban az ellenreformáció heves nyomása alól felszabadult a protestantizmus, a XVIII—XIX. század felvilágosult, illetőleg liberális államvezetése mellett születnek a különböző apró protestáns felekezetek.

3. Mi váltotta ki az ökumenikus törekvéseket?

Nem sorolhatjuk az ökumenikus törekvések közé azokat az intézkedéseket, amelyek az egység érdekében különböző erőszakos eljárásokat alkalmaztak. Nem mondhatjuk azt pl., hogy a római egyház a középkorban ökumenikusan gondolkodott és cselekedett, amikor kegyetlen *eretneküldözést* vezetett be. Róma sohasem akart ellentétes tanbeli egyházi mozgalmakat és csoportokat elismerni. A *kizárást* az *excommunicációt*, az *eretnekek kiirtását írta elő*, Luther kísérlete, hogy egy egyetemes, ökumenikus zsinaton vitassák meg tanítását, vagy tárják fel az egyház hibáit, hogy a katolikus, egyetemes egyház reformálásra kerüljön, eleve kudarcba fulladt. Ilyen alkalomra készült a „leg-lutheribb” hitvallási iratunk, a Schmalkaldeni Cikk. (1537.)

Ezekután van-e egyáltalában realitása az ökumenikus törekvéseknek — vethetjük fel a kérdést —. Hiszen a felekezetek között mély, megkövesedett tan-, és tradícióbeli különbözőségek vannak. Ezeket a megrögzött és beidegződött különbségeket sok-sok mártír vére pecsételte meg. Keserves emlékeket őriznek a felekezetek az egymás közötti szomorú megkülönböztetésekről és vetélkedésekből. Mindezek ellenére azt kell mondanunk, hogy van realitása. A különbözőségek ellenére egy közös Úr szolgálatában állnak az egyházak és egy Úr, Jézus Krisztus üzenetének tolmácsolói.

Hosszú idő telt el az egyházak életében, míg erre az egyszerű alapigazságra eljutottak. És ami Isten ítéletének számíthatott az anyaszentegyházon az vált áldásává.

A felekezetek egymásközi szívós és kibékíthetetlen ellentétet, amelyet a merev, bigott hit csak tetézett, aligha lehetett feloldani belülről. Talán még ma is ebben az állapotban élünk, ha Isten történelmet és emberi életet kormányzó akarata nem rendelkezett volna másként. Távol az egyháztól, a szekuláris világban olyan korszellem kapott lábra, amely feltétlenül befolyásolta az egyházak magatartását. Az új kor világában jelentkezett a *felvilágosodás* szakasza. Esméi közé tartoztak a türelem, a megértés, az emberi jogok tiszteletben tartásának új és emberibb szempontjai. Az újkor államai lassan átvették ezeket az eszméket és a felekezeti harcokba, nézeteltérésekbe beavatkozva szívósan azon fáradoztak, hogy megszüntessék ez áldatlan állapotokat. Amit nem tudtak megtenni Krisztus elvakult gyermekei, azt meg tudta teremteni a modern, a szekularizmus útjára lépett állam. Az új világ, a felvilágosodás és racionalizmus heves kritikája az egyház fölött Isten ítélete volt. De ebből az ítéletből fakadt a közösségkeresés. Ez a vágyakozás éppen azok között indult meg, akik a felekezetekre forgácsoldás tényében merték vállalni a bűnbánatot, akik megalázkodtak Uruk felelősségrehívó szava előtt, vagyis a protestáns

egyházakban. Ettől kezdve ökumenikus törekvésekről és mozgalmakról főként protestáns viszonylatban szólhatunk.

De volt még egy tényező, amely erre az útra terelte az egyházakat. Az újkor hajnalától, a felfedezések korától új lendületet nyert a misszió. Kezdetben ez kizárólag római katolikus ügy volt. A felfedezett új világot, Amerikát Róma „kiosztotta” a két legkatolikusabb állam, Spanyolország és Portugália között. Ez annyit jelentett, hogy Róma az elvesztett protestáns területek helyett pótolva volt az új világban nyert területekkel. A XVI. és XVII. században protestáns misszióról nem lehetett szó, miután a protestantizmus belső megerősödése és a heves ellenreformációs törekvések kötötték le erejét. Csak a XVIII. sz.-tól szólhatunk komolyabb értelemben vett protestáns misszióról. *A protestáns misszióval együtt jelentkeznek a kínos kérdések egész sora.* A színes népek ámulva és megrökönyödve tapasztalják a „licitálást”, amelyet a különböző felekezetek misszionáriusai részéről tapasztalnak. A protestáns misszió az egyház megosztottsága következtében azonnal válságos helyzetbe került. A misszió ügye jóval drágább és szentebb volt, minthogy ne mérjék fel ennek súlyos kihatását. És így a színes népek előtti felelősségtudat megérlelt valami közös, türelmes és megértő viszonyulást egymás iránt. És míg az újkor elején nem beszélhetünk ökumenikus törekvésekről, addig a mögöttünk levő században már egyre határozottabb formát kezd ölteni — tegyük hozzá a misszió területen történt kezdeményezésre — az ökumené utáni vágy. A hatás nem maradt nyom nélkül a hazai egyházaknál sem.

4. Első lépések az ökumené felé.

Az egyik legrégebb ilyen megmozdulás Alexander Duff, misszionárius megmozdulása volt 1854-ben, aki „egyetemes missziói” konferencia tervét melengette. Minden hitvallású felekezet részvételére számított New York-ban. A gyűlésnek nem az volt a célja, hogy új szervezet jöjjön létre, hanem normalizálni kívánta a missziós szervezetek munkáját.

Mintegy tíz évvel korábban ugyancsak a misszióval kapcsolatban 1845-ben alakul meg az Evangélikus Alliance Skóciában. Ösztönzését az ún. szabadegyházi körökből nyerte. Az Allince nem volt hivatalos egyházi személyek, vagy egyházak mozgalma, sokkal inkább hívőknek a közössége vagy szövetsége, amely még 1846-ban alakult. Célja: rendszeres imádkozásban hordozni a misszió ügyét. Ezen túlmenően ugyancsak hangzottak el könyörgések az egyház egységéért és mint ilyen fardozást, odasorolhatjuk az ökumenikus törekvések első lépései közé.

Duff kezdeményezését így egyszerű emberek megértése és imádsága kísérte már. A Ney York-i konferencia évében Angliában missziós szövetség létrehozását tervezik és Londonban missziós konferenciát tartanak (1854).

1860-ban Liverpoolban rendeznek missziós konferenciát, amelynek már az az igénye, hogy tudományos folyóiratot szerkesszenek „A keresztyén misszió horizontja” címen. Ezen a konferencián már megszólal az ötven évvel később megszülető Edinburgh-i ökumenikus gondolat, az „Ökumenikus Tanács” szükségessége.

A Londonban 1888-ban ülésező missziós konferencián németek is részt vesznek. Gustav Warneck, a misszió tudomány előadója olyan tervezetet mutat be, amely szerint tízévenként tartsanak konferenciát és

ezek legyenek egyetemes jellegűek. Ezen a konferencián már rendszeres tanulmányi munka folyik, az albizottságok a következő érdekes feladatokat dolgozzák ki: 1. Tízévenkénti egyetemes missziós konferencia tartása. 2. Egyetemes missziós tudományos folyóirat szerkesztése. 3. Minden misszió sajátos területének tiszteletben tartása. 4. A missziós területek „határvillongásainak” megszüntetése.

Az 1900-ban New York-ban tartott konferencia már előjátéka az Edinburgh-i ökumenikus konferenciának. Ez az első olyan konferencia, amely használja az „ökumenikus” nevet. Ezen a konferencián 162 misszió-vezető és 1200 hivatásos misszionárius vett részt. Egyre erőteljesebb az az igény, hogy ezek a gyűlések tízévenként kerüljenek megrendezésre.

Nagyjából ezek a konferenciák angolszász jellegűek voltak, bár a londoni konferencián a német missziót Gustav Warneck képviselte már. Ezzel párhuzamosan, ha valamivel később is, de a kontinensen is volt hasonló megmozdulás. Bremenben 1866-ban kontinentális missziói konferenciát tartottak. Ennek a gyűlésnek az anyagát képviselte Gustav Warneck a londoni gyűlésen. 1885-ben őt bízzák meg a német evangélikus misszió bizottságának vezetésével.

Nem vesszük külön paragrafusba, de megemlékezünk röviden a Bibliatársaságokról is, amelyek szintén előkészítői voltak és nagy hatást gyakoroltak az ökumené kialakulására. A Bibliatársulatok a missziók Biblia utánpótlását voltak hivatva ellátni. A Brit és Külföldi Bibliatársulat 1804-ben Londonban, a Württembergi Bibliatársulat pedig 1814-ben Berlinben jött létre. Munkássága szinte felbecsülhetetlen mindkét bibliatársulatnak, amely nemcsak abban mutatkozott meg, hogy olcsón előállította a Szentírást, de a különböző nyelvekre fordítás fáradságos munkáját is elvégezte. Ezzel a munkájával is nagymértékben kivette a részét az ökumenikus törekvések elindításában.

5. Az Edinburgh-i Missziói Világkonferencia.

Ezt a konferenciát szokták világitótoronyhoz hasonlítani, amely a XX. sz. elején, a kezdődő nemzetközi bonyodalmak előestéjén felismerte az emberiség nagy veszedelmeit és fénycsóvíait bebocsátotta a szkeptikus és sötét emberi gondolatok közé. Ne felejtsük el, 1910-ben járunk és a nemzetközi élet a maga bonyolult szerkezetében sodródik az első világháború felé.

Az utóbbi századokban az egyház a keresztyén nyugat kultúrájával és civilizációjával egyrészt a misszió területén, másrészt a kolonizáció területén mutatkozott be Ázsiában és Afrikában. Ezek a területek az egyház azt a látszatot keltette, mintha világi szervezet lenne. Ázsia és Afrika népei felől nehéz is volt különbséget tenni a felekezetek között. Edinburgh ezt a látszatot legalizálta, miután különböző népek, konfessziók és felekezetek, valamint egyesületek a történelem során először tudtak egységet tanúsítani egy cél érdekében.

Mindenesetre nagy kérdés, hogyan tudott ilyen nagy létszámú gyűlekezet (1200 fő) különböző népek, nyelvek és hitvallásúak közül egybeseregleni a világ minden tájáról. Edinburgh először is nyitva volt minden konfesszió számára. Az az említésre méltó jelenség is megtörtént, hogy az anglikán egyház, amely eddig távol tartotta magát minden közös megmozdulástól, most bekapcsolódott a munkába. Azután a „tanítás és egyházi rend” kérdése, amely minden egyház achillesi sarka,

nem került megvitatásra. Ha ez előkerült volna, a Canterbury érsek máris távol marad.

A konferencia „Missziói Világkonferencia 1910” nevet és „A misszió problémája a nem keresztény világban” témát kapta. A tagok nem mint egyeségek, vagyis érdeklődők, magánszemélyek, hanem mint hivatalos missziós társulatok kiküldöttei vettek részt. Számuk 1200 volt és 120 misszió küldte őket. Európa és Amerika volt elsősorban érdekelt ebben. A misszió területéről jövők is a hazai társulatok képviselőiben voltak jelen. Akik a fiatal egyházak tagjai voltak, azokat is a hazai társulatok delegálták.

Ennek a konferenciának volt végül eredménye a nemzetközi missziói világtanács, amely 1921-ben tudott ülésezni.

A következőkben megpróbálták a tízéves terminusokat betartani a konferenciák megrendezésénél, de közben lezajlott az első világháború. Ne fáradjunk magunkat a továbbiakban a missziói világkonferenciák részletes ismertetésével, mert hiszen célunk az, hogy az ökumenikus mozgalmak történetének fonalát göngyölgítsük föl. De, hogy teljes legyen a képünk a missziói mozgalom dolgáról, amely úgyszintén belesimult az ökumenébe, említsük meg az 1928-as jeruzsálemi, az 1932-es madras-i missziói világkonferenciákat. Ez utóbbinál lélegzetvételnyi időre álljunk meg, mert itt találkozunk először az „öreg egyházak” a „fiatal egyházakkal”. 1947-ben, a félelmetes hatású második világháború után a kanadai Whitby-ben csak munkaülést szándékoztak tartani. Innen már az út töretlenül az ökumenébe vezet.

6. „A gyakorlati keresztényiség” mozgalma.

Ennek a mozgalomnak is megvoltak a maga előzményei, míg sorra kerülhetett az első világgűlés *Stockholmban, 1925-ben.*

Erős lökést adott ehhez a munkához a „*Hági Békekonferencia*” (1907-es) ülése. Ekkor Jézus Krisztus egyháza az előtt a kérdés előtt állt, hogy e tipikusan világi, diplomáciai tevékenységhez adhat-e hozzá valamit. És valóban, egyházi körök Angliából, Amerikából és az európai kontinensről benyújtottak a konferenciához egy emlékiratot. Ez emlékirat mögött érződött, hogy a keresztény egyházak, a különböző felekezetek korántsem tudnak szétparcellázottságuk következtében egységesen fellépni. A korabeli újságok hasábjain jelentek meg annak az igénynek a hangjai, hogy *ilyen nagy horderejű kérdésben, mint pl. a béke kérdésében, ökumenikus válasza van szükség.*

Az előtérben tehát a béke kérdése, a háttérben pedig az egység hiányának kérdése állt. Éppen ez a kétséges nemzetközi állapot váltotta ki a *keresztény felelősségtudatot és a mélységes vágyat a világbéke ügye iránt*, valamint, hogy ez ügyben egységes fellépésre volna szükség. És valóban, azokban a napokban, amikor felröppent a háború tűzmadara az öreg Európa háztetejére, ült össze tizenkét országból, mintegy harminc egyház kilencven képviselője Konstanzban, hogy tárgyaljanak a békéről és az ökumenikus gondolatról. El lehet kézni bizonyos dolgokról! 1914. augusztus 2-án tudtak csak ülést tartani a delegátusok, mert a kitört háború miatt, a félelem szorongó érzésével hirtelen hazatávozott mindenki.

Isten egy négyesztendő borzalmas háború viharát zúdította Európára, mintegy jelül annak, hogy *az ő gyermekei nem tettek meg mindent a háború elkerülésének érdekében.* De akik beleláttak a nyomorúságba és szenvedésbe, azoknak a lelkiismerete még inkább feltámadt

a döntő ügy érdekében. Ezek közé tartozott Söderblom Náthán is, akiről a következőkben több szó fog esni.

A háború alatt nemcsak a „műzsák hallgatnak”, de Isten békeüzenetét hozó angyalait (Lk. 2,14.) is messze kergetik az ügyük tompa dőrejei. A bombák robbanásai, a haldoklók nyögései és jajveszékélései, a bosszú és a gyűlölet, amelyben tobzódik a háború alatt a világ, mind-mind olyan tényező, amely elnyomja Isten szavát. Az Ő szava a csendben hallatszik. És Ő megvárja a csendet. Bármilyen keserves árat kell fizetni a rosszindulatért.

Az elkésett, de jóindulatú és jószándékú munka is kényszerszűnetet tartott a háború alatt és csak 1920-ban tudtak Genfben előkészítő konferenciát tartani Söderblomék. Ekkor kristályosodott ki a feladata és a témája a stockholmi világgyűlésnek. A téma a praktikus, a gyakorlati keresztyén élet körül mozgott, míg viszont a feladat az volt, hogyan lehetne megnyerni a világ valamennyi keresztyén egyházát egy ökumenikus gyűlés megtartásához.

Söderblomnak sikerült régi kapcsolatai révén az *ortodox egyház* érdeklődését is felkelteni a „Gyakorlati keresztyénség” problematikájához, amely a tervezett világgyűlésen került volna megvitatásra. A konstantinápolyi patriarcha, a keleti ortodox egyház tekintélyes vezetője, az „Egyházak Ligáját” javasolta összefogó szervként. Már maga az is nagy eredmény volt, hogy az ortodox egyház érdekeltté vált ebben a mozgalomban. Amint Edinburgh-ban 1910-ben, úgy itt is számítottak az anglikán egyház részvételére. Az edinburghi gyűlés a híd szerepét játszotta, összekötő kapcsot képezett a mozgalom kiteljesedése tekintetében. A német egyházban a világgyűlés szükségessége elő volt készítve, hiszen ők is részt vettek az 1910-es konferencián.

Ilyen előzmények után érkezünk el a *stockholmi világkonferencia 1925-ös üléséhez*, amely az ökumené történetében az egyik legjelentősebb határkő. Ez a konferencia szinte kizárólag Söderblom egyéni erőfeszítésének eredménye volt. Kétséggkívül életének ez a legnagyobb műve.

Söderblom Náthánban olyan embert ismerünk meg, aki erre az ügyre áldozta minden energiáját. Életéből egy maroknyi adat is híven tükrözi e célért kifejtett fáradtságát. 1866-ban született Svédországban, papi családból. A párizsi svéd követség lelkipásztora, majd a vallástörténet professzora Uppsalában. 1912-ben a leipzigiegyetem hívja meg professzorul. Nem adja fel a hazai katedra munkáját, hanem kétszeres fáradtsággal mindkettőn ellátja a tanítás feladatát. A nemzetközi helyzet figyelemmel kísérése egyházi szempontból, a vallások összefüggése, az általános vallástörténetben roppant széles perspektívát nyit meg előtte. 1911-ben a konstantinápolyi ifjúsági világgyűlésen döbben az ökumené szükségességére. *1914-től nem szűnik meg a békéért imádkozni és ezzel kijelöli az egyház útját a háború megelőzésében, majd később a háborúban szétzilált és sárba taposott erkölcsi romlásban. Ekkor már nemcsak hazai viszonylatban van neve, és nemcsak Európában, hanem az egész keresztyén világ ismeri fáradhatatlan erőbevetését a béke ügyében csakúgy, mint az ökumené érdekében. 1914-ben kiad egy békefelhívást. Ezt minden állam egyháza aláírta, csak a finn érsek és a magyar unitárius püspök nem. 1925-ben siker koronázza munkáját és fáradozását, Stockholmban össze tud ülni a „Gyakorlati keresztyénség” mozgalom világkonferenciája. 1930-ban megkapja a béke Nobel-díjat, az akkori idők legmagasabb békekitüntetését. A mérhetetlen munka megtöri ere-*

jét és 1931-ben hal meg. Söderblom az utóbbi idők egyik legszínesebb, leggazdagabb keresztyén egyénisége volt.

A „Gyakorlati keresztyénség” (Life and Work) világkonferenciája tehát Stockholmban gyűlt össze, 1925-ben. 47 országból több mint 600 küldött sereglett össze. Észrevehető volt a konferencia megosztottsága. Az alexandriai ortodox egyház képviselői ökumenikus színezetet adtak a gyűlésnek. Kelet és Nyugat egyházai (ekkor még nem szólhatunk politikai összefüggésben „Kelet” és „Nyugat” értelmezésében!) mind meghívást nyertek az ülésre. A római katolikus egyház természetesen nem vett részt a konferencián. *XV. Benedek pápa az ökumené ellen írt.*

Érdekessége a konferenciának, hogy az *érdeklődés középpontjában nem az egyház egysége állt.* Jellemzően fejezte ki magát Söderblom: „A konferencia fő kérdése nem a programban rejlik.” Ezzel azt akarta kifejezni, hogy ideológiai problémák kérdése a „Hit és egyházalkotmány” mozgalom illetőségébe tartozik. Mellekesen sok szó esett az egységről, de sem a vitákban, sem az előterjesztésekben hivatalosan nem került szóba. Több előadó ennek ellenére hol sejtette, hol pedig nyíltan kimondta ennek szükségességét. Ezért a stockholmi konferencia éppen a kritikus pillanatokban volt a leghaladóbb e tekintetben.

Tanulságos volt Stockholm abból a szempontból is, hogy a római katolikus egyház a hivatalos meghívást elutasította, de magánszemélyek részt vettek az ülésen. A tudósításokból mélységes vágy mutatkozik a közös munka iránt. *Nem lehetett kihagyni a népek szociális együttélésének súlyos kérdéseit sem.*

Stockholm abban egységes volt, hogy ezt a munkát lehet, sőt kell a jövőben is folytatni. Határozottan kijelentette azonban, hogy *a megalakult mozgalom az egyházak felett nem gyakorolhat teljes hatalmat (nem lehet Vatikán!).* Csak az önkéntesség hozza közelebb egymáshoz a tagokat és az a meggyőződés, hogy felelősséget éreznek egymásért. A delegátusok kijelentették, hogy szoros és hivatalos kapcsolatuk van és marad saját egyházukkal.

A stockholmi konferencia nyomán született meg 1927-ben a „nemzetközi keresztyén szociális intézet” Genfben. Ugyancsak a stockholmi kezdeményezés nyomán a „Gyakorlati keresztyénség” Ökumenikus Tanácsa (1930). Ez utóbbinak a feladata abban áll, hogy építse a tartós barátságot az egyházak között és erősítse a szociális tudatot a modern keresztyén életben.

Hasonlóképpen a „Gyakorlati keresztyénség” figyeltetett fel az Európán kívül élő fiatal egyházakra. Kereste a kapcsolatot a nemzetközi missziói tanáccsal, amely ekkor már Genfben állandó irodát tartott fenn. Sőt, bizonyos fókig fel is ölelte annak munkáját. Hiszen Stockholm után három évvel (1928) volt a jeruzsálemi missziói világkonferencia, ahol az együttműködést a „Gyakorlati keresztyénséggel” elhatárolták.

Stockholm pozitívan értékelt ki „az európai egyházak közötti segítés irodáját”, amely 1922-ben létesült genfi székhellyel. A szeretetmunka területén ez a szerv nagy szolgálatot tett. 1945-ig végezte ez az iroda munkáját, azután pedig beolvadt az Egyházak Világtanácsába.

(Folytatjuk)

Rédey Pál

VATICANUM II.

— A zsinat első három ülészakának mérlege —

A római katolikus egyház zsinata eseményekben és fordulatokban gazdag, teológiai állásfoglalásaiban és gyakorlati döntéseiben pedig rendkívül *komplex jelenség*. Az 1962. október 11-én történt megnyitás óta már három ülészak fejeződött be, mégsem tudjuk bizonyosan megmondani, mik lesznek a zsinat végső állásfoglalásai a következő, valószínűleg befejező ülészakon. Hogy az eddig végzett munkát szemléletesen magunk elé állíthassuk, rendező szempontként azt a *hármast vitát* választottuk, amely — sokszor nyilvánvalóan, sokszor csak a „beavatóttak” számára hozzáférhetően — ezen a nagy tanácskozáson végbe megy. Mert a II. vatikáni zsinat egyfelől a római katolikus egyház nagy belső vitája *önmagával*, a „konzervatívok” és a „haladó” (progresszisták) éles küzdelme a belső megújulás kérdése körül. Másfelől a római katolicizmus nagy vitája a keresztyén egységről a *nem katolikus keresztyénekkel*, vagy ahogyan újabban minket neveznek, az „elszakadt testvérekkel”. Ez a zsinat végül a XX. századbeli katolicizmusnak talán kevésbé szembeszökő, de nem kevésbé mélyreható vitája a *mai világgal* is, az atomkorszak és az úrkutatás modern világával, az élet és a világ mai nagy kérdéseiről. Ezt a hármast vitát vesszük irányadóul a zsinat bonyolult, sokfelé elágazó munkája értékeléséhez. Előbb azonban lássunk néhány adatot és vonást a Concilium Vaticanum II. általános jellemzéséhez!

A *concilium* — a püspökök zsinata — majdnem olyan régi, mint maga az egyház. Köztudomású, hogy az első egyetemes zsinat 325-ben Nicaeában ült össze, s a 318 püspök tanácskozásán Nagy Konstantinusz császár elnökölt. Az első hét zsinat még valóban egyetemes volt; az ezres évektől kezdve már csak a nyugati egyház püspökei voltak jelen; a XVI. századtól azonban a nyugati keresztyénségnek is csak egy része volt képviselve ezeken a tanácskozáson. A mostanit megelőzően mindössze két újkori zsinat ült össze: a számunkra oly szomorú emlékü tridenti zsinat négyszáz évvel ezelőtt (1545—1563), és az I. vatikáni zsinat (1869—1870), mely munkába vette az egyházzal szemben a római katolikus tanítás végleges kidolgozását, de csak a pápa monarchikus primátusának kidolgozásáig jutott el. Ilyen történeti előzmények után ült össze a II. vatikáni zsinat — sorrendben a 21-ik —, amelyet „ökuménikus zsinatként” hívtak ugyan össze, de távol van attól, hogy valóban ökuménikus, egyetemes keresztyén zsinat legyen. Ha a 400 milliós katolicizmus püspökei csaknem mind jelen vannak is azon, döntéseibe nincs beleszólása sem a 250 milliós protestantizmusnak, sem a mintegy 150 milliós keleti ortodoxiaknak.

Néhány adat a *zsinat szervezetéről*: feje a pápa, a zsinati elnökség 10 bíborosból áll, a francia Tisserant vezetésével; tíz, egyenként 25 tagú bizottság működik a zsinat mellett (köztük a legjelentősebb a „keresztyén egység bizottsága” 45 taggal, Bea bíboros vezetésével); a zsinat teljes jogú tagja a római katolikus egyház közel 3 ezer püspöke és 100 rendfőnöke, a világ 140 országából. Részt vesz a zsinaton tanácskozási joggal több mint 300 meghívott teológus-szakértő (peritus). Jelen van több mint 50 megfigyelő és vendég más egyházakból, valamint

csaknem 3 ezer akkreditált újságíró. A zsinat munkáját nagy létszámú hivatalnoki testület könnyíti meg.

De vessünk egy pillantást a zsinat belső, lelki arculatára is, először csak általánosságban! Központi témája az egyház problémája, ez a XVI. század óta feladott nagy kérdés a római katolikus egyház számára. Mert sajátságos, de igaz: a római katolikus teológiának még nincs végleges, teljesen kidolgozott tanítása magáról az egyházzal! Az I. vatikáni zsinat éppen csak hozzákezdett ennek a nagy témának a felméréséhez, amikor — igen súlyos belső krízis és ellenállás után — végül is elfogadta a pápai primátusról és csalatkozhatatlanságról szóló, ismert döntést. A zsinat egyik vezető szelleme, Bea bíboros szerint ennek a zsinatnak is az egyház a nagy kérdése; várható, hogy lényeges döntésekre jut, ha nem is tudja befejezni az ekkleziológia teljes kidolgozását.¹

A két zsinati pápa — XXIII. János és VI. Pál — ismételten hangsúlyozta: ennek a zsinatnak mégsem „dogmatikus”, hanem „lelkipásztori” jellege van. Elsősorban tehát nem új tanbeli döntéseket akar hozni, hanem pásztori „eligazítást” kíván nyújtani a világkatolicizmusnak, sőt a zsinat saját igénye szerint minden keresztyénnek” is a hit és élet mai kérdéseiben.

Hogy a zsinat eddigi munkájáról ítéletet alkothassunk magunknak, ezt rendkívül megnehezíti két dolog. Egyrészt az, hogy az eddig tartott három ülészak nagyon sokszínű, számunkra sokszor érthetetlenül ellentmondó döntések sorozata. Másfelől az is, hogy a zsinat munkája még nincs lezárva, végződhetik így is és úgy is: lehet végeredményben igazi reformzsinat, de annak a teljes ellentéte is. Ezt az utóbbi véleményünket megerősítik a harmadik ülészak végének eseményei. Három „nagy fordulatot” élt át eddig a zsinat. Az első XXIII. János pápa bölcs, sok reményre jogosító kezdése volt. A második — a halála által kiváltott pesszimizmus után — VI. Pál pápa meglepően nyíltszívű és krisztocentrikus megnyitó beszéde a második ülészak kezdetén, amikor egy kicsit fellelegzettünk. A harmadik, elszomorító fordulat pedig ugyanennek a pápának múlt év szeptemberi, harmadik ülészakot megnyitó beszéde volt, amikor éles fordulattal visszatért a „régí hanghoz”, s ezt követték az ülészak drámai eseményei novemberben. Megpróbálunk „menet közben” tájékozódni, hogy jobban megértsük majd a várható befejezés döntéseit. Forduljunk azért először a felé a nagy belső vita felé, amely a római katolikus egyházban magában végbemegy, s amelynek hű képét adják különösen a harmadik ülészak tanácskozásai!

I. VITA AZ EGYHÁZRÓL A RÓMAI KATOLIKUS „HALADÓK” ÉS „KONZERVATÍVOK” KÖZÖTT

Sokáig néztünk úgy a római katolikus egyházra, hogy abban csak egyféle vélemény lehet: amit a pápa helyesnek ítél. „Roma locuta, causa finita.” A „merev katolicizmus” belső forrongásban levő, formálódó egyház képét mutatja. Mindenki hallott, olvasott az ún. „zsinati konzervatívok” és „progresszisták” (haladók) éles küzdelméről. Közben a zsinat talán túlságosan is sok feladat megoldását tűzte maga elé: a kezdeti 70 határozati javaslatból így lett fokozatosan 17, végül csak 13 szkéma (tervezet), s ezek egy része is csak rövid proposíció. Nézzük

¹ August Kardinal Bea, *Das II. Vatikanische Konzil und die Einheit der Christen*. In: *Vaticanium secundum*. Bd. I. St. Benno Verlag, Leipzig 1963. 116—132. 1pk. Vö. 127. lp.

most, hogyan tükröződik ezeknek a szkémáknak eddigi tárgyalása során először is a római katolikus egyház belső változása. Ennek a belső katolikus megújulási törekvésnek két vetülete van a zsinaton: egyrészt a „pápális” és „kollégiális” egyházvezetés közti harc kérdése, másrészt a „szent liturgia” bizonyos reformja.

a) A „pápális” és „kollégiális” egyházi vezetés küzdelme a zsinaton

Római katolikus teológiai felfogás szerint az egyház az egyházi hivatalviselőkből (hierarchia) és a gyülekezetből (laikusok) áll. A hangsúly azonban élesen és határozottan az elsőn van. Ezért mondhatta VI. Pál pápa a legutóbbi ülészakot megnyitó beszédében: „Itt van az egyház. Az egyház mi vagyunk... azt itt a maga teljességében képviseljük; nem mint a hívek megbízottjai és képviselői, akiknek szolgálatunk szól, hanem mint atyák és testvérek.”² Mert a hierarchiában ölt szerintük alakot az egyház, tőle kap felépítést és életet.

Az egyházi hierarchián belül azonban rendkívül erős, egyoldalú súlybeli eltolódás jelentkezik az egyszerű papság hátrányára, a pápa és a püspökök javára. Ők alkotják a „szent hierarchia” igazi lényegét. Közöttük folyt a középkor eleje óta a harc az egyház vezetéséért. Végül is a pápa nagy vetélytársával, a zsinattal szemben az 1870-es Vaticanum I.-ben végleg győzni látszott a pápai hatalom. Igaz, ez a zsinat még nyitva hagyta a püspöki tiszttel kapcsolatos kérdést az egyházban. Alig száz éven belül egy újabb zsinat megint előveszi a legfelső egyházi vezetés kérdését és végül is — heves nyílt viták és rejtett belső harcok után — „kiegészíti” az I. vatikáni zsinat tanítását azzal, hogy a pápa mellé odaállítja a római katolikus egyház összes püspökeinek „kollégiumát”. A pápa fősege, eddigi primátusa lényegében nem változott, jogai és teljhatalma is változatlanul megmaradtak. De vezető hatalma új foglatatba, új keretbe került. Nem egyedül áll a római katolikus egyház élén, hanem a püspökök kollégiumával együtt, annak fejeként. Igaz, hogy teljhatalmát a püspöki kollégium megkérdésezése nélkül is gyakorolhatja. Ez viszont a pápa nélkül vagy a pápa ellenére nem, hanem csak annak vezetésével és beleegyezése esetén.³

Amikor a zsinat az év szeptemberében meghozta nagy szótöbbséggel ezt a döntését, mindenki azt gondolta: megszületett ennek a zsinatnak a legnagyobb jelentőségű határozata. Az egyik ilyen várható hatás lenne az egyes országok püspöki testületeinek megnövekedett hatásköre és jelentősége. A másik lehetséges következmény, hogy nemzetközi püspöki tanács kerülne a pápa mellé, s átvénné a pápai udvar eddigi nagy befolyását az egyházi ügyekre. A pápai záróbeszéd azonban — az általános várakozás ellenére — teljesen hallgatott ezekről a reformokról.

² Idézi Schweizer *Evang. Pressedienst, Informations Sonderdienst zum Konzil. III. (1964)* — ezután EPD III — 1.5. lp.

³ Az egyház-szkéma 3. fejezetéhez utólag csatolt pápai „*nota explicatoria*” szerint a „kollégium” fogalmát itt nem szabad szigorúan jogilag érteni (coetus aequalium, egyenlők testülete), hanem a „coetus stabilis” értelmében kell azt venni, azaz a kinyilatkoztatásból levezetett sajátos belső felépítésű testületként, amelyben a fő teljhatalmat gyakorol. A püspökök kollégiumát is megilleti ugyan a „legmagasabb és teljes hatalom” az egyházban, de csak azért, mivel olyan feje van, aki — mint Krisztus helyettese és az egész egyház pásztora — a kollégiumban gyakorolja teljhatalmát. Vö. EPD III/10,2—3. lpk. —

Ez az értelmezés az egész „kollégiális egyházvezetés” teljes semmibevételét jelentheti. A zsinat minden esetre ezt az értelmezést nem vitatta meg, csak a szkémáról szavazott. A nagy kérdés most az, sikerül-e a pápának ezt az értelmezést érvényesíteni a zsinattal szemben.

A zsinaton hamarosan meg is mutatkozott a *püspökök megnövedett „kollégiális öntudata”*. November elején került tárgyalásra az egyház missziói tevékenységéről szóló rövid szkéma, melynél előre látható volt a zsinat elégedetlensége a tervezettel. VI. Pál pápa ekkor kissé váratlanul — vagy talán egyenesen a próbáratétel céljával — odaállt a zsinati atyák elé, és rendkívül pártoló szavakkal ajánlotta a tervezet elfogadását. Hallgat-e a zsinat a pápára — tette fel minden megfigyelő a kérdést. És a zsinat kétnapos tárgyalás után igen nagy szótöbbséggel (1601 — 311) elvetette a pápa által ajánlott tervezetet! Ez a nap bevonul majd a római katolikus egyház történetébe — ez volt sok jelenlevő véleménye.

A visszahatás nem is váratott sokáig magára. Bekövetkezett talán a legdrámaibb fordulat a zsinatnak eddig is elég változatos történetében. November 16-án a zsinati főtitkár felolvass egy „magasabb tekintélytől” származó „magyarázó iratot” a kollégialitás kérdéséhez, mely autoritativ módon közli, hogyan kell érteni a pápa főségét a püspöki kollégium élén, s amely elfogulatlan megállapítás szerint is *alkalmas arra, hogy semmivé tegye, amit a zsinat az egyházi vezetés új értelmezéséről már részletesen letárgyalt és elfogadott*. A pápai iratról vitát kezdeni vagy rá vonatkozóan külön szavazni, erre nem volt lehetőség! A második bomba november 18-án robbant. A zsinat elnöksége ekkor közli, hogy a bejelentett szavazást a részletesen megvitatott, előzetesen már elfogadott, kész „vallásszabadság-szkémáról” a következő ülészsakra halasztják; másnap közlik, hogy január végéig „javítási indítványokat” lehet még az elfogadott szöveghez benyújtani. De a zsinat „feketé csü-törtökjé” csak ezután következett. Ezen a napon, november 19-én ment végbe a nagy egyház-szkémáról a végső szavazás. A zsinati főtitkár közvetlenül előtte bejelentette, hogy az „igen” szavazatokat a fontos szövegre vonatkozóan a pápai magyarázó nyilatkozat elfogadásának is kell tekinteni (vitára, ellentmondásra megint nem volt mód!). S még aznap azt is közölte, hogy a másnap szavazásra kerülő, ugyancsak le-tárgyalt és elfogadott „ökumenizmus-szkémán” felülről jövő „jóakarátú, autoritativ módon kifejezett indításokra” bizonyos változtatásokat végeztek.⁴ Ezekről külön vitát indítani — az egész értékes, haladó jellegű szkéma elfogadásának veszélyeztetése nélkül — már ugyancsak nem volt lehetséges. Végül november 21-én, az *ülésszak ünnepélyes befejezésekor*, a pápa ismételten rátért „a legfelső, egyedülálló és univerzális hivatal” kérdésére, „melyet Krisztus Péterre és utódaira ruházott át”, s amelyet a zsinat „teljes egészében újólág megerősített”. A legnagyobb fontossága azonban annak volt, hogy *a pápaság előjogainak az elismerése kifejezetten megmutatkozott abban a pillanatban, amikor a püspöki tekintély definiálására került a sor az egyházban, mégpedig*

⁴ A legfontosabb változtatás, amely egy, évekig tartó munkával a legalaposabban megvitatott és 1843 szavazattal 24 ellenében elfogadott szöveget az utolsó pillanatban felsőbb rendelkezéssel átfurmált, *éppen minket, protestánsokat érint bántóan*. Az eredetileg elfogadott szöveg így szólt: „A Szentlélektől indítva a Szentírásban megtalálják Istent, aki Krisztus által szól” (Spiritu Sancto movente in ipsius sacris scripturis Deum inveniant sibi loquentem in Christo). Az új, megváltoztatott szöveg: „Segítségül hívják a Szentlelket, és keressék Istent a Szentírásban, mintha ott szólna hozzájuk Krisztus által” (Spiritus Sanctum invocantes in ipsius sacris scripturis Deum inquirunt quasi sibi loquentem in Christo). *Tehát minket nem a Szentlélek indít, csak hívjuk Őt. Nem találjuk meg Istent a Szentírásban, csak keressük Őt*. Mégpedig azért nem, mert csak ott, és nem a tradícióban és az Írásban együtt keressük! — Ezek önmagukban is nagyon súlyos változtatások. A *módszer azonban*, ahogyan történtek, számunkra — s úgy gondoljuk, nemcsak a mi számunkra — *maga is nagyon visszatetsző!* — Vö. EPD III/11,3. lp.

oly módon, hogy ez a tekintély sohasem a Krisztus helytartójával és a püspöki kollégium fejével való ellentétben jelenik meg, hanem helyes és alkotmányos egységben vele. „Nincs semmi aggodalmunk, hogy saját tekintélyünk kisebbé lesz vagy akadályoztatik, ha mi a tiéteket megvalljuk és elismerjük.”⁵ Valóban ezt mutatják az ülőszak végső eseményei?

A megfigyelők jórészt úgy értékelték az utolsó napok drámai hatású eseményeit, hogy a pápa ezzel felvette a harcot a zsinat döntő többségével szemben, a püspöki kollégialitás elvének érvényesítése ellen, és világosan szembefordult a zsinat nagy részének reménységeivel, kifejezett akarásával. Hogy itt nemcsak „elfogult protestáns értékelésről” van szó, annak igazolására hadd idézzünk katolikus zsinati sajtótudósító cikkéből: „Ez az áttekinthetlenség és bizalmatlanság az igazán jellemző, ami az ülőszak befejezéséről nem ugyan e szépen kinyomtatott dokumentumokban, de a szívekben megmarad. Nem tudjuk és nem akarjuk elhallgatni, milyen mély szomorúságban találtuk ennek a zsinatnak egyik legkiválóbb püspökét. Ez mélyebben a szívünkbe vésődött még, mint a hangos tiltakozások és a megdöbbenés összes jelei, melyek az aulában, a Péter téren és a sajtóteremben mindenütt érzékelhetők voltak.”⁶

Mi következik ezután? Minden okunk megvan rá, hogy mi is feszült figyelemmel várjuk a zsinat utolsó ülőszakának eseményeit: mi történik a pápa és a zsinat között az egyházi vezetés előtérben álló, nagy vitakérdése körül?

b) Papság, diakonátus és laikusok a római katolikus egyházban

Ez a zsinat — mint látható — a pápa és a püspökök közti hatalom-megosztás nagy vitája. A „szent hierarchiához” azonban a papság is hozzátartozik. Helyzetük, szolgálatuk és a „papság teológiája” viszont nyilván nem lesz ennek a zsinatnak jelentős témája. A római katolikus teológia csak a püspököket tartja az apostolok teljes jogú utódainak. A papi hivatalnak nincs önmagában álló jelentősége, hanem a püspöki tisztből van levezetve. Csak a püspökök birtokolják a „szent hivatal” teljességét! A püspöki hatalom magasabbra értékelése ezen a zsinaton elkerülhetetlenül a papi tiszti teológiai kevesebbe-értékeléséhez vezet, s ez újabb távolodást jelent az egyházi hivatalra vonatkozó evangélikus felfogástól! A zsinat elé került ugyan egy rövid tervezet „a papi életről és szolgálatról”, ez azonban eléggé mostohán bánt a római katolikus egyház papjaival. Koruba tanganyikai püspök megrázó beszédben figyelmeztette a zsinatot: míg maga mindent megtesz a püspökök méltóságának emelésére, az egyszerű papok felé csak kötelességekről és lemondásról tud szólni ebben a tervezetben. „Szégyellem magam amiatt, ami itt az egyszerűség (szegénység) szeretetéről mint üzenet a papok felé elhangzik. Sem az egyház-székében, sem a püspökök pásztori tiszteréről szóló javaslatban nem találok utalást erre a nekünk, az apostolok utódainak, még szükségesebb magatartásra... Hogyan figyelmeztethetem papjaimat, hogy a szegénység lelkülete hassa át őket, ha ugyanezt tőlem nem követelik meg? Ez „unfair” játék!”⁷ Némileg vigasztaló, hogy egyet-

⁵ Idézve EPD III/11,9. lp.

⁶ Péter Kaufmann, az ismert svájci rádió- és televíziókommentátor szavai „Ülőszakbejezés Tedeum nélkül” című cikkéből, mely a *Neue Zürcher Nachrichten* c. katolikus napilapban jelent meg. Idézi EPD III/11,5—6. lpk..

⁷ Vö. EPD III/6,3. lp.

len tervezetet sem utasított vissza a zsinat olyan határozottan, mint ezt a javaslatot.

Lényeges újítás a római katolikus egyházi életben a *diakonátus* — egy alacsonyabb rendű papi fokozat — bevezetése ott, ahol ezt a püspöki konferenciák szükségesnek tartják. A diakonus minden papi funkciót gyakorolhat, a miseáldozat bemutatását és a gyónásbeli feloldozást kivéve. Erre a szolgálatra csak „érett korban” levő férfiak hívhatók el. Ha a diakonus a szolgálatba lépéskor családos volt, így maradhat; szolgálatának megkezdése után azonban már nem köthet házasságot. Ezzel az új papi fokozattal a római katolikus egyház sok helyen jelentkező paphiányán kívánt segíteni. Érdekes vonása, hogy így a római katolikus papságban is lehetnek majd nős, családos „papok” — tehát ez a döntés talán a legelső lépés a papi cölibátus megváltoztatása felé.

Szerepelt a zsinat előtt az egyház „nem papi részének”, a *laikusok*-nak a kérdése is. A római katolikus teológiában már két évtizede előtérben áll ez a probléma, a „laicizmus teológiája”.⁸ Egyre általánosabb az az érzés, hogy az egyszerű gyülekezeti tagok helyzete még tisztázatlan a római katolikus egyházban, mivel minden fény csak a hierarchiára hull. Ezért a zsinaton is megnyilvánult a törekvés arra, hogy növeljék az egyszerű, laikus hívők jelentőségét az egyházban. A zsinat elé került szkéma azonban inkább *csak óhaj* ebben az irányban, mint komoly változás. A tervezet vitájában mindenesetre számos püspök és érsek szenvédeyiesen kiállt a „laikusok ügye” mellett; kívül álló megfigyelők mosolyogva jegyezték meg, hogy aligha hangzott még el katolikus körben annyi éles támadás a klerikalizmus ellen, mint a magas klérusnak ezen a legnagyobb találkozáján! A zsinat előkészítői úgy is igyekeztek eleget tenni az újabb teológiai fejlődési iránynak, hogy egy laikusokból álló bizottságot is munkába állítottak, több laikus „auditort”, legújabbban néhány női „hallgatót” is, meghívtak a zsinatra, s az „egyház a világban” szkéma egyik fejezetét laikus előadó terjesztette elő. Mindez jelentős változást nem hoz magával a laikusok helyzete terén.

Kritikánkat az egyház belső felépítésének sokat vitatott kérdésére nézve a zsinattal kapcsolatban a következőkben foglalhatjuk össze. Az egyház monarchikus-hierarchikus látásmódja⁹ a *Szentírástól teljesen idegen, sőt ellenkezik azzal*. Ott a gyülekezetek és a hívők alkotják az egyházat, nem pedig az apostolok vagy a gyülekezeti tisztségviselők magukban. Ott a hit az egyházhoz tartozás döntő kritériuma, nem pedig a hierarchikus egyházi vezetés elfogadása. A püspökök is a helyi gyülekezetek papjai az Újszövetségben, nem pedig valamilyen magasabb hivatali karizma és teljesebb egyházi hatalom birtokosai, az ige egyszerű szolgálói mellett. Ezért mi úgy látjuk: *a zsinat semmi lényegesebb változást sem hozott azon a helytelen belső tagozódáson, mely a római katolikus egyházi hierarchián belül és a hierarchia—gyülekezet viszonyában a történelem során kialakult. Abban pedig, hogy az egyház legfontosabb belső kérdéseinek tárgyalásában a fő helyet a pápa és a püspökök közötti hatalommegosztás kérdése foglalja el, sajnálattal azt kell látnunk: a zsinat nem veszi igazán tekintetbe az egyház biblikus lényegét, s elmegy mai életének igazán sorsdöntő, nagy kérdései mellett.*

⁸ Különösen a francia katolikus teológus, *Yves Congar*, foglalkozott alaposan és sokat ezzel a kérdéssel.

⁹ „*Ecclesiae in dōles simul monarchica et hierarchica*” — VI. Pál pápa szavai a harmadik ülésszakot berekesztő beszédéből. Vö. *EPD III/12,3. lp.*

A római katolikus egyháznak ezután kell majd az ekkléziológia legfontosabb kérdéseivel megküzdenie.

c) A liturgia-reform ügye a zsinaton

Térjünk rá a másik, fontos belső egyházi kérdésre, amellyel a zsinat rögtön kezdetben részletesen foglalkozott: a liturgia kérdésére. A zsinat számos változtatást hozott a római katolikus istentisztelet és egyházi szertartások rendjében. Ha az egészre nézünk ezek *nem döntő változások*.

A változások közül a következők a *legfontosabbak*. A zsinat fokozott hangsúlyt adott a gyülekezeti misének a papi magánmisével szemben, amely nem biblikus és amelyet a reformáció is olyan élesen támadott. Bizonyos alkalmakkor megengedi a zsinat az úrvacsora két szín alatti kiosztását (papszentelés, szerzetesavatás, felnőtt keresztelése). A nép nyelve a liturgiában újra előretört, most már nemcsak a szentségi ritusokban, hanem magában a misében is; a latin nyelv azonban a mise központi részeiben változatlanul megmarad. A bibliaolvasás és prédikáció jelentősége a misében növekszik. A bérmálás szorosabb kapcsolatba kerül a keresztséggel, az „utolsó kenet” pedig a „betegek kenete” nevet kapja. Végül a területi püspöki konferenciák több jogot kapnak „a liturgia megfelelő hozzáformálására a hely és a kor követelményeihez”.

Mindezeknek a változásoknak, de még inkább a változások irányának a láttán talán lenne némi okunk arra, hogy a *reformáció „késői igazolását”* lássuk a zsinat sok liturgikus döntésében. Hiszen nálunk ezek az „újítások” jórészt már négyszáz éve használatban vannak! *De az istentiszteleti, liturgikus élet döntő kérdése végeredményben mégiscsak ez: Krisztus evangéliuma hangzik-e a nép nyelvén, és a Krisztustól rendelt szentségeket szolgáltatják-e ki a formájukban némi-leg megváltozott szertartásokban?*

De térjünk rá a másik nagy vitára, amely a II. vatikáni zsinaton végbemegy: a vitára, vagy ha úgy tetszik, „beszélgetésre”, a római katolikusok és az „elszakadt testvérek” között.

II. VITA A KERESZTYÉN EGYSÉGRŐL

A „KATOLIKUSOK” ÉS AZ „ELSAKÁDT TESTVÉREK” KÖZÖTT

Kétségtelen, hogy az a római katolikus egyház, amely számbeli súlya és hatalma tudatában a legújabb időkig ridegen szemben állt a világkeresztyénségnek már öt évtizedes egységmozgalmával, a legutóbbi években megváltoztatta magatartását. Ebben a változásban a fő érdem XXIII. János pápáé. Próbáljuk azért józanul és meggondoltan lemérni, mi is történt eddig valóban a zsinaton a római katolikusok és a többi keresztyének közeledése terén?

a) A keresztyének közeledése ügyére kedvező döntések a zsinaton

Főleg három zsinati szkéma tárgyalását kell megemlítenünk: az öku-
menizmus-szkéma ügyét, a vallásszabadság-szkéma tárgyalását és az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciót.

Az „ökumenikus-szkéma” a Bea bíborostól vezetett „egység-bizottság” munkája. Rajta — a zsinati felszólalások és benyújtott javaslatok alapján — még számos kedvező változtatást végeztek. Végso címe így hangzik: „Az ökumenizmus katolikus alapelvei.” Elismeri többek közt az „állandó reformáció” (perennis reformatio) szükségességét a római katolikus egyházban — vajon mit szólnának ehhez a tridenti zsinat atyái?¹⁰ Felszólítja a katolikusokat az ökumenikus munkában való részvételre. Ajánlja a kölcsönös jobb megismerést a többi keresztyénnel, továbbá a közös kapcsolatok, a közös stúdium és a közös imádkozás elmélyítését, *anélkül azonban, hogy ez a teljes „communicatio in sacris” (istentiszteleti közösség) tilalmát megszüntetné.* A pápa mindenestre eddig még csak „egyházi közösségekről” beszélt velünk kapcsolatban. S amilyen ígéretes volt a zsinatnak ez a döntése, annyira *lehűtött most minden reménységet a pápa autoritativ közbelépésével ezen a skémán vэгzett, ránk nézve bántó változtatás.*

A másik, reményekre jogosító lépés volt a zsinat részéről, hogy a római katolikus egyház története során először tárgyalás alá vette a vallásszabadság kérdését. Aki tudja, hogy az egyháztörténelem során a római katolikus többség Európa nagy részében hogyan némította el — sokszor *fegyverrel, máglyával és inkvizícióval* — a másféle véleményt, az valóban az „idők jeleit” ismeri fel ennek a tervezetnek a benyújtásában. Igaz, hogy ez a „vallásszabadság-szkéma” *elkeseredett ellenállásba ütközött a zsinati „konzervatívok”, főleg az államegyházi privilégiumaikat féltő spanyol és olasz főpapok részéről.* S a legutóbbi eseményekből egyenesen úgy tűnik, hogy *végül magát a pápát is sikerült maguk mellé állítaniok ebben a kérdésben.* A nagy többséggel támogatott és jóváhagyott tervezetben olyan kijelentésekkel találkozunk, hogy a lelkiismeret szabadsága az ember legszentebb, Istentől adott joga, és hogy senkit erőszakkal a római katolikus hitre kényszeríteni nem szabad. Egy holland püspök meg is jegyezte a vita során, a skéma kijelentéseiből az is következik, hogy a nem katolikus fél lelkiismeretére a római katolikus egyháznak a *vegyesházasságoknál* is tekintettel kell lennie, és az egyházjogot ennek megfelelően kell megreformálni. Nekünk is az a meggyőződésünk, hogy ennek a haladó szellemű tervezetnek az elfogadása esetén az lesz a római katolikus felfogás megváltozásának igazi próbaköve, mi történik majd a sok nem katolikus házastársnak olyan mérhetetlen lelkiismereti gyötrelmet okozó, római katolikus vegyesházassági gyakorlatban!

Az „ökumenizmus-szkéma” függelékeként került ismételtlen a zsinat elé „*a zsidókról és a nem keresztyén vallásokról*” szóló *rövid nyilatkozat.* Amilyen elismerést keltett 1963 őszén ennek néhány bátor kijelentése a keresztyének vétkeiről a zsidósággal szemben, annyira lehűtötte a hangulatot a körülötte támadt huzavona. Végül a nyilatkozat mindössze 70 sorra rövidült, s ennek is csupán a fele szól a zsidók és keresztyének közös vallásos örökségéről, elítélve a zsidók elleni gyűlöletet és elleneskedést (de kimaradt az a rész, amely tiltakozott az ellen, hogy a zsidóságot egyetemlegesen vádolják a Megváltó megölésével). A második rész testvéri magatartásra hív fel minden vallás hívei és minden ember iránt, elítélve minden vallási és faji diszkriminációt. A nyilatkozat-

¹⁰ A kifejezés alapja nyilván VI. Pálnak 1963. szept. 21-én a kúria tagjai előtt tett kijelentése, ahol azonban a pápa által használt „prende riforma” olasz szavak reformációt és reformot egyformán jelenthetnek! Vö. EPD III/5,3. lp.

tervezet fő hibája — mint ez a vita során kitűnt — rövidege és túlságos általánosság. Végleges döntés még nem történt sorsáról.

Itt említjük meg, hogy a legutóbbi ülészak végén a zsinat elé került egy „*votum a házasság szentségéről*” tervezete. Ebben néhány javaslat van a *vegyesházassági gyakorlatra* vonatkozóan is. A tervezet bizonyos kisebb könnyítéseket javasol ezen a téren: az isteni jog követelményeinek sérelme nélkül a kanonikus törvényeket jobban kell a személyes helyzetekhez alkalmazni, az ökumenizmus-dekrétum és a vallásszabadság-szkéma szellemében — mondja a tervezet.¹¹ Egnapos vita után azonban, bár még számos jelentkezés történt hozzászólásra, a zsinati elnökség az idő rövidegére utalva azt javasolta, hogy az egész kérdést az elhangzott javaslatokkal együtt terjesszék a pápa elé azzal a kéréssel: egy pápai motuproprio-ban „mondjon ítéletet a generálkongregáción megbeszélt témáról”. Hogy ezután mi lesz a „házasság-votum” sorsa, s odakerül-e még ez a fontos kérdés a zsinat elé, ez az eddigiekből nem látható világosan.

Végül még egy jelentős határozatról kell itt megemlékeznünk, amikor a nagy „katolikus — nem katolikus vita” állására tekintünk. Kétévi tanácskozás után a múlt ősszel fogadta el a zsinat a részletes *konstitúciót* „*az isteni kinyilatkoztatásról*”. Két évvel ezelőtt még konzervatív, szürke szöveg került a zsinat elé a hagyományos kijelentésekkel a kinyilatkoztatás két forrásáról, a Szentírásról és az egyházi tradícióról. A meglepő az volt, hogy a zsinat ezt a Tridentinum szellemét lehelő szöveget nagy többséggel elvetette. Ezután Bea és Ottaviani közös elnökletével alakult egy bizottság, amely heves vita után „ízetlen kompromisszum-szöveget” dolgozott ki. A múlt ősszel végül is egy modern, az első tervezettől lényegesen különböző, harmadik változat került a zsinat elé. Ez nyitva hagyja ugyan a kérdést, hogy két vagy egy forrása van-e a kinyilatkoztatásnak, de a Szentírást határozottan előtérbe állítja; érvényesíti az „üdv történeti szemléletet a Szentírás értelmezésében, ajánlja a Biblia fokozott olvasását, bátorítja a római katolikus egzegéták munkáját. Érthető, ha a „konzervatívok” egyik vezéralakja, Ruffini bíboros, olyan élesen bírálta ezt a végső szöveget és kifogásolta, hogy mellözi a tradíció szerepét. A zsinat végül nagy többséggel ezt a harmadik szöveget fogadta el.

b) A keresztyének közeledése ügyére kedvezőtlen események és döntések a zsinaton

A káros események és döntések között kell megemlítenünk a szentek tiszteletéről és a Mária-kultuszról szóló fejezetek felvételét az egyházkonstitúcióba, valamint VI. Pál pápa és a zsinati elnökség magatartását a harmadik ülészak befejező részében.

Nem szolgálta a keresztyén egység ügyét az egyház-szkémának az előző, második ülészakon még ismeretlen és váratlanul benyújtott VII. fejezete „*elhívásunk eszhatológikus jellegéről és egységünkről a menyeyei egyházzal*”. Ez alatt a bonyolult cím alatt — számunkra eléggé meglepően — a *szentek tiszteletéről* szóló hagyományos római katolikus tanítás rejtőzik. Az eszhatológikus jövő helyett a fejezet az egyháznak „a Krisztusban elaludt szentekkel” való jelen kapcsolatáról szól. Meg-

¹¹ Vö. EPD III/11,8. 1p.

újítja a régi, középkori tanokat a szentek javunkra szóló érdemeiről és mennyei közbenjárásáról. Mindezzel nyilvánvalóan válaszfalat emel a biblikus-reformátori keresztyénséggel való találkozás elé. Miért volt vajon szükség éppen ennek a kérdésnek új megtárgyalására és lerögzítésére a zsinaton, amikor annyi lényegesebb és közös kérdésünk is lenne — ezt nem tudjuk eléggé átlátni és megérteni!

De még ennél is tanulságosabb és sok szempontból még érthetlenebb számunkra a zsinaton kialakult vita *Mária közbenjárásáról és kultuszáról*. Kezdetben mindössze 40 szótöbbséggel sikerült a „haladók-nak” elérniük, hogy a Mária-tan ne külön deklarációban, hanem az egyház-konstitúció zárófejezeteként szerepeljen. A múlt őszi vita végül is bizonyos kompromisszummal végződött az ellentétes álláspontok hívei — a Mária-kultusz teológiai túlhajtásait mérsékelni akarók és a mariológia és Mária-kultusz további kiépítését kívánók — között. Miután egyfelől heves támadások hangzottak el a szkéma mariológiai „minimalizálása” ellen, másrészt egyes meggondoltabb bíborosok — Bea, Döpfner, Frings, Alfrink — a nem katolikus részről várható visszahatásra is figyelmettek és a mérsékletet ajánlották, végül is az elfogadott szöveg megtartja Máriára nézve a „közbenjáró” (mediatrix) elnevezést; ezt azonban nem dogmatikai, hanem liturgikus kifejezésként alkalmazza (a „condecoratur” dogmatikai jellegű terminus helyett az „invocatur” liturgikus terminus használja). Kifejezi, hogy Mária közbenjárói tiszte alá van rendelve Krisztus „egyedüli Közbenjáró” tisztének. Ez azonban — érvel — nem zárja ki azt, hogy Krisztus közbenjárása Mária segítő közbenjárását is magába ne foglalja.¹² Az új szöveg, ha enyhébb is a vártnál, lényegében tehát fenntartja a hagyományos római katolikus tanítást Máriáról; a döntő kérdésekben semmi változást nem hoz. Sőt azzal, hogy a zsinat ezt a kérdést olyan részletesen tárgyalta és a legfontosabb zsinati döntésnek, az egyház-konstitúciónak a zárófejezetévé tette, más oldalról újra csak magasabbra emelte a válaszfalat a római katolicizmus és a reformációi keresztyénség között. Ha a szentek tiszteletéről szóló fejezetnél felvetettük a kérdést, itt még inkább meg kell kérdeznünk: hogyan gondolta a zsinat a keresztyén egység ügyének előmozdítását a Mária-fejezettel, az egyházzal szóló zsinati döntésnek ilyen „megkoronázásával”?

Fokozza azonban ennek a kérdésnek a jogosultságát az a mód, ahogyan VI. Pál pápa a *harmadik ülészek befejezésekor a már említett, a keresztyén egység szempontjából is annyira káros és visszariasztó lépések között a Mária-kultusz kérdésére visszatért. A zár ülés előtti napon ismeretlen ajándékozó adományából arany Mária-érméket osztottak szét a zsinat tagjai között. A november 21-i pápai záróbeszéd befejező része pedig szárnyaló és hangsúlyozott dicshimnusz volt Máriáról. „Krisztus és egyháza titkának igazi megértéséhez mindig a Máriáról szóló igaz ismeret és katolikus tanítás jelenti a kulcsot.” Ezután a pápa — hivatkozva hozzá érkezett kérésekre — bejelentette, hogy ezen a záróülésen nyilvánosan proklamálja Máriának olyan címét, amelyet a világhatalom minden részéből javasoltak, s neki különösen is drága: „A Szűz dicsőségére és a mi vigasztalásunkra a szentséges Máriát az egyház anyjának nyilvánítjuk ki, azaz Isten egész népe, mind a hívők,*

¹² Hogy Máriának ilyen alárendelt hivatalát megvallja, ettől nem fél az egyház: azt állandóan tapasztalja, és ajánlja a hívőknek, hogy erre az anyai oltalomra támaszkodva ragaszkodjanak bensőségesebben Közbenjárójukhoz és Megváltójukhoz.” Vö. EPD III/8, 4.

mind a pásztorok anyjának, akik öt legkedvesebb anyjuknak nevezik. Szeretnének, hogy mostantól fogva a Szűzet az egész keresztényen nép ezzel a címmel még inkább tisztelje és segítségül hívja." Befejezésül figyelmeztette a püspököket, hogy a „Maria, mater ecclesiae” elnevezést a keresztényen nép között emeljék magasra.

A legutóbbi ülészaknak ez a befejező aktusa nyilván *kijózanítja azokat is*, akik valami túlzott és egyoldalú várakozással „radikális változásokról” beszéltek az egész római katolikus egyházban. Másfelől nem szabad, hogy most már csak erre az egy dologra szegezzük a tekintetünket. Józanul látnunk kell, hogy alapvető római katolikus teológiai álláspont szerint az *egységnek részükről elengedhetetlen hármass feltétele van*: mégpedig 1. az azonos hit, amely a lényeges római katolikus dogmák elfogadását is magába zárja; 2. az azonos szentségek, tehát a keresztység és úrvacsora mellett a többi szentség elfogadása is; végül 3. a közös egyházi vezetés, a pápa elismerése Péter utódjának és Krisztus földi helytartójának.¹³ Ha így értékeljük a zsinat munkáját és az egység ügyének mai állását a római katolicizmus—protestantizmus viszonylatában, azt kell mondanunk: *az egység lelkületével ellentétes, a legfelső helyről kiinduló események és az egység ügyére káros, említett zsinati határozatok ellenére is úgy látjuk, Isten Szentlelke megmozdította a római katolikus egyházban az egység vágyát. De az egység fő akadályai továbbra is megmaradtak. S ezek: a pápai primátusnak lényegében semmit sem gyengített igénye, továbbá a római katolikus egyház egyedülálló, kizárólagos „teljes egyháziságának” változatlan igénye. Joggal lehet felvetni a kérdést: ezen az alapon hogyan gondolhatók el igazi ökuménikus kapcsolatok, de még inkább ökuménikus szellemű tárgyalások a római katolikusok és nem katolikusok között? Az egységkeresés ébredező lelkületének még igen nagy akadályokkal kell a római katolikus tradícióban és tanításban megküzdnie!*

III. VITA A MAI ÉLET NAGY KÉRDÉSEIRŐL A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A „MODERN” VILÁG KÖZÖTT

Elérkeztünk a II. vatikáni zsinaton végbemenő nagy „vita” harmadik vetületéhez. Köztudomású volt eddig, hogy a római katolikus egyház milyen kevésbé megértő magatartást tanúsított az újkorban a modern világ iránt. Azelőtt Róma igyekezett a leginkább érvényesíteni uralmát a világban. S amikor az újkori történeti fejlődés ezt lehetetlenné tette, sértődötten bezárkózott a Vatikán falai közé. A pápa képletesen is, a valóságban is a „Vatikán foglya” lett. A múlt század végén élesen felvette a harcot a „modernizmus” ellen a saját falain belül, de a világ iránt is ilyen magatartást tanúsított. A *Pacem in terris* enciklika a *római katolikus egyházat is odaállította a világbékéért küzdők sorába*. Az újságírók ezerszámra vesznek részt a zsinaton, s a pápa nagy megbecsüléssel kezeli őket. Felmerült egy vatikáni televízió-adóállomás terve, a zsinat a mai világ kérdéseivel foglalkozik. Csodálkoznak és azt

¹³ Először XII. Pius formulázta meg így ezt a követelést. Utána XXIII. János pápa is átvette, majd VI. Pál pápánál találkozunk vele. Ugyanígy előfordul Bea bíboros kijelentéseiben is. Vö. A. Bea, *Der Katholik und das Problem der Vereinigung der Christenheit* (1961). Vö. H. Grünewald, *Erwaegungen zur römisch-katholischen Konzil- und Papsttheologie*. *Evang. Theologie*, 1964, 539—554. lpk. Grünewald tanulmánya főleg Hans Küng, *Strukturen der Kirche* c. új könyvét (1962) elemzi.

kérdezik sokan: megváltozott valóban a római katolikus egyház régi, konzervatív magatartása a „modern világ” iránt?

Kétségtelenül, láthatóan sok minden megváltozott. A pápa — legalábbis János pápánál ez egészen szembeszökő volt — megpróbál leszállni a magas trónusról, szabadulni a hármas tiara terhétől, és „pásztor”, akar lenni: gyermekekkel, betegekkel, egyszerű emberekkel elegyedik szóba. Ugyanakkor a zsinat is megnyitotta kapuit a mai világ sok gyöttrő gondja, kínzó kérdése előtt. Beszélhetünk-e itt mélyreható átalakulásról, igazi változásról a világhoz való viszonyban?

Eddig két olyan *szkéma* került a zsinat elé, melyek kifejezetten „világi kérdésekkel” foglalkoznak. Az első — a kisebb jelentőségű — a zsinat kezdetén, a másik — a részletesebb és fontosabb — a harmadik ülészak utolsó heteiben.

Ami az első „világi skémát” illeti, ennek „a tömeginformáció eszközeiről” szóló határozatnak a jelentőségét jobban megértjük, ha tudjuk: a világon ma kb. 8 ezer újság jelenik meg naponta 300 millió példányban, 33 ezer folyóirat 200 millió példányban, s évente mintegy 2 és fél-ezer film készül, melyeket 17 milliárd néző tekint meg. Az éterben 6 ezer rádióállomás és ezer televízió-adó szórja szét műsorát százmilliók számára. Sok százmillió a hanglemezek és sok millió a magnetofon-készülékek száma is. Ezek az eszközök valóban „tömeginformációs eszközök”, és döntően alakítják a modern emberiség gondolkodását, hitét, világnézetét és erkölcsi magatartását.¹⁴ Az eredetileg betervezett skéma részletesebben foglalkozott ezeknek a modern emberformáló eszközöknek a jelentőségével, a használatuk során követendő erkölcsi elvekkel, az egyház által való felhasználásuk módjaival stb. A zsinat azonban a benyújtott tervezetet erősen lerövidítette, és a legszükségesebb elvi kijelentésekre korlátozva fogadta el azzal, hogy a részletes utasítások nem tartoznak a zsinat hatáskörébe.

A második „világi skéma” még sokkal jelentősebb, s ennek megfelelően jóval részletesebb is. Első ízben kerültek római katolikus zsinat elé ilyen „világi kérdések”. A tervezet címe: *Az egyházzól a mai világban*. Négy fejezete és öt részletes függeléke van jelenlegi formájában. Az első három fejezet az ember földi rendeltetéséről, az egyháznak és a keresztyéneknek a világhoz való viszonyáról szól. A negyedik fejezet egyes szakaszai foglalkoznak azután a családdal, a kultúrával, a gazdasági és szociális kérdésekkel, a népek közötti testvériség ápolásával, a béke védelmével, végül az atomfegyverek és a leszerelés kérdéseivel. Látjuk, a zsinat itt valóban időszerű kérdésekhez nyúlt. Milyen tanulságai vannak a tervezet eddigi vitájának?

Nagy érdeklődést váltott ki a *béke megőrzése és az atomfegyverek körüli vita*. Sajnálatos módon egyes angolszász—amerikai püspökök megpróbálták igazolni az atomfegyverkezést, sőt az atomfegyverek esetleges bevetését is; azt követelték, hogy a zsinat ne ítélje el ezeknek a fegyvereknek a birtoklását és használatát (Beck liverpooli érsek). Más zsinati atyák azonban — számra jóval többen — éles és szenvedélyes

¹⁴ Érdekes a latin elnevezésük is: film — *spectatorum institutio*, televízió — *telecirculi*; hanglemezek — *disci*; magnószalagok — *taeniolae magneticae*; sajtószolgálat — *prelum nuntiis vulgandis*; plakátok — *affixae chartulae murales* stb.

szavakkal fordultak az atomfegyverek ellen, s azt követelték, nyilvánítsa a zsinat használatukat „népnyilkosságnak”. Alfrink kardinális XXIII. János pápát idézte: „Az atomfegyvereket be kell tiltani!” A legnagyobb hatást azonban az ősz Maximós pátriárka felszólalása keltette: szerinte a két és félezer püspöknek riadóként kell szavát az atomfegyverkezés ellen felemlenie, mert „igazságos háborúnak” a fenyegető világpusztulás árnyékában nincs többé semmi lehetősége; megragadó szavakkal kérte a zsinatot, szólaljon meg bátran ebben a nagy kérdésben, és ünnepélyesen, erőteljesen ítélje el az ABC-fegyverekkel bármilyen formában folytatott háborút; egyúttal kérje a zsinat, hogy az ezekre fordított milliárdokat használják fel az éhezõ embermilliók javára.¹⁵

A tervezettel magával kapcsolatban a felszólalók egy része főleg kétféle kifogást emelt. Egyrészt a szkéma fensőbbesége, „atyai hangját” kárhoztatták, mert ezt a mai világ nem hajlandó szűzán tekintélyi alapon elfogadni többé az egyháztól. Másrészt sokan emlegették józanul a tervezet túlságosan absztrakt, általános megállapításait, és inkább tetteket követeltek a világ katolicizmusa és keresztényisége részéről ahhoz, hogy a komoly szónak hitele legyen az emberiség előtt. Elhangzott néhány nagyon figyelemre méltó javaslat is ilyen vonatkozásban. A protestáns Cullmann és a dél-amerikai Silva-Henriquez bíboros közösen vetette fel nemzetközi egyházi szervezet létesítésének tervét, évenként egy nagy közös keresztényen világszerte szervezett összejújtására a nyomorgók és ínségesek javára a világban. Egy másik javaslat szerint meg kellene újítani a „tizedet” a világ kereszténységén belül, s az így összegyűlő hatalmas összegeket kellene az éhség és szenvedés enyhítésére felhasználni a világban. Voltak püspökök, akik az egyház pompájának, kincseinek felajánlását javasolták a szenvedő embermilliók javára. Végeredményben kitűnt, hogy a szkéma még komoly, alapos átdolgozásra szorul, és megvitatása átnyúlik a következő ülészakra.

Megjegyzésünk a tervezettel kapcsolatban: valóban nagy jelentőségű lenne a világ sorsa szempontjából is, ha XXIII. János pápa meleg, nyíltszívű humanizmusa valóban át tudná hatni a 400 milliós római katolicizmust és annak zsinatát, a világ felé fordulásban, az emberiség szellemi és anyagi jólétéért, megmaradásáért vívott együttes nagy küzdelemben! Csak örülni tudunk annak, hogy a római katolikus egyház ilyen vonatkozásban igyekszik behozni lemaradását. Mi is úgy gondoljuk: igen nagy mértékben fokozná a zsinat határozatainak hitelét, ha a római katolikus világegyház abból a mérhetetlen gazdagságból, amelyet évszázadok során a Vatikánban felhalmozott, nemcsak morzsákat tudna felajánlani az emberiség éhezõinek, s ha a magas klérus valóban elöl járna — mint azt egy fekete, afrikai püspök is követelte a zsinaton — az apostoli szegénységben és szeretetben. Nincs idő arra várni, míg a teológiai kérdésekben egységre jutunk. Katolikusoknak és nem katolikusoknak minden jóakarátú emberrel együtt közösen kell cselekedniük Krisztus szeretete indítására az emberiség megmaradásáért, a népek és fajok békéjéért, a több kenyérért és igazságosabb rendért mindennütt a világon. Mert a zsinat döntéseinek is csak akkor lesz értéke, hitele a világ előtt, ha igaz, krisztusi tettek követik a „világi szkémákat” és a mai világ, a mai ember életével foglalkozó határozatokat.

¹⁵ Vö. EPD III/10,3. lp.

BEFEJEZÉS

Ennek a lelkületnek *igéretes jelei* is vannak a római katolikus egyházban. Példaként hadd emlékezzünk meg a tübingeni katolikus dogmatikus, *Hans Köng* nemrég Rómában tartott, nagy feltűnést keltett előadásáról. Ebben megállapítja: a modern világ embere semmit sem tart olyan nagy bűnnek, mint az őszinteség és igazlelkűség hiányát. A római katolikus egyház vajon az őszinte és igazlelkű magatartás hatását kelti-e a modern világban? Nagyon sokat vétkeztünk ezen a területen — mondja a zsinat ismertnevű peritusa — s ezzel elriasztottuk a világot magunktól. A mai világ nem dekrétumokat vár az egyház—világ viszonyról, hanem tetteket, mindenekelőtt igazságot és őszinteséget! És itt meglepően őszinte bűnvallás következik. Nem annyira az evangéliumi egyszerűségről szóló beszédeket vár tőlünk a világ, hanem a rég idejét múlt, feudális egyházi címek és megszólítások, gesztusok és szokások féltreteletét — mondja. Nem annyira a szegények ügye melletti beszédeket, mint inkább a pompa és luxus megszüntetését a liturgiában, öltözékben és életmódban. Nem annyira a szabadság igénylését a világtól az egyház számára, mint inkább a szabadság biztosítását a római katolikus egyházban, teológiai kutatásában, s az egyházi index, egyházi cenzúra és inkvizíciós eljárások elhagyását. Nem annyira a szülői jog hangoztatását a nevelésben, mint inkább a vegyesházassági gyakorlatúj szabályozását, az emberek százezreinek lelkiismeretén elkövetett erőszak megszüntetését.¹⁶

Sajnos, a legújabb zsinati fejlemények mély szomorúságot és *őszinte aggodalmat* váltottak ki világszerte a protestantizmusban, sőt a római katolicizmus jóakaratói, világos látású részében is. *A pápa legújabb fellépése elszomorító.* A módszer, ahogyan a zsinat által már letárgyalt és nagy többséggel elfogadott határozatokat részben megváltoztatott, részben félretetett, visszatetsző. Bizonyos, hogy nemcsak a római katolikus egyház, hanem általában a keresztyénség presztízvesztéséhez fog vezetni a világban. Találónak jegyzi meg az egyik zsinati tudósító, hogy a katolikus megújulás „gyorsvonatát” vészfékkel megállították, és senki sem tudja, mi fog történni ezután: újra gyors mozgásba lendül-e majd, vagy lelassítja tempóját és óvatosan halad ezután, vagy esetleg teljesen ellenkező irányban indul el újra.

A merev konzervativizmus régi hívei és a római katolikus egyházi megújulás erős tábora között *a küzdelem tovább folyik*; most elsősorban a pápai udvarban, de az egyházi életben és majd a zsinaton is. Vannak katolikus egyházi vezetők — hála Istennek, hogy ilyenek is vannak! —, akik a keresztyének becsületes odaállását kívánják Isten elé, és közös cselekvését követelik a világ javára, Őnéki engedve át, hogyan és mikor akarja az egységet megvalósítani a világ keresztyénségében. De vannak olyan egyházi vezetők is nagy számmal köztük, akik ma sem tudják a keresztyén egységet másképpen elképzelni, mint a reformáció egyházainak visszavitelével a pápa uralma alá, s csak azért tudnak imádkozni, hogy a többi keresztyének is római katolikusok legyenek.

Mi a reformáció egyházaiban csak az első utat tartjuk járhatónak! A régi szellem legújabb offenzívája ellenére a zsinaton, mégis él bennünk a reménység, hogy a keresztyénségnek ez a számszerűleg legna-

¹⁶ Vö. EPD III/9, 8—9. lprk.

gyobb tábora nem áll meg a megkezdett jó úton, megtalálja magát és — az egész keresztyénség és az egész emberiség javára is — tovább halad a belső megújulás felé. Ezért mi is velük együtt imádkozunk. És túlzott remények nélkül, de Isten ígéje hatalmában bízva várjuk a római katolikus egyház „hármás nagy vitájának” folytatását a Concilium Vaticanum II. befejező részében.

Dr. Nagy Gyula

Az Evangélikus Sajtóosztály kiadásában megjelent

JAKAB LEVELÉNEK

magyarázata

Írta:

GROÓ GYULA

Kapható a Sajtóosztály Iratterjesztésében

Budapest, VIII. Puskin u. 12.

Ára: 32,— forint

„A HAZA MINDEN ELŐTT”

Kis hazai korrajz a XIX. század első harmadából

Az önálló nemzeti törekvések már II. József és II. Lipót uralkodása alatt egyre jobban megmutatkoztak.¹ A reformokat óhajtó magyar középnemesség és kis létszámú polgárság háttérét a bécsi kormánykörök látszatintézkedései és a magyar főnemesség — kevés kivételtől eltekintve — változatlan Habsburg-barát magatartása jelentették.

Az 1790 júliusában létrejött osztrák—porosz megegyezés látszólag stabilizálta az osztrák birodalom helyzetét.² II. Lipót 1791-ben pedig békét kötött a törökkel. I. Ferenc³ uralkodása alatt a magyar közép-nemesség nehéz helyzetbe került: ha Béccsel rokonszenvez — elveszti a hazafias rétegek támogatását; ha Béccsel szakít — gazdasági vonatkozásban lehetetlenül, és az uralkodó körök teljes kiszolgáltatottja lesz. Alapjaiban jól látta meg és értékelte a magyar mezőgazdaság és ipar helyzetét Berzeviczy Gergely, a híres közgazdász, a tiszai egyházkerület felügyelője.⁴

Mária Terézia és II. József elnémetesítő politikája, az általános európai szellem⁵ és a XVIII—XIX. századforduló krízise következtében kirajzolódtak a gazdasági és kulturális reformokkal elgondolt nemzet-építés körvonalai.⁶ De Andrija Popovič vezetésével az 1807. évi szerémségi parasztfelkelés,⁷ majd az 1831. évi észak-magyarországi parasztfelkelés⁸ figyelmeztette a társadalmi problémák *reális* megoldásának szükségességére.

A XVIII. sz. második felében uralkodóvá vált az ún. „Majorsági gazdálkodás”.⁹ A jobbágyparasztság viszont még mindig a Mária Terézia-féle urbárium szerint adózott! A földesurak a többtermelésre törekedtek, ezért a jobbágytelkeket gyakran kicserélték, vagy megcsonkították. Így elaprózódtak a jobbágytelkek parcellái.¹⁰ Már a XVIII. sz. végére a jobbágyok $\frac{1}{3}$ -a zsellérré lett.

Vizsgáljuk meg, hogy a jobbágságot milyen szolgáltatások terheltek ez időben. A telkes jobbágy földesurának 1 forint füstpénzt fizetett, 52 napi ígás (vagy 104 napi gyalog-) robotot, azután „lassú fuvart” teljesített, kilencedet, több kisebb dézsmát adott, egyházának tizedet, a vármegyének, községnek, papnak, nótáriusnak, tanítónak 30—40 napi gyalogrobotot is, az államnak 12—13 váltóforintnyi egyenes, és 30—40 váltóforintnyi közvetett adót fizetett.¹¹ Az állam a földesúrral szemben már védte a jobbágyot, hogy neki jobban tudjon fizetni. A zsellérek napszamból éltek. Egyébként kb. 17—50 napig dolgoztak évente, illetményüket leginkább terményben kapták meg. Olcsó bérük egyre jobban csökkent.¹² A zsellér végső szükségében kontáripáros, vagy betyár lehetett. A cselédek kevés, de biztos bért kaptak.

A válság erőteljesen mutatkozott meg abban, hogy a földesúri birtokokon lett volna munka,¹³ de a földesurak a napóleoni háborúk gabonakonjunktúrája, ill. a devalváció miatt pénztelenek voltak.¹⁴

Mi lett volna a kiút? A jobbágyok számára az úrbéri szolgáltatások eltörlése, a zsellér számára földosztás, a cseléd számára a munkával egyenértékű díjazás!

A városlakók száma alig érte el a 400 ezret.¹⁵

A nemességet érzékenyen érintette a devalváció. 1811-ben jövedelmük holdanként kb. 3 váltóforintra csökkent.

A polgárság fejletlen volt. Számuk a falusi lakossághoz viszonyítva lassabban növekedett.

A főnemesség hazafias gondolkodását csak kevés esemény jelezte.¹⁶

A főnemességet és a kisszámú polgárságot kiegészítette az értelmiség: ügyvédek, jurátusok, nevelők a kúriákban, gazdatisztek, tisztviselők, diákok,¹⁷ hazafias érzésű protestáns lelkészek, írók, művészek, tudósok.

A nemzeti egységért és a polgári átalakulásért folytatott küzdelem legmarkánsabban az országgyűléseken és az irodalmi életben mutatkozott meg.

1811-ben a kormányzat az országgyűlés kérését, — hogy a pesti színházban felváltva legyenek magyar és német nyelvű előadások —, válasza sem méltatta. Az első tkp. „reform-országgyűlés”-től (1825/27) kezdve¹⁸ az országgyűlések állandó tárgysorozati pontjaként szerepelt a protestantizmus helyzetének és a vallási problémának megvitatása. Az 1830-iki országgyűlésen Beöthy Ödön bihari követ határozott fellépése ellenére, még nem született érdemleges határozata, de az 1832—36-ik évi országgyűlésen az alsó tábla elfogadta a vallás szabad gyakorlását, és ezzel együtt néhány — a protestánsok helyzetén könnyítő — intézkedést tett. Egyre nagyobb szerepet vállalt az országgyűlések munkájában Kossuth, Kölcsey, Wesselényi.

A nép, mint irodalmi téma Fazekas Mihály „Ludas Matyi”-jában (1804) jelentkezett. A Ludas Matyi, a népi hős szembeszállt a feudális rend erkölcsiségével, és népi leleményessége először győzött! Egy évvel később Bessenyei György „Tarimenes utazása” című utópikus-kritikai regénye bírálta a társadalmi viszonyokat. Kulcsár István „Hazai és külföldi Tudósítások” címmel indított újságot. Az „Erdélyi Museum” Kolozsvárt, 1815-ben jelent meg.¹⁹ Versey Ferenc „Új esztendő napjára való ének” című versét (1819) így fejezte be:

„... áldozunk együtt Istenünknek
Mindnyájan újult szíveket!”

Kölcsey „Himnusz”-át 1823-ban írta. Az „Élet és Literatura” című esztétikai és kritikai folyóiratot Kölcsey Ferenc Szemere Pállal szerkesztette és 1826-ban indult meg. Figyelemre méltó volt a vidéki írói csoportosulások közül a debreceni írók (Fazekas Mihály, Diószegi Sámuel ref. lelkész, Szentgyörgyi József orvos) irodalmi munkássága.²⁰

A nyelvújítási mozgalom érdekes kiadványa volt a „Mondolat”.²¹

Az országgyűléseken és az irodalomban is számoltak a patriarchális szemlélet maradványaival, ill. a hamis patriotizmus veszélyével.

Egyre erőteljesebben jelentkezett a józan realitás hangja a bécsi udvar haladás- és magyarelles magatartásával szemben, és a forradalmakra figyelmeztetett! A reakció és restauráció, majd a romantizmus időszaka következett, elsősorban a katolikus egyházban. De a romantizmus a protestáns egyházakban is elősegítette a vallási megújodást.²²

A bécsi kongresszuson²³ létrejött Szent Szövetség a keresztyénség, az igazság és a béke jelszavai mögött tkp. a szabadelvűség és a népek alkotmányos szabadsága ellen szólt. A pápa²⁴ már azzal is lekötötte magát a Szent Szövetség felé, hogy visszaállította a pápai államot.

A bécsi udvarban Metternich kancellár a katolicizmust tartotta Bécs legtermészetesebb szövetségének.²⁵

A nemzetiségi probléma alakulásához tartozott az 1821. évi egyetemes gyűlésünk határozata; egyházi javadalomban csak azt részesítették, aki 5 év múlva a magyar nyelvben kellő jártasságot tudott felmutatni. De ez időben pl. Hlavacsek Mihály lőcsei tanár „Gitrenka” címmel pánszlávizmussal telített folyóiratot adott ki. A nemzeti és a vallásszabadság szoros összefüggését mutatja, hogy az 1825. esztendővel kezdődő nemzeti megújulás és az egymást követő országgyűlések hatását egyházunk is megérezte. 1825-ben az egyházi ágensek összegyűjtötték a protestánsok újabb sérelmeit, de ezeket nem az országgyűlés elé terjesztették, hanem a szabadelvű katolikus követek között osztogatták. Az 1825. évi országgyűlés elé ugyan még nem kerültek vallásügyi javaslatok, de a hangulat kedvező volt a protestánsokra nézve.²⁶

Az 1832—36. évi országgyűlés Beöthy Ödön erélyes felszólalására vallásügyi javaslatot készített ugyan, de a felső tábla többszöri tárgyalás-után elvetette. A felvilágosodás korának hatására a régi, konfesszionális orthodoxiával szemben nálunk is tért hódított a racionalizmus, amelyet itt a pietizmus, és Leibniz és Chr. Wolff filozófiája, az angol deizmus, a francia naturalizmus, valamint a német racionalizmus készített elő. Ezt az irányt nálunk is a szigorúbb, és inkább negatív jellegű bibliakritika, a szimbolikus könyvek mellőzése, egyes fontos hitigazságok elhallgatása vagy tagadása, a dogmatikának az etika által történt visszaszorítása, a vallási türelem, az uniók törekvések, és a szószékeken moralizálás jellemezte. A szubjektív kegyességet az Istenlélek-erény-halhatatlanság filozofikus irányzata váltotta fel.

A hazai viszonyokat figyelembe véve jött létre 1830-ban a kéri, és 1833-ban a geresdi egyezség.²⁷

Bibliafordításaink közül a Károli-féle jelent meg többször. A dunántúli egyházkerület azonban átnézte és ismét kiadta Torkos András Újszövetség-fordítását.²⁸ Gödör József szendi lelkész figyelemre méltó munkásságot fejtett ki.²⁹ Kiss János szerkesztésében jelent meg az ún. „Nagy-Győri énekeskönyv” (1811).

Az eddigiekből is kiderül, hogy egyházunk és népünk életében egyaránt jelentős ez az időszak, mert szereplői és eseményei az eljövendő nagy eseményekre, a forradalmak felé mutattak. Régóta vajúdó társadalmi és szociális kérdéseket radikálisan először csak a reformkort követő forradalmak tudtak megoldani.

A költő vallomása a reformkor emberét bátorította:

„...szebb arcot ölt a föld kies határa,
hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép!”³⁰

Es napjainkban? Új magatartás kialakítására bátorít.
A lelkipásztorok között is!

¹ Bár a célirányos cselekvés és a reformok kezdete csak az 1830-as évek elejére tehető.

² De csak látszólag! Valójában az ez időben megkezdődött és 20 évig tartó devalvációs folyamat 2237 millió váltóforintnyi papírpénz kinyomását jelentette. A mélypont 1811-ben következett be: 1600 millió váltóforintnyi papírpénz forgalomba hozatalával. 1816-ban az ún. második devalvációval csak elmélyült a krízis.

³ (1792—1835) uralkodásának második felében nyílt abszolútizmus, jobb keze Metternich kancellár volt.

⁴ Idevágó munkái: „Magyarország kereskedelméről és iparáról” (1797) „A Parasztnak állapotáról és természetéről Magyarországon” (1804). „A világkereskedelméről” (1808).

⁵ Pl. a felvilágosodás Magyarországon.

⁶ Elismerés illeti mindazokat, akik képességeik és adottságaik szerint szívügyüknek tekintették e korban a nemzet fejlődését.

⁷ Oka: kétszeres robotot követeltek, papírpénzben fizetek, megcsonkították a jobbágytelkeket.

⁸ Zemplén, Abaúj, Sáros, Szepes, Gömör, Nógrád, Pest, Bihar megyék területén előidőzöje az 1831-ben pusztított kolerajárvány volt.

⁹ Az állattenyésztés mellett a mezőgazdaságot a gabona-, kukorica- és dohánytermelés jellemezte.

¹⁰ II. József korában egy jobbágy családra átlagosan 2/5-öd jobbágytelek jutott, de a XIX. sz. 20-as éveiben már 1/3 teleknyire zsugorodott. Egy jobbágytelek nagysága: 16—40 hold szántó, 6—22 hold rét, kaszáló, közös legelő, erdő stb.

¹¹ A háborúskodás terhé a jobbágy ság viselte: újoncozás, ló, vágómarha, kenyérgabona a hadseregnek. Az országgyűlés négy alkalommal megszavazta a „nemes felkelést”. 1809-ben a Habsburgok oldalán, Napóleon ellenében Győrnél csúfos vereséget szenvedett nemességünk. Napóleon 1809 május 15-én intézett proklamációt a magyarokhoz, június 24-én bevonult Győrbe.

¹² Az aratórész a XVIII. sz. elején még $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ -ad, a XIX. sz. elején már csak $\frac{1}{7}$ — $\frac{1}{10}$ -ad volt!

¹³ Gondoljunk a több termeléssel járó, nagyobb bevételre, és a mezőgazdasági „gépesítés” jelentéktelenségére.

¹⁴ A nagyobb mezőgazdasági beruházásoktól még hosszú ideig idegenkedtek.

¹⁵ Ez időben, egyedül Bécsnek kb. ennyi lakosa volt. A magyar birodalom népessége 1805-ben 10,5 millió, 1822-ben 11,4 millió volt. Magyarországon 453 gyár-szerű üzem működött, ugyanekkor csak Bécsben 162, Felső-Ausztriában pedig 531 ilyen üzem dolgozott.

¹⁶ Pl. a Georgikon felállítására Keszthelyen (1797), később Széchenyi István birtokának egy évi jövedelmét ajánlotta fel a magyar tudományos élet megszervezésére és fellendítésére. (Kb. 60 ezer váltóforintot).

¹⁷ A nemzet sorsáért felelősséget vállaló és dolgozó diákok soraiból került ki a későbbi ún. „országgyűlési ifjúság”.

¹⁸ Az eseményeket látva, a kormányzat 14 évig nem hívott össze országgyűlést.

¹⁹ 1820-ban helytartótanácsi rendelet tiltotta meg Magyarországnak a külfölddel kapcsolatos könyvforgalmát.

²⁰ Pl. Fazekas—Diószegi: „Magyar Fűvészkönyv” — a magyar botanika történetében standard jellegű.

²¹ Megjelent „Dicsalomban” (= Veszprém), 1813. Kazinczy nyelvújító epigrammáira írt gúnyos válasz.

²² Pl. Fessler Ignác (1756—1839) történetíró, bécsi kapucinus, a lembergi egyetemen a keleti nyelvek professzora 1791-ben evangélikus lett. Főműve: „Die Geschichte der Ungarn.” (1812—1825.) A racionalista gondolkodás leglényegesebb hatása a kereszténységre: a) fellendítette a tudományos kritikát; b) sok civódás után bizonyos fokú vallási türelemre jutottak el az emberek.

²³ 1814—1815.

²⁴ VII. Pius (1800—1823); XII. Leo (1823—1829); VIII. Pius (1829—1830); XVI. Gergely (1831—1846) 1830-ban a pápai államban is kitört a forradalom.

²⁵ A helytartótanácsban nem volt protestáns. Hivatalba nem vettek fel, és céhekbe sem vettek fel protestánsokat. Az 1806. évi új Ratio Educationis elfogadását erőszakkal követelték a protestánsoktól. Nehéz volt a vegyesházasságok ügye is. Szinte meglepő volt, hogy I. Ferenc 1817-ben Ausztriában és Magyarországon is megengedte a reformáció 300 éves jubileumának megünneplését.

²⁶ A kormány 1828-ban tárgyalni kezdett a protestánsokkal az egyházszervezetről és megengedte az új berlini egyetem teológiai karának látogatását magyar teológusoknak.

²⁷ A közeledés erőteljesebben a 40-es években, a forradalom és szabadságharc előtt indult meg. Célja: a) vallási megújulás; b) a magyar nemzeti szellem meg erősödése a protestáns egyházakban; c) egyetemmé fejleszthető közös protestáns főiskola felállítása.

²⁸ Pozsony, 1803.

²⁹ „Specimen novae interpretationis Pauli epistolae ad Galatas” (1818); „Isagogae historice in pericopos evangeliorum et epistolarum” (1819). Folyóiratot is szerkesztett.

³⁰ Kölcsey Ferenc: „Zrínyi második éneke”.

Barcza Béla

HŰSVÉT ÜNNEPE

Márk 16, 1—8.

JÉZUS FELTÁMADÁSA

A szöveg részei: 1. vers: asszonyok előkészítik Jézus testének megkenését; 2—4. vers: az asszonyok nyitva találják a sírt; 5—7. vers: angyal jelenti Jézus feltámadását, és üzenetet küld a tanítványoknak; 6. vers: az asszonyok rémülten futnak el a sírtól.

1. vers. Név szerint sorolja fel a három asszonyt, ugyanazokat, akik a keresztfeszítést távolról figyelték: 15,40. Az első kettő Jézus sírbatételénél is jelen volt: 15,47. Érdekes, hogy csak Jézus keresztfeszítésénél és feltámadásánál szerepelnek. Lk. 23,55 megjegyzi, hogy az asszonyok Jézus galileai működése óta követték őt, de Lk. 8,2 Jézus női követői között a három asszony közül csak magdalai Máriát említi, akiből Jézus 7 ördögöt űzött ki. Egyebet a sírhoz menő három asszonyról nem tudunk. Mt. 28,1 szerint csak a két Mária ment a sírhoz. Lk. 24,10 szerint a két Márián kívül Johanna és más asszonyok is voltak ott. János 20,1-ben viszont csak a magdalai Máriáról történik említés.

Az egykorú zsidóságnál nem volt szokásban a holttest bebalzsamozása konzerválás céljából, mint az egyiptomiaknál. Itt a holttest megkenéséről van szó. Mirhával és aloéval illatosított olajat szoktak használni erre a célra. A halott eltakarítása, megmosása és megkenése nem űtközött a szombatnap munkatiltalomba, de a vásárlás, így az illatos olaj vásárlása is tilalmas volt. Ezért kellett az asszonyoknak megvárniuk a szombat végét. Viszont feltűnő, hogy két nappal a sírbatétel után a megkenést még lehetségesnek tartották. A többi evangéliumok nem is említik az asszonyoknak ezt a szándékát, János 19,39k szerint pedig a megkenést már a sírbatételkor elvégezte Nikodémus és Arimathiai József.

2—4. vers. Különös, hogy az asszonyok csak útközben gondolnak arra, hogy ki hengeríti el a követ a sírről, pedig 15,47 szerint jelen voltak, amikor a követ a sír bejárata elé gördítették. Nagy malomkő alakú lápra kell gondolnunk, amely élére állítva zárta el a sírkamra ajtószőré bejáratát. A követ tehát nem emelni, hanem gördíteni kellett. Miközben a kő elhengerítéséről beszélgetnek az asszonyok, felpillantanak, és meglátják, hogy a kő már el van hengerítve. Egyelőre még nem tudhatták, mi történt. Csak később tűnik ki, hogy Jézus már korábban feltámadt. Az evangéliumok tudósításai a feltámadás reggeléről egyes részletekben eltérnek, de négy ponton egyeznek: 1. Senki sem látta Jézus feltámadását. 2. Jézus hívei már csak a nyitott és üres sírhoz érkeztek. 3. A nyitott sírt először asszonyok látták meg. 4. A tanítványok úgy győződtek meg Jézus feltámadásáról, hogy a sírt üresen találták, és Jézus megjelent nekik.

5—7. vers. Az asszonyok bemennek a sírba: kőbe vájt helyiségre kell

gondolnunk, amelynek oldalfülkéjében alacsony padkára helyezték a holttestet. Ezen a padkán jobboldalt ült egy fehér ruhás ifjú a leírás szerint. Márk nyilván angyalnak tekintette, bár ez a szó a szövegben nem szerepel. Érdekes, hogy Márk egész evangéliumában csak itt jelenik meg angyal. Máté egy angyalról, Lukács két vakító fehér ruhás férfiről, tehát két angyalról tesz említést. János evangéliuma szerint pedig senki sem volt a sírban. Az asszonyok megrémültek, ahogyan a Szentírás szerint mindig félelem lepi meg azokat, akiknek Isten valamilyen kinyilatkoztatást ad.

Az angyal szava nem kérdés, mint egyes magyarázók vélik, hanem kijelentés, hiszen tudja az asszonyok szándékát. A szöveg röviden, de nagyon élesen emeli ki az ellentétet, az asszonyok feltételezése és a valóság között. Csupa olyan kifejezést használ, amely Jézus földi, emberi külsejére utal. Jézus az ő emberi neve, Galilea nevelkedésének és működésének a színhelye, a keresztfeszítés pedig földi életének a végére utal. Az angyal ezzel szembeállítja: feltámadt, nincs itt! Egyes magyarázók szerint kiérezhető a megfogalmazásból a keresztyén polemia a zsidóság ellenvetéseivel szemben. Ők hivatkoznak arra, hogy akiben a keresztyének hisznek, az egyszerű ember, nem több, mint Jézus, a galileai, a megfeszített. A keresztyén gyülekezet pedig ezzel szemben vallja, hogy feltámadt (Lohmeyer). Az angyal szavainak bizonyítékául arra a helyre mutat, amelyre Jézus holttestét tették az asszonyok szemelátára. Egyelőre Jézus megjelenéséig ez a bizonyítéka Jézus feltámadásának.

A 7. vers különösen sok vitára adott alkalmat, de nem ok nélkül, mert több különös vonás található benne. Nem tudjuk, miért emeli ki, hogy az üzenetet Péternek is át kell adni. Erről a többi evangéliumban nincs szó. Aligha magyarázható azzal, hogy Péter különösen is megtagadta Jézust, és ezért különösen is szüksége van a Feltámadottal való találkozásra. Inkább arra lehetne gondolni, hogy Márk Pétert tekintette a tanítványok vezetőjének. Az sem bizonyos, hogyan értendő az az üzenet, hogy Jézus a tanítványok előtt megy Galileába, és ott meglátják. Mk. 14,28 szerint Jézus az utolsó vacsora alkalmával azt ígéri tanítványainak, hogy feltámadása után előttük megy Galileába. Egyesek 14,50 figyelembevételével arra következtetnek, hogy a tanítványok Jézus elfogatása után Galileába menekülnek, és ezért találkozik velük Jézus útközben. Az angyali üzenet azonban nyilván azt tételezi fel, hogy a tanítványok még Jeruzsálemben vannak. Ez természetes is, hiszen csak akkor lett volna értelme annak, hogy Jézus ígérete alapján Galileába menjenek, ha hittek volna abban, hogy feltámad. Márk eredeti szövege, mint ismeretes, véget ért a következő verssel, és ezért nem tudjuk, hogy valóban tudósított-e Jézus Galileai megjelenéséről. Rajta kívül csak Mt. 28,16 tud arról, hogy a tanítványok Jézus parancsára Galileába mennek, és ott megjelenik nekik. Lukács és János szerint viszont Jézus Jeruzsálemben találkozik tanítványaival. Nem tudjuk, mire vezethető vissza a hagyománynak ez az eltérése.

8. vers. Az asszonyok rémülete most már nemcsak az angyali jelenésből adódik, hanem még fokozódik annak a hírnék a nyomán, hogy Jézus feltámadt. A zsidó reménység szerint a halottak feltámadása vezet be az eszhatológiai kort. A feltámadás híre tehát az asszonyok számára azt jelentette, hogy eljött az utolsó óra, az ítélet ideje. A többi evangéliumok is kiemelik, hogy a feltámadás híre először félelmet keltett, de hozzáteszik, hogy örültek is. Márk egyedülálló abban, hogy csak félelemről és rémületről tudósít. Bornhäuser úgy próbálja egyeztetni az eltérő

hagyományt, hogy a Márknál szereplő ekstasis szót a mérhetetlen öröm jelének tekinti. A szó önkívületet, és vallásos elragadtatást jelenthet, valamint általában csodálkozást és teljes tanácstalanságot, de sohasem örömet. Márk egyébként utolsó mondatával újra hangsúlyozza, hogy az asszonyok féltek.

Egyedül Márknál találkozunk azzal a vonással, hogy az asszonyok nem mondták el, amit láttak és hallottak. Feltűnő ez az előző vershez viszonyítva is, mert magatartásuk ellenkezik a kapott paranccsal. Egyes magyarázók arra gondolnak, hogy a 7. vers betoldás a szövegbe. Ennek azonban a kéziratokban nincs nyoma. Egyesek úgy értelmezik az asszonyok hallgatását, hogy eredetileg a keresztyén hagyomány csak Jézus megjelenéséről szólt, de nem tudott az üres sírról, s amikor az üres sírról szóló legenda kialakult, akkor indokolni kellett, hogy miért nem terjedt el ez a hír azonnal. Ezt magyarázná az asszonyok hallgatása. Ez azonban önkényes belemagyarázás a szövegbe, hiszen az asszonyok hallgatása nem volna elfogadható érv a kortársak előtt arra, hogy a tanítványok miért nem beszéltek kezdettől fogva az üres sírról. Az is csak feltevés, hogy a keresztyén igehirdetés előbb beszélt Jézus megjelenéséről, és csak később az üres sírról, mint Jézus feltámadásának bizonyítékáról. Azt is meg kell állapítanunk, hogy az üres sír ténye — bár benne van minden evangéliumi tudósításban — egyáltalán nem játszik olyan nagy szerepet az őskeresztyén igehirdetésben, mint a mai teológiában. Az sem felel meg a valóságnak, hogy a középpontban kizárólag Jézus megjelenése áll. Az őskeresztyén igehirdetés elsősorban Jézus feltámadásáról szól, az üres sír és Jézus megjelenése pedig ennek igazolásaként szerepel.

Az alapige feldolgozásánál azt kell feladatunknak tekintenünk, hogy Jézus feltámadását hirdessük, és annak jelentőségét világossá tegyük. Az újabkori húsvéti igehirdetésre nagy hatással volt a kritikai irányzat, amely szerint húsvétnek egyetlen igazolható ténye egy negatívum: az üres sír. Ennek alapján divatosá lett az üres sír evangéliumát hirdetni. A sírrablás gyanúja — amelyet ma már egyetlen komoly kutató sem tart alaposnak — figyelmeztet arra, hogy az üres sír is csak annak mond valamit, aki hisz az élő Úrban. A feltámadás tudósításai részletekben eltérnek egymástól, de megegyeznek abban, hogy senki sem volt elkészülve arra, ami történt, és senki sem akarta elhinni, hogy Jézus feltámadt. De ő maga győzte meg híveit arról, hogy él, és ezek után az üres sír bizonyíték arra, hogy nem szellemileg, hanem test szerint támadt fel. Igehirdetésünk ezeknek figyelembevételével akkor találja meg a helyes hangot, ha nem polemizál, és nem apologetizál, hanem hirdeti a hihetetlen valóságot: azt, hogy Jézus valóban feltámadt. Nem könnyű ehhez az alapige egyes részleteit is felhasználni, de az asszonyok sietsége és mégis lemaradása a tények mögött, a tanítványok hitetlen és engedetlen Jeruzsálemben maradása és az asszonyok dermedt hallgatása olyan vonások, amelyek közel hozzák a mai emberhez is a feltámadás hírét.

Pröhle Károly

HÚSVÉT 2. ÜNNEPE

Lukács 24, 13—35.

Kétségtelen, az ógyházi perikóparendnek ez egyik „legszebb” textusa. Éppen a „szépsége” hoz magával igen sok kísértést az igehirdetők számára. A legnagyobb kísértés az, hogy egy színes, romantikus és szentimentális igehirdetés születik, amely főleg azt vázolja, hogy milyen szép dolog volt az, amikor „Jeruzsálemből Emmausba vezető úton, talán a lombos fák alatt ment a három vándor”. — A másik kísértés az, hogy az igehirdetők az egész szakaszból végeredményben két szóra építik fel az egész prédikációt. Ezt a két szót a 29. v.-ben találjuk: „Maradj velünk...” E két szó alapján ilyesféle felosztású prédikáció születik: 1. Maradj velünk az otthonunkban. 2. Maradj velünk munkánk közben. 3. Maradj velünk egész életünkben. Ha valaki megközelítőleg jól akar a textusról prédikálni, a fenti két kísértést — sok mással együtt — feltelesen le kell győznie.

Textusunkban lényegében arról van szó, hogy a két emmausi tanítványban *hamis kép alakult ki az eljövendő Messiásról. Ebben a hamis váradalomban csalódtak. A feltámadott Jézus Krisztus a csalódottakat elvezette az igazi Messiáshoz: Önmagához. A feltámadott Úr éppen az Írás helyes értelmezése során mutatja meg, hogy az igazi Messiásnak előbb szenvednie kellett és csak azután juthatott dicsőségre.*

Vegyük sorra a textust versről versre:

13. v. „Azok közül ketten” a két tanítvány kétségtelenül Jézus szélesebb tanítványi köréhez tartozott. Úgy látszik Emmausban volt az otthonuk. Emmausnak mai helyét nem tudják pontosan megállapítani. Több helyre is gondolnak. Úgy látszik, hogy ez a két férfi a „sabbat” idején Jeruzsálemben maradt és a törvény szabályai szerint ünnepelték ott a páska-ünnepet. (5. Móz. 16.) A textus az egyiket Kleopás-nak mondja. Lehetséges, hogy ugyanarról a férfiről van szó, akit Ján. 19,25-ben említ János evangélista.

14. v. A két tanítvány a legutolsó napok élményeiről beszélget, mindarról, ami Jeruzsálemben történt Jézussal. Ezzel összefüggésben beszélgettek arról a *nagy csalódásról* (21. v.), amif nekik éppen ezek a napok hoztak. Ez a csalódás az egész történetben jelentős szerepet játszik.

15—16. v. A jelek szerint Jézus *utolérte* a tanítványokat és úgy kezdett velük beszélgetni. „Nem ismerték meg” Jézust, nyilvánvalóan azért, mert a feltámadott és megdicsőült test valamiképpen másmilyen volt, mint a kereszten függő. János evangélista több helyen is beszél arról, hogy a feltámadott Jézust „nem ismerték meg”. (Ján. 20,14; Ján. 20,20). Ezen kívül a tanítványok látása „akadályoztatott” abban, hogy megismerjék Jézust. Ez a kifejezés nyilván arra utal, hogy később éppen ezek a szemek „nyitattak meg” Jézus látására. Tehát ez a kifejezés utal már most a történetnek arra a belső céljára, hogy a tanítványok „hitre jussanak”.

17—18. v. Jézus elkezdi a beszélgetést a két szomorú emberrel. Érdeemes figyelni arra *a módra*, ahogy ezt Jézus teszi. *Hiányzik belőle minden agresszivitás.* Nem azzal kezdi a beszélgetést, hogy „egyáltalában hogy lehetett ilyen hitetlenek”. Az egyik exegeta megjegyzi, hogy „Jézus óvatos kézzel igyekszik elhárítani az akadályokat a hitre jutás elől”. Miután ezt megtette csak azután nyilatkoztatta ki magát a tanítványoknak. Előbb a bizalmukat akarja megnyerni Jézus. Nem arra szólította

fel azonnal a tanítványokat, hogy „lépjének az ő útjára”, hanem *előbb velük ment hosszú ideig az ő útjukon*. Ha Jézus ezt nem tette volna meg, nyilván légüres térben maradt volna a tanítványok előtt a későbbi „írásmagyarázata”.

19—21. v. — Ezek a versek világosan mutatják azt, hogy *milyen „reménységei”* voltak ezeknek a tanítványoknak Jézussal kapcsolatban. Azt remélték, hogy „*Ő az, Aki meg fogja váltani Izraelt*”. Ezek a tanítványok egész népükkel együtt vártak a „megváltásra”. De a megváltást nem úgy gondolták el, ahogy azt Jézus hozta és cselekedte, hanem végeredményben „politikai” értelemben vett megváltásra számítottak, Izrael népének uralkodására és a Messiás „uralkodására” stb. Ezek a tanítványok úgy gondolták, hogy amit Jézus beszédben mondott és amit cselekedett, az feljogosította őket arra, hogy Jézusban azt a Messiást ismerjék fel, akire ők a fenti értelemben vártak. Ezért volt nagy megrendülés számukra, hogy „a papi fejedelmek és a főemberek” halálra ítélték Jézust és megfeszítették. Hiszen ezek a főemberek is vártak a Messiásra és most a két emmausi tanítvány végleg nem értette, hogy miért cselekedtek így a papi fejedelmek. De talán még ennél is nagyobb csalódás volt számukra az, hogy *látszólag Isten is „cserben hagyta” őket*. Hiszen éppen Isten küldte a Messiást, aki már három napja halott. Itt valószínűleg közre játszik a tanítványok gondolkodásában az a néphit, hogy a halottak lelke három napig a sír közelében tartózkodik és csak azután távozik el. Úgy látták tehát a tanítványok, hogy teljesen reménytelen már a sírba tett Messiás ügye, mert a három nap is letelt és így a Messiás „lelke” is eltávozott már. *Nincs többé lehetőség arra, hogy életre keljen*. Ezekben a versekben az a lényeg, hogy a tanítványok népükkel együtt saját maguk alkottak egy képet a Messiasról. És amikor ez a Messiás nem annak bizonyította meg magát, aminek ők szerették volna látni, akkor csalódottság vett erőt rajtuk: „*Pedig mi azt reméltük...*”

22—24. v. — További zavart okozott a tanítványoknál az, hogy egyes asszonyok — akik Jézus tanítványa körébe tartoztak — kint voltak a sírnál és nem találták Jézus testét. Sőt ezek az asszonyok angyalokat is láttak, akik arról beszéltek, hogy Jézus „él”. Ha Jézus valóban él — így gondolkodtak a tanítványok — akkor *elsősorban a tanítványaihoz kellett volna mennie, hogy őket csalódásukból kiszabadítsa*. De Jézus ezt nem tette.

25—27. v. Ez a szakasz a csúcspontja a történetnek (és nem a „maradj velünk” szakasz). *Itt megszólal Jézus és felragyogtatja a hamis Messias-váradalommal szemben az igazi Messiasnak az arcát és megmutatja az igazi Messias szolgálatának értelmét*. Jézus világosan látja a tanítványok szavaiból azokat a hamis váradalmakat, amelyeket az Ő személyéhez kapcsolnak és éppen ezeket akarja a tanítványok gondolkodásában „felszámoltatni”, Jézus ezeket a tanítványokat nem „hitetlenek”-nek mondja, hanem „érthetetlenek”-nek. („Balgá” és restszívűek.) *Ezek a tanítványok nem értették meg, hogy Jézus „hivatala” nem az uralkodásban, hanem a szolgálatban van*. Krisztusról alkotott képük önmagukból származik és nem az Írásokból. Pedig nekik az Írásokat kellett volna „studirozni”-uk. Saját kívánságaikat „nyomták rá” Jézusra. Ebből a tudatlanságból egyedül az Isten igéje szabadíthatja ki őket. *Ezért vezeti Jézus őket az Írásokhoz*. Az Isten igéjére való hallgatás közben „világosíttatnak meg” a tanítványok szeméi. Jézus megmagyarázza nekik az írásokat „Mózesről és minden prófétáról”. Az írásmagyarázatból két dolog tűnt ki:

1. A Messiás szenvedése és halála nem véletlen, hanem Isten előre elgondolt műve volt. 2. Isten tervéhez az is hozzátartozott, hogy ez a Messiás „megdicsőüljön”. A tanítványoknak komolyan kell számolniuk a feltámadással. Jézus az írásmagyarázat közben világosan mutat rá arra is, hogy a Messiásra vonatkozó ígéretek sorra beteljesedtek, tehát a tanítványoknak számolniuk kell azzal, hogy a feltámadásra vonatkozó ígéretek is beteljesültek. Tehát Jézus él. Hogy Jézus milyen íráshelyeket sorolt fel, azt pontosan nem tudhatjuk, de arra jó figyelni, hogy földi életének utolsó idejében igen gyakran idézte a következő őstámentomi helyeket: Zsolt. 22, Zsolt. 110, Ézs. 53, Zak. 13. Valószínűleg most is ezeken a helyeken vezette végig a két emmausi tanítványt.

28—29. v. — Megérkeztek Emmausba. A két tanítvány kérte az ismeretlen Kísérőt, hogy jöjjön be hozzájuk és maradjon náluk. Úgy látszik, nagyon hasznos volt számukra az útközben folytatott beszélgetés. Szerették volna a beszélgetést tovább folytatni. „Rest” szívük megmozdult. Ezek a szívek alkalmassá váltak arra, hogy Jézus kinyilatkoztassa magát előttük. Ezek a szívek elkészítettek arra, hogy közösségbe kerüljenek azzal a Messiással, aki immár nem a saját kívánságai és reménysegeik szerint való volt, hanem Akinek az arcát az Írásból ismerték meg.

30—31. v. — Asztalhoz ültek. Itt a nagy fordulat akkor történt, amikor Jézus, Akit pedig vendégnek hívtak, váratlanul a Házigazda szerepét veszi át. Hirtelen a házigazdák lettek a vendégek. Jézus teljhatalommal cselekedett. „Vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és nekik adta.” Ezt a mozdulatot — amely annyira jellemző volt Jézusra — a tanítványok nem egyszer látták, ebből félreérthetetlenül felismerték, hogy aki velük egy asztalnál ül, az a feltámadott Úr. És ők most az Ő vendégei. Egyes írásmagyarázók ezzel a jelenettel kapcsolatban utalnak arra, hogy itt vég eredményben úrvacsorai közösségről van szó. Éspedig nem egyszerűen olyan úrvacsoráról, amely pusztán Jézus halálára emlékeztet, hanem olyan úrvacsoráról, amelyben már a feltámadott Úr vállal közösséget a tanítványokkal. Mindenesetre nem szükséges, hogy ezt a jelenetet szigorúan véve „úrvacsora kiszolgáltatásnak” minősítsük. Tény az, hogy Jézus asztalközösséget vállalt az emmausi tanítványokkal.

32—35. — v. — A tanítványok szeméi megnyíltak. Hitre jutottak. Jézus ezzel elérte célját. Rajtuk cselekedett és ennek a cselekvésnek meg volt az eredménye. A tanítványok hitének valóságát mutatja, hogy azonnal bizonyosságot akarnak tenni arról, amit megtapasztaltak. Szinte még ugyanabban az órában sietnek vissza a hosszú úton Jeruzsálembe. Mennek a tanítványok közé. Itt kitűnik, hogy Péter is látta már Jézust. Ő volt az első, aki találkozott vele, illetőleg akinek Jézus megmutatta magát. A tanítványok örömeinek leírásával záródik a szakasz.

D. Káldy Zoltán

HÚSVÉT UTÁNI 1. VASÁRNAP

Ján. 20, 19—31.

19—20.

Jézus Krisztus feltámadásának napján, a hét első napján, tehát vasárnap este gyűltek össze a tanítványok zárt ajtók mögött, a Jeruzsálemben uralkodó fenyegető helyzetre való tekintettel.

Csodálatos módon, a zárt ajtók ellenére, állott Jézus Krisztus közepe és köszöntötte őket a békesség szavával. János evangélista nem utal a tanítványok megrettenésére, mint ahogy Mk. 6, 49-ben, Mt. 14, 26-ban olvassuk, hanem a tanítványokat betölti a feltámadott Jézus Krisztussal való találkozás öröme. A perikópánk előtti szakaszban olvashatunk arról, hogyan készítette elő a magdalai Mária Jézus Krisztus feltámadásának örömhírére a tanítványokat. Ebben a pillanatban nyilvánvalóvá lett a tanítványok előtt, hogy beteljesedett Jézus Krisztus búcsúbeszédének ígérete, amely szerint a szomorúságot a tanítványok öröme fogja felváltani (Jn. 16, 20—24; 17, 13).

A jelenet elbeszélése szoros párhuzamban van Lk. 24, 36—39-cel. Ott hiányzik Mária előkészítő szolgálata, plasztikus képet nyer a tanítványok kétségbeesésének, félelmének az ábrázolása. Ennek az elosztására kér enni a Feltámadott a tanítványoktól. Lukács realiztikusabban emeli ki a jelenet testi vonatkozásait, bár János is utal arra, hogy a Feltámadott megmutatta kezeit és oldalát, azaz a keresztfeszítés eseményének véres emlékeit. Mégis János a tanítványok örvendezésére helyezi a hangsúlyt.

21—23.

Ebben a helyzetben hangzik el Jézus Krisztusnak a tanítványokat kiküldő felhatalmazása. Rendkívül fontos esemény, hogy Jézus Krisztus a tanítványok kiküldését a saját maga Istentől való küldetése folytatásának tekinti: „Amint engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket”. Luther szerint Jézus Krisztus úgy küldi ki tanítványait, ahogy őt bocsátotta el az Atya, rájuk ruházza azt a hivatalt, amelyet Ő viselt, hogy ők is úgy prédikáljanak, amint a Mestertől látták.

Lk. 24, 49. szerint a missziói parancsral kapcsolódik a Szentlélek kitöltésének ígérete, amelyre a tanítványoknak Jeruzsálemben kell várniuk. Ennek az ígéretnek a beteljesedéséről szól az Apostolok Cselekedeteiről írt könyv. A János evangéliuma szerinti búcsúbeszédében is megígéri Jézus Krisztus a Szentlélek ajándékát (Jn. 14, 16, 26; 15, 26; 16, 7, 13). Igénkben Jézus Krisztus már húsvét vasárnap rájuk lehel: „Vegyetek Szentlelket!” Itt azonban nem az idői távolság a lényeges, amely húsvét és pünkösöd között van, hanem az a tény, hogy a Szentlélek Jézus Krisztus Lelke (2. Kor. 3, 17.). János húsvétot, a mennybenmetelt, pünkösödöt az összefüggés egységében látja, ezért az idői különbség nem lényeges nála. Nem valami pedáns emlékkönyvet ír, vagy krónikát, hanem evangéliumot. A hangsúlyt arra teszi, hogy a tanítványok megkapták a Szentlélek által a bűnök bocsánatának ajándékát.

A Máté szerinti missziói parancsban arról van szó, hogy a keresztség és tanítás útján kell a tanítványoknak a népek fiait Jézus tanítványáivá tenniük. Lukács szerint a bűnök bocsánata hirdetésén van a hang-

súly. János tovább megy s a bűnök bocsánatának hatalmas ajándékát hirdeti. Ez azt jelenti, hogy az igehirdetés által valósul meg az „immanens ítélet”, amelyen keresztül a hirdetett ige befogadásra vagy elvetésre talál. Természetesen Jánosnál is a Szentírás egészének és az őskeresztység közmeggyőződésének értelmében szerepel a bűnök bocsánata, úgy, amint arról 1. Jn. 1, 9-ben, 2, 12-ben is olvassuk.

Luther ennek az igének a hirdetése során is kifejti a kétféle kormányzásról szóló tanítást, amely szerint világosan meg kell különböztetni a lelki kormányzatot a világitól: „Aki ezt a lelki kormányt kapta, az ne bíbelődjék se pénzzel, se földi vagyonnal, se testi eledellel. Arra legyen gondja a világi kormányzásnak, azok intézkedjenek és tegyenek meg mindent, ami a közérdek és a béke fenntartására szükséges. Az egyházi kormányzás a bűnre irányuljon, ott lépjen fel ez a hivatal, ahol a bűn jelentkezik. Mert e kettőnek összetévesztéséről és összekeverésétől őrizkednünk kell. Így a pápa és az ő püspökei cselekedtek, amikor az egyházi kormányzással visszaéltek s világi urakká lettek. Ezt Jézus Krisztus tanítványainak nem hagyta meg, a világ kormányzását nem bízta rájuk, ellenben abban áll az egyházi hivatal, hogy prédikáljuk a Jézusról szóló evangéliumot, a megtérő hívek bűneit megbocsássuk, a megátalkodottakét pedig megtartsuk.”

A bűnök bocsánatának szolgálata arra utal, hogy egybe kell esnie annak a bűnnek, amelyre Isten törvénye rámutat, s annak a bűnbánatnak, amely Isten ítéletét igaznak fogadja el. A bűnök bocsánatához szükséges, hogy bűnünket mi is elismerjük, kárhoztassuk és megbocsátásáért könyörögjünk. Luther Dávid példájára hivatkozik, aki, amikor Betsabéval vétkezett, nem sokat törődött azzal. De amikor Náthán próféta megjelent, s igehirdetésében figyelmeztette, hogy ő az az ember, aki Isten előtt méltó a halálra, akkor életre kelt Dávid szívében a bűnbánat. Náthán próféta hirdetheti ezek után a bűnbocsánat evangéliumának örömhírét, hogy nem hal meg Dávid, mert az Úr elvette bűnét. Amíg azonban nem jut el a bűnbánat töredelméig valaki, addig meg nem bocsátható bűnben él.

A bűnbánathoz a Jézus Krisztusról szóló evangélium visz el. Az igén kívül bűnbocsánat nincs. Az ígét pedig Jézus Krisztus apostolainak és minden keresztyénnek a szájába adta. Ezért a bűnbocsánat az igehirdetésben és a szentségekben hirdethető és kiosztható. Azért szól az evangélium hirdetése, hogy a hívek bűneik ismeretére és a bűnbocsánat ajándékára eljussanak, mert Isten a bűnbocsánatot nem valami általunk megvalósítandó cselekedetbe, hanem egyedül Krisztus váltságshalálába és feltámadásába helyezte. Ezt az eseményt Jézus Krisztus az apostoloknak, az egyház minden szolgájának, sőt bármelyik keresztyénnek a szájába helyezte, hogy ők legyenek a bűnbocsánat hirdetői és követői.

24—27.

Itt következik annak a bejelentése, hogy Tamás apostol nem volt jelen a Feltámadott megjelenésének történeténél.

Tamás görög másik neve (Didymus) ugyanúgy, mint annak az arám megfelelője „iker” voltára utal. Bár a tizenkettő közé tartozik, de ritkán került személye előtérbe, csak János evangéliuma foglalja közre alakjával.

Tamás kész volt Jézussal együtt a halálba menni (Jn. 11, 16.). Más-kor pedig nem értette meg Jézus igéjét arról, hogy elmegy a tanítványok számára utat készíteni (Jn. 14, 5.). Tamás személye leginkább mai

perikopánkban szerepel. Ezenkívül a csodálatos halfogás történetében (Jn. 21, 2.), valamint az apostoli kollégiumban (Csel. 1, 13.) szerepel a neve. Az apokrifus iratok sorában a Tamás cselekedetei című könyv csodálatos események középpontjába helyezi. Valószínűleg ő volt később Szíziának az apostola.

Amikor Tamás a Feltámadott megjelenéséről értesül, kételkedik annak igazsága felől, míg csak egészen empirikus módon meg nem győződhet felőle. A következő vasárnap, tehát húsvét vasárnaphoz egy hétre, amikor a tanítványok újra zárt ajtók mögött együtt voltak, megismétlődött Jézus Krisztus meglepő jelenlétének eseménye. Tamás hitetlensége összeomlik.

28—29.

Ugyanakkor Krisztus felismerését a hitvallásnak és az imádságnak a hőfokán fejezi ki. A Feltámadottat mint Istent imádja. Ezt Jézus Krisztusnak Istenhez való viszonyát megvilágító számos igéje készítette elő (10, 30; 12, 45; 14, 9—11; 17, 10; 19, 7; 5, 17). Tamás hitvallásának felel meg 1. Jn. 5, 20. De János evangéliumának egészével is összhangban van, hiszen az evangélista szerint Isten maga vált emberré: az Ige testté lett.

Tamás ajkán az „én Uram és én Istenem” kifejezés nem valami udvariassági megszólítás, hanem az, amit Pál apostol így jelölt meg: „az Úr nevének segítségül hívása” (1. Kor. 1, 2.), az ősi „Maranatha” (1. Kor. 16, 22.). Pál apostol Róma 9, 5-ben is egyezik Tamás szavával. Armit tehát itt hallunk, az az Újszövetség egészének egybehangzó bizonyosságtétele.

Jézus Krisztus elfogadja Tamás bizonyágtételét. Csak ott feddi meg, hogy a jelek a gyengék számára szükségesek. A hit Jézus szava szerint igazodik: „Aki engem lát, az Atyát látja” (Jn. 14, 9.). Ez az a hit, amelyre az evangélium hallgatóinak szükségük van.

30—31.

A perikopa zárószakasza már nem csupán a húsvéti eseményt hirdeti, hanem összefoglalja az egész könyv célkitűzését. A szerző evangéliumát nem azért írta, hogy teljesen visszaadja mindazt az anyagot, ami rendelkezésére állt, csupán kiválogatást végzett. Sok más jel is volna, amelyeket nem vett be evangéliumába. Célkitűzését és írásának szempontját az utolsó versben jelölte meg János. Az olvasónak a hitét akarta ébreszteni és erősíteni. Ez adja meg a könyv alaphangját. Nem maguk a jelek fontosak, hanem Jézus Krisztus személye, aki tanított, kereszt-halált halt és feltámadott, hogy betöltsse isteni küldetését. Így foglalják össze a zárószavak az evangélium tartalmát.

O. E.

HÚSVÉT U. 2. VASÁRNAP

János 10, 11—16

ÍRASMAGYARÁZAT

A húsvét utáni 2. vasárnapot éppen e textus alapján szokták „Jó Pásztor vasárnap”-nak is nevezni. Az egyik legrégebb keresztyén szimbólum a „Jó Pásztor” jelképe, melyet az ókeresztyén művészetben már az első század végén használtak, s mely olyan remek alkotásokra ihlette a művészeket, mint pl. a Lateráni Múzeum Jó Pásztor-szobra. Nemcsak a legrégebbi, de a leggyakrabban használt szimbólumok közé is tartozik. S sajnos, nemcsak az egyik leggyakrabban, de a leggyakrabban giccsesen megformált keresztyén jelképek közé is tartozik. S átvitt értelemben — nagy általánosságban — a prédikációk területén is igaz ez a megállapítás. Sok szentimentális prédikáció hangzik el e textus alapján, mert megrekedünk a hangulatos „külső képnél”, Jézus szavainak a lényegére való figyelés helyett. Pedig nekünk nem a jó pásztor képéről vagy „példázatáról”, hanem a *Jó Pásztor irgalmasságáról* kell prédikálnunk e textus alapján is.

Alapigénk tartalmilag három részre tagolódik: 11—13. v., 14—15. v. és a 16. vers

1.

11—13. v. „*Én vagyok*” a jó pásztor — mondja Jézus. Ez a megállapítás mindenekelőtt azt teszi világossá, hogy Jézus itt saját magáról beszél. Vagyis, nem általánosságban a pásztorok (=gyülekezet vezetői) munkájáról kell beszélnünk (mint azt egyes írásmagyarázók feltételezik), hanem egyedül Jézus Krisztusról. Jézus magát nem más pásztorokhoz hasonlítja, hanem azt mondja, hogy *Ő a jó pásztor*. Hogy itt egyszerűen a jó Pásztorról hallunk — és nem egyről a sok többi pásztor közül —, az azáltal a cselekedete által lesz nyilvánvaló, amelyet a 11. vers második felében, mintegy „magyarázatul” megjegyyez, hogy mit is jelent ez. Nem legelőről, innivalóról és segítségről beszél, melyet a pásztor szerez nyájának, hanem arról „a jó pásztorról, aki életet adja a juhokért”. Minden pásztornak kötelessége, hogy hűséggel törődjön nyájával, de hogy magát feláldozza érte, az már nem tartozik pásztori „kötelességei” közé. Ez az új mozzanat, amellyel túllép Jézus minden megszokott, idillikus, szentimentális pásztori hasonlatnál. Pásztori szeretetének örök bizonyossága, hogy „életet adja a juhokért”. Jézus éppen ezért az „áldozataért” az igazi és egyetlen Jó Pásztor. *A golgotai kereszt egészen egyetlen, soha meg nem ismétlődő és meg nem ismételtető történeti eseménye által Jó Pásztor Ő*. A görög szöveg itt „psyché”-t (nem „zöé”-t vagy „bios”-t!) használ: ez az élet, amelyet Jézus az övéért ad, a „lelke”, önmaga egész valójának az odaszánása. Egész létét, „testestül-lelkestül” a maga önszántából „adja oda”, áldozza oda. Vagyis amikor Jézus halálának ezt az értelmezését adja a „juhokért”, akkor ebben a halálban a végleges, megmentő cselekedetet látja, melyet önként, nem kényszerből vitt véghez.

A „nyáj”-ról beszél Jézus. Vagyis nem az egyes ember áll az előtérben, hanem a kollektívum. Persze, hogy ennek a kollektívumnak a része az egyes ember. De még amikor a személyes üdvösségről van szó, Jézus akkor sem tudja az egyes hívőt embertársaitól elszakítva látni.

Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy amikor a pásztor halála a juhoknak javára válik, akkor nem vonja kétségbe, hogy Jézus minden emberért meghalt, de utal arra, hogy csak nyájának juhái fognak részesedni halálának gyümölcséből.

A Jó Pásztor kiemelésére esik szó a látszat szerinti pásztorról, a „béres”-ről. A Jó Pásztor — mivel a nyáját sajátjának tekinti — nem hagyja soha sem elszakítani magától, hanem még a halála árán is megmenti. A béres azonban a veszély órájában elhagyja a nyáját és elmenekül. Egy béres hosszú ideig megtévesztően hasonlít a pásztorhoz. De a veszély órájában napvilágra kerül, hogy pásztor-e vagy csak béres. A farkast nem kell megszemélyesítve szemlélni, az egyszerűen a veszély, a veszedelem képe. „Mindenk, aki menekül, megfutamodik béres? Nem, a próféták és apostolok is menekültek, Jézus is parancsolja tanítványai számára a futást, *amidőn az az igazi szolgálat érdekében szükséges.* Nem mindenki, aki fut, béres, de az bizonyos, hogy minden béres menekül, elfut. Amilyen bizonyosan meghal a Jó Pásztor nyájáért, olyan bizonyosan menekül a béres. A leghűségesebb pásztor sem a Jó Pásztor; de mert tudja, hogy gyülekezete nem az „övé”, hanem az Úr Jézus saját gyülekezete és hogy Jézus ezért a gyülekezetért meghalt és egyedül Ő a Jó Pásztorunk, így továbbra is Jézust hagyja a gyülekezet egyedüli Jó Pásztorának lenni és nem menekül. „De az a (lelki)pásztor, akinek maga a hivatala és nyeresége fontosabb, mint a Jó Pásztor gyülekezete, az béres és menekül, jöllehet talán a saját gyülekezeténél marad, melyet a saját tulajdonának tart.” (Dietrich Bonhoeffer.)

2.

14—15. v. A második, amit Jézus magáról, a Jó Pásztorról mond, hogy *ismeri övét.* Az az ismeret, amiről itt szó van, nem valamilyen teória, nem vallásos ismerethalmaz. Az ismeret itt *személyes viszonyt*, kapcsolatot jelent, s egymás iránti kölcsönös bizalmat. Több annál a személyes kapcsolatnál és ismeretnél, amellyel mi embereket ismerjük egymást és ami bennünket összekapcsol. *Jézus bennünket, mint elvesztetteket, mint bűnösöket ismer, akik reá vagyunk szorulva az Ő megmentő szeretetére.* Hogy Jézus ismer bennünket azt is jelenti, hogy saját magát is engedi megismertetni velünk. Még pedig, mint életét értünk áldozó Jó Pásztorát ismerhetjük Őt. Megismerteti velünk bűneinket, tévelygéseinket, de nem azért, hogy ítéletet mondjon felettünk, hanem hogy megragadjuk a Benne felkinált kegyelmet, hogy kegyelmet nyert, megváltott bűnösökként élhessünk. *Jézustól ismertnek lenni a Vele való közösségünket, az üdvösségünket jelenti.* Ez az egyik legdöntőbb vonása annak, ami a jó pásztorra jellemzi, Őt valóban a „jó” pásztorrá teszi.

Jézus, a Jó Pásztor elvárja nyájától, hogy ők is ismerjék és hallgassanak Őreá, figyeljenek hangjára és szavára. Tehát kölcsönös ismeretről van szó. *Csak az tartozik Jézus nyájához, a gyülekezethez, aki személyes közösségben van Jézussal.* A kölcsönös ismeret: a közösség és a szeretet. *Az az Atya boldogsága, hogy ismeri a Fiút, mint fiát és az a fiú boldogsága, hogy az atyát Atyának ismerheti.* Az a Jó Pásztor, az Üdvözítő boldogsága, hogy a bűnöst megmentett tulajdonának ismeri és az a bűnös boldogsága, hogy Jézust Üdvözítőjének ismerheti. Jézust ismerjük, ez azt jelenti, hogy szeretjük az Atyát és az Ő gyermekeit, az embereket.

16. v. Újabb mozzanat, hogy a Jó Pásztor halála és szeretete nemcsak a kiválasztott nép számára érvényes. Jézusnak ott is vannak juhái, ahol mi legkevésbé gondoljuk. Nagyon fontos volt ezt Jézus korában az öngigazságukban pöffeszkedő „vallásos” emberek között hangsúlyozni. De a ma élő keresztyénség számára is figyelmeztetésül szolgál a fel-fuvalkodottság ellen. *Jézushoz nemcsak mi tartozunk, s Ő nincs is reánk utalva.* Jézus szereti azokat is, akikről mi talán úgy látjuk, hogy „nem érdemlik meg az Ő gondoskodó szeretetét” (mi talán megérdemeljük!?). Ő azokat is ki akarja ragadni létük elszigeteltségéből, akikről mi megfélekedünk, akiken mi már nem tudunk segíteni, vagy talán nem is igen akarunk. S bizony a gyülekezet számára is sokszor sok gondot, de Jézustól kapott feladatot is jelent, hogy különböző származású, érdeklődésű, képességű és hitű tagjai is úgy tudjanak tekinteni egymásra, mint akik mindannyian a Jó Pásztor nyájához tartoznak. S az formálja a gyülekezetet gyülekezetté, vagyis Jézus nyájává, hogy mindannyian hallgatják, meghallják és követik a Jó Pásztor hangját és szavát.

Szabad — sőt kell is! — nekünk ezt a verset „ökumenikus szemmel és füllel” olvasnunk és hallgatnunk. Nem szabad azonban megfélekedni arról, hogy a hagyományos Károlyi-féle fordítás: „Lészen egy akol és egy pásztor” hibás. Az új fordítás a helyes: „és lesz egy nyáj, egy pásztor”. Ebben az „egy nyájban” (és nem egy „akolban”!), az egy keresztyén anyaszentegyházban Isten és Krisztus színe előtt nincsenek különbségek származási vagy faji alapon (Gal. 3, 28; Kol. 3, 11.). Ez az ige megóv az ökumené minden hamis elképzelésétől is. „A Jó Pásztor hangja lesz az egyetlen, amire figyelünk. *Isten igéje lesz az egyház egysége a földön.* Nem organizmusokban, nem dogmákban, nem liturgiában, nem kegyes szívekben áll az egyház egysége, hanem Isten igéjében, Jézus Krisztusnak, a juhok Jó Pásztorának hangjában. Így lesznek mindnyájan egy nyáj az egy pásztor alatt. Akkor teljeseedik be a földön a Jó Pásztor munkája.” (D. Bonhoeffer.)

Sárkány Tibor

HÉTRŐL—HÉTRE

címen kapható az evangélikus áhítatos
könyv, amelyik 53 hétre tartalmaz ígét,
ígemagyarázatot és imádságot

Az áhítatos könyv ára 12, — Ft

Megrendelhető a Sajtóosztályon

AJÁNLJUK ALÁBBI KIADVÁNYAINKAT

KRISZTUS TANÚJA

Luther élete

Fordította:

Dr. Pálffy Miklós

Ára 5,— Ft

Élet kenyere

Evangélikus
tanítás az
Úrvacsoráról

Összeállította:

Groó Gyula

Ára 5,— Ft

BIBLIA

Ára:

60,— Ft

Újszövetség

Ára:

40,— Ft

Imakönyv

Ára:

12,— Ft

Örömhír

(Igehirdetések)

Ára:

70,— Ft

Kapható a Sajtóosztályon
Budapest, VIII. Puskin u. 12.

* Telefon: 142—074

ÖRÖMHÍR

cimen új evangélikus prédikációs kötet jelent meg Advent első hetében. Egyházunk vezetősége és Egyetemes Sajtóosztályunk évek óta tervezte, hogy egy igehirdetés-gyűjteményt jelentet meg. Ebben az esztendőben ez a terv megvalósulhatott. Az ógyházi perikóparend evangéliumi szakaszai alapján 31 evangélikus lelkész készítette el a prédikációkat. A kötetben 67 teljesen kidolgozott prédikáció van. A könyv egész vászonkötésben, tetszetős formában jelent meg.

A könyv megrendelhető Evangélikus Egyetemes Sajtóosztályunknál (Budapest VIII., Puskin u. 12.) Ára 70 Ft. (csomagolás, portó 2 Ft.)

Groó Gyula: *Jakab levelének magyarázata*

Külsőleg is szép formában hagyta el a nyomdát az Egyetemes Sajtóosztály kiadásában megjelent „Jakab levelének magyarázata” című könyv, melyet Groó Gyula professzor írt. Az Egyetemes Sajtóosztály több bibliai könyv magyarázatának kiadását tervezi és ennek keretében jelent most meg a Jakab levele. A könyv elsősorban tudományos jellegű és versről versre alapos egzegetikai munkával magyarázza Jakab levelét. A magyarázat azonban nem marad száraz egzegézis, hanem a szerző minden nagyobb szakasz után „kitekintés” címen eljut az egyház és a világ mai problémáihoz és rávilágít a jó megoldásokra. Elsősorban a lelkészek tudják jól használni teológiai önképzésükre, de ezen túlmenőleg a könyv kitűnően felhasználható bibliaórai sorozatok tartására és általában az irihirdetés meggazdajítására. Jól tudják olvasni azok a gyülekezeti tagok is, akik alaposabb ismeretekhez akarnak jutni általában az Újszövevséggel, különösen pedig Jakab levelével kapcsolatban. A nagyon szép borító lapot Dénes Pál rajzolta. A könyv több mint 170 oldalon jelent meg. Kapható az Egyetemes Sajtóosztályon (Budapest VIII., Puskin u. 12.) Ára: 32 forint.